

T.C.
MUNZUR ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**KADINLARIN MESLEK SEÇİMİNDEKİ TUTUMUNDA TOPLUMSAL
CİNSİYETİN ROLÜ: DİYARBAKIR İLİ ÖRNEĞİ**

Nursel ASLAN ÇETİN

YÜKSEKLİSANS TEZİ
İŞLETME ANABİLİM DALI

DANIŞMAN
Dr. Öğr. Üyesi Servet GÜN

TUNCELİ – 2021

T.C.
MUNZUR ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**KADINLARIN MESLEK SEÇİMİNDEKİ TUTUMUNDA TOPLUMSAL
CİNSİYETİN ROLÜ: DİYARBAKIR İLİ ÖRNEĞİ**

Nursel ASLAN ÇETİN
(19001165)

YÜKSEKLİSANS TEZİ
İŞLETME ANABİLİM DALI

DANIŞMAN
Dr. Öğr. Üyesi Servet GÜN

TUNCELİ – 2021

T.C.
MUNZUR ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**KADINLARIN MESLEK SEÇİMİNDEKİ TUTUMUNDA TOPLUMSAL
CİNSİYETİN ROLÜ: DİYARBAKIR İLİ ÖRNEĞİ**

**Nursel ASLAN ÇETİN
YÜKSEK LİSANS TEZİ
İŞLETME ANABİLİM DALI**

Bu tez 10/06/2021 tarihinde aşağıdaki jüri üyeleri tarafından **oybirliği** ile kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Umur AŞKIN
(Tokat Gaziosmanpaşa
Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Servet GÜN
(Munzur Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Zülkif
YALÇIN
(Munzur Üniversitesi)

JÜRİ BAŞKANI

DANIŞMAN

JÜRİ ÜYESİ

Bu tez, Enstitümüz İşletme Anabilim Dalı'nda hazırlanmıştır.

Doç. Dr. Murat KORUNUR
Enstitü Müdürü

NOT: Bu Tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı “Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu”ndaki hükümlere tabidir.

10/06/2021

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYYANNAMESİ

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmanın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi ve hiçbir şekilde “intihal içermediğini” beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçları kabul ettiğimi bildiririm.

İmza
Nursel ASLAN ÇETİN

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Servet GÜN

TEŞEKKÜR

Bu çalışmamda bana bilgi, tecrübe ve yönlendirmeleriyle yardımcı olan, birlikte çalışmaktan büyük onur duyduğum ve keyif aldığım, tez danışmanım Dr. Servet GÜN'e, çalışmalarım sırasında beni motive eden, fikirleriyle bana yoldaş olan eşime ve arkadaşlarıma, sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Nursel ASLAN ÇETİN
TUNCELİ-2021

İÇİNDEKİLER

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYYANNAMESİ.....	I
TEŞEKKÜR.....	II
İÇİNDEKİLER.....	III
TABLolar LİSTESİ	V
RESİMLİSTESİ	VI
ÖZET	VII
ABSTRACT	VIII
1. GİRİŞ.....	1
2. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ.....	4
2.1. Araştırmanın Konusu.....	4
2.2. Araştırmanın Amacı	5
2.3. Araştırmanın Önemi	5
2.4. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları	6
2.5. Araştırmanın Yöntemi	7
2.6. Araştırma Verilerinin Analizi	8
3. TOPLUMSAL CİNSİYET VE KURAMSAL YAKLAŞIMLAR	9
3.1. Biyolojik Kuram	9
3.2. Sosyal Rol Kuramı	10
3.3. Etkileşimsel Model.....	11
3.4. Sosyal Öğrenme Kuramı	11
3.5. Sosyal Baskınlık Kuramı	12
3.6. Marksist Analiz	13
3.7. Sosyalist Feminizm	15
4. KADININ SOSYAL İNŞASINA İLİŞKİN KURAMSAL YAKLAŞIMLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ	17
5. CİNSİYET VE TOPLUMSAL CİNSİYET KAVRAMLARI	23
6. TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİ	26
6.1. Toplumsal Cinsiyet Rollerini Etkileyen Faktörleri	29
6.1.1. Aile	29
6.1.2. Okul ve arkadaş grupları.....	31
6.1.3. Kitle iletişim araçları	32
6.1.4. Kitap, gazete, dergi, karikatür	34
6.1.5. Oyuncaklar	34
7. TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ-EŞİTSİZLİĞİ(AYRIMCILIĞI).....	36
7.1. Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğinin Ortaya Çıktığı Alanlar.....	38
7.1.1. Aile	38
7.1.2. Eğitim	39
7.1.3. Ekonomi (Çalışma Hayatı)	40
7.1.4. Siyaset.....	41
7.1.5. Sosyal yaşam	41
8. TÜRKİYEDE KADINLARIN MESLEK SEÇİMİNDEKİ TUTUMUNDA TOPLUMSAL CİNSİYETİN ROLÜ	43
9. TOPLUMSAL CİNSİYET ROLÜ BAĞLAMINDA KADININ MESLEK SEÇİMİ (DİYARBAKIR ÖRNEĞİ)	57
9.1. Araştırmanın Evrenine Ait Veriler	57
9.1.1. Araştırma hakkında bilgiler	57

9.1.2. Diyarbakır ilinin tarihi ve coğrafik özellikleri.....	57
9.1.3. Diyarbakır ilinin demografik yapısı	61
9.1.4. Diyarbakır ilinin eğitim durumu.....	61
10. BULGULAR VE YORUM	68
10.1. Araştırma Bulguları	68
10.1.1. Değişik meslek gruplarından oluşan kadınların genel bilgileri	68
10.1.2. Toplumsal cinsiyet rolünde kadın ve aile ilişkisi	70
10.1.3. Toplumsal cinsiyet rolünde kadının eğitim kurumlarından ilkokul, ortaokul, lise dönemlerindeki ilişkisi	73
10.1.4. Toplumsal cinsiyet rolünde kadının yazılı, görsel medyayla ilişkisi	77
10.1.5. Diyarbakır ilinde kadın algısı, algıda değişim ve değişime etki eden toplumsal gelişmeler	79
10.1.6. Toplumsal cinsiyet rolünde kadının meslek seçimi ve meslekte yükselme ile ilişkisi	81
11. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	96
12. KAYNAKLAR.....	102
EK-.....	105
ÖZGEÇMİŞ	

TABLO LİSTESİ

Tablo 8.1. Cinsiyete göre hanedeki işlerden sorumlularının oransal dağılımı	44
Tablo 8.2. Cinsiyete göre okullaşma oranı	45
Tablo 8.3. Cinsiyete göre iktisadi faaliyet koluna göre istihdam edilenler	46
Tablo 8.4. Eğitim seviyesine göre öğretmen sayıları.....	47
Tablo 8.5. Yaygın eğitim kurumuna göre öğretmen sayısı.....	48
Tablo 8.6. Cinsiyete göre polis sayısı ve oranı	49
Tablo 8.7. Akademik unvanlarına göre yükseköğretimde görevli öğretim üyeleri	50
Tablo 8.8. Cinsiyete göre savcı, hakim sayısı ve oranı.....	51
Tablo 8.9. Gazetelerin/dergilerin yayın bölümünde çalışan personelin kadrolarına ve cinsiyetine göre dağılımı	52
Tablo 8.10. Cinsiyete göre büyükelçi sayısı ve oranı	53
Tablo 8.11. Merkez Bankası meclis üyeleri sayısı	54
Tablo 8.12. Eğitim öğretim yılı, üniversite türü ve cinsiyete göre rektör sayısı ve oranı...	54
Tablo 8.13. Yönetici pozisyonlarındaki bireylerin cinsiyete göre dağılımı.....	54
Tablo 8.14. Cinsiyete göre vali ve kaymakam sayısı ve oranı	55
Tablo 8.15. Seçim yılı ve cinsiyete göre milletvekili sayısı ve Meclis'teki temsil oranı....	55
Tablo 8.16. Cinsiyete göre bakan sayıları.....	56
Tablo 9.1. 2015-2019 yılları arasında Diyarbakır nüfusu.....	62
Tablo 9.2. 2019 yılı İlçelere göre Diyarbakır nüfusu.....	63
Tablo 9.3. Diyarbakır ilinin 2019-2020 öğretim yılı eğitim göstergeleri yönetici pozisyonlarındaki bireylerin cinsiyete göre dağılımı	65
Tablo 9.4. Diyarbakır ilinde eğitim seviyesine göre okul, şube, öğretmen ve derslik başına düşen öğrenci sayısı	66
Tablo 9.5. Diyarbakır ili düzey ve eğitim seviyesine göre okul şube, öğrenci, öğretmen ve derslik sayısı.....	66
Tablo 9.6. Diyarbakır ili düzey ve eğitim seviyesine göre okul şube, öğrenci, öğretmen ve derslik sayısı.....	67
Tablo 10.1. Görüşmecilerin genel bilgileri.....	68

RESİM LİSTESİ

Resim 9.1. Diyarbakır haritası	59
Resim 9.2. Hevsel bahçeleri.....	60
Resim 9.3. Diyarbakır surları	61

ÖZET

Yapılan çalışma, toplumsal cinsiyet rolünün, kadının meslek seçimindeki etkisini incelemek amacıyla Diyarbakır ili örneğinde yapılmıştır. Diyarbakır ilinde yaşayan farklı eğitim düzeyinden ve farklı meslek gruplarından 30 kadınla, yarı-yapılandırılmış yöntemle görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Yapılan görüşmelerle kadınların toplumsal cinsiyet rollerini etkileyen, pekiştiren aile ortamı ve eğitim süreci irdelenmiştir. Toplumsal cinsiyet rolünün, meslek seçimindeki etkisi ve bu rolün meslek içerisinde ve mesleki ilerleme sürecinde yarattığı sorunları görünür kılmaya çalışmak amacıyla sorular sorulmuş; bu sorular çerçevesinde yanıtlar bulma amaçlanmıştır. Çalışma sonucunda kadının patriarkal toplum düzeninde kendisini biçimlendiren, sınırlandıran toplumsal cinsiyet rolünün, meslek seçiminde ve mesleki kariyer sürecinde önemli engeller oluşturduğu açığa çıkarılmıştır. Toplumsal cinsiyet rolünün, toplumun kadına yaklaşımının nasıl olduğunu gösterdiği gibi kadının da bu rolün etkisiyle mesleğinde istediği hedeflere ulaşmada iç engellerle karşılaştığı gerçeği, görünür kılınmıştır. Toplumsal cinsiyet rol tanımının yarattığı mesleki sorunların çözülebilmesi için ulusal ve uluslararası yasal düzenlemelerin tek başına yetmeyeceği, zihniyet değişiminin kaçınılmazlığı ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kadın, Toplumsal cinsiyet rolü, Meslek seçimi.

ABSTRACT

The Role of Gender in Women's Attitudes in Choosing Professions: The Case of Diyarbakır Province

The study was conducted in Diyarbakır province in order to examine the effect of gender role on women's choice of profession. By using a semi-structured method interviews were conducted with 30 women living in Diyarbakır who are from different education levels and different profession. The family environment and education process that affect and reinforce women's gender roles were examined through interviews. Questions were asked to try to make the effect of the gender role on the choice of profession and the problems created by this role in the profession and in the professional advancement process visible; answers were aimed to be found within the framework of these questions. As a result of the study, it was revealed that the gender role of women that shapes and restricts themselves in the patriarchal social order creates significant obstacles in the choice of profession and in the professional career process. Just as the gender role shows how society's approach to women is, the fact that women face internal obstacles in achieving the goals they want in their profession with the effect of this role has been made visible. It has been demonstrated that only national and international legal regulations will not be sufficient to solve the occupational problems created by the gender role definition, besides, mentality change is inevitable as well.

Keywords: Female, Gender Role, Job Choice

1. GİRİŞ

Bilgi... İnsanın, yaptığı tüm tercihlerin temelidir. İnsanın, kendi etrafına ördüğü zindanın, en sağlam duvarı. Öğretilmiş, öğrenilmiş her bilgi bizi doğru seçime ulaştırır mı?Uygarlığın başlamasıyla günümüze kadar gelen toplumsal değişim süreci, toplumsal sorunları biriktirerek bugüne ulaştırmıştır. Sorunların çıkışında özne olan, sorun çözücü olabilir mi?Erkek egemen zihniyet ve iktidar olgusu, toplumsal sorunların nedenidir. Sümerler ile başlayan iktidar ve devlet gerçekliği,egemen erkek zihniyetin vücut bulmuş halidir. Artık Pandora'nın Kutusu açılmıştır. Tarih yazıcılığı, bir illüzyon sanatına dönüşmüştür. İlk illüzyon. Sümer Zigguratlar'ında yapılmıştır. Bilgi tekelleşmiş ve iktidar aracına dönüşmüştür. Kadın tanrıçalardan, erkek tanrılara evrilme gerçekleşmiştir. Bilgi ile tüketilen kadın; yok edilen doğru olmuştur.Artık gerçek,görülen şey değil; anlatılandı. Tarihle kazınan sorunlar, tarih öncesine göz atılmadan çözümlenemez. İnsanlık acılarına anlam arayışı, kâh felsefe kâh inanç yolunda ilerlerken filozoflar ve peygamberler hep erkek olmuştur. Sorunların öznesi, sorun çözücü olmaya soyunmuştur. Hasta, hekim olduğunu zannetmiş. Kurt, kuzu seveci olmuştur. Arkeolojik çalışmalar göstermiştir ki erkeğin egemen olmaya başlaması insanın doğadan koptuğu dönemdir. Neden-sonuç temelli bilimsel önermeler, tarih sürecindeki sorunların anlaşılmasında yetersiz kalmıştır. Bunun nedeni sorunların başlangıç yerinin doğru tespit edilememesidir. Atom temelli, ele alınan madde dünyası ve bu temelde anlaşılmaya çalışılan tarihsel gerçeklik; felsefik, inançsal ve kuramsal önermelerin kaynağını oluştururken insan zihni, kendi oluşturduğu bilgi labirentinde kaybolmuştur. Çünkü sahip olunan bilgiyle doğruya ulaşmak yetmemiştir. İnsanoğlunun bilgi bagajında eksik olan kadının mührüdür.Tarih boyunca yaşanan sınıfsal çelişkiler, iyilik-kötülük çözümlemelerine dair önemli ve değerli teoriler de oluşturmuştur. Ama hep eksik kalmışlardır. Sorunun kaynağı; doğayla barışık, uyumlu ve bilge kadın merkezli insan klanlarının yerine geçen, bilgileri çalan ve bunu iktidar için kullanan erkek zihniyetidir. Ortadoğu mitolojilerinde bilgisi çalınan tanrıçanın, hırsız tanrılarla mücadelesi, bu sorunun kaynağının anlaşılabilmesi için önemli dayanaklardandır. Bu, haksız başlangıç temelli oluşan uygarlık süreci, insanın acılarını artıran paradoksal bir süreçtir.Gerçeği gizlemek, kapitalizmin en büyük illüzyonudur. Günümüzde görece geçmiş süreçlerden daha özgürlükçü (kadın açısından) görünen yasal düzenlemeler, asıl gerçeği saklamanın araçlarıdır. Çünkü kapitalizmin ferah-refah plazalarında, Zigguratlar'da fısıldayan rahiplerin sesleri yankılanmaktadır. Bu yankıları gizlemenin en etkili yolu, daha

özgürlükçü gözüken yasal çılgınlardır. Köleleştirilmiş ya da erkekleştirilmiş kadın, asla gerçeği göremez. Erkek zihniyetinin en iyi maskesi, bu kadındır. Bu egemen erilzihniyeti, kuşaklara gönüllü aktaran kadın, kendi kuyusunu kazmaktadır. Kadının mücadelesi, sadece karşı cephede net olan egemen iktidarlarla olmamıştır. Aynı zamanda muhalif mücadele içindeki özgürlük çılgınları atan mevzi dışı erkek ile de olmuştur. Çünkü bu eril zihniyet, toplumun tüm hücrelerine nüfuz etmiştir. Egemen ya da muhalif, bu gerçeklik değişmemektedir. Tüm anlatımlarımın amacı; kendi yarattığı Leviathan'ın zulmüne karşı itiraz geliştiren insanın, gerek sınıfsal gerek inançsal ve gerekse ulusal önermelerini hiçeıştirmek değildir. Sarsıcı ve güçlü itiraz olmadığı sürece bu gerçeklik değişmeyecektir. Kadın neyi, niçin seçecek? Toplumun kodlarına işlemiş olan bu eril zihniyet gerçekliği, kadının, toplumsal kültürle örülmüş kafesidir. Bu kafes parçalanmadıkça ya da fark edilmedikçe kadının özgürlük mücadelesi ve tercih mücadelesi eksik kalacaktır. Toplumsal cinsiyet, bir biçimleniştir. Bu biçimlenişin de yaratacağı her türlü tercih, özünde kadına ait tercihler olmayacaktır. Bu anlatımları doğrulayan erkek çocuğuna daha çok değer-anlam biçen bir kadından (anadan) daha acı ve yalın bir gerçeklik yoktur. Günümüzde kadının meslek seçimi, toplumsal cinsiyet şekillenişinin etkisiyle olmaktadır. Meslek seçerken koşullarının kısıtlılığı (anne olma-eş olma) kadar meslek seçimin öncesinde yaşadığı toplumsal baskı ve yönlendirmeler de belirleyicidir. Meslek seçerken evine-çocuğuna zaman ayırabileceği seçeneklere yoğunlaşmak zorunda kalmaktadır. Bu nedenle kadınlar, belirli meslek alanlarıyla sınırlandırılmaktadır. Kadın, meslekte uzmanlaşma ve yükselme için gerekli eğitimi alabilme konusunda da engellerle karşılaşmaktadır. Bu eğitim sürecini sürdürebilmesinin önündeki en büyük engel, anne ve eş olma rolünü gerçekleştirme zorunda olmasıdır. Cinsiyetlere göre meslek dağılım tablolarında görülecektir ki uzmanlık ve kariyer basamakları yükseldikçe kadın oranı düşmektedir.

Meslek seçimi, bir başlangıç değil; tarihsel, kültürel ve sosyolojik şekillenişin yarattığı bir sonuçtur. Bu sonuca uygun tutum sergileyen kadın, özgür bir seçimden ziyade en uygun olanı seçme özgürlüğünü kullanmış olur. Kendi isteğini, kendinden beklenenleri harmanlayarak testiyi kırmadan bir tercih yapmaya çalışır. Kadın mücadelesi sonucu, meslek seçiminde eşit fırsat yaratma ve çalışma alanlarındaki ayrımcılığı ortadan kaldırmaya dönük yapılan ulusal ve uluslararası yasal ve sosyal düzenlemeler, olumlu olmakla birlikte yetersizdir. Bu düzenlemeler; tarihsel, siyasal ve sosyal gerçeklikten

kopuk olduğu sürece sağlıklı bir sonuç üretmeyecektir. Kadın mücadelesi ile doğru noktadan başlayarak çözüm yaratma umuduyla.

2. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

2.1. Araştırmanın Konusu

Dünyada ve Türkiye’de toplumsal sorunlara göz attığımızda en önemli sorunların başında toplumsal cinsiyet rolünün kadına yüklediği ağır yükler gelmektedir. Bu özelliği ile toplumsal cinsiyet rolü, sosyal disiplinlerin gündeminde yerini almaktadır. Zira toplumsal cinsiyet rol kapsamında kadına yüklenen ağır sorumluluklar, birçok sosyal değişkenden kaynaklanmaktadır. Günümüzde de kadınlar; ev yaşamında, kamusal alanda, özel alanlarda ciddi sorunlarla karşı karşıyadırlar. Toplumsal algılar, normlar, kalıp yargılar, kadına yüklenen görevleri ve sorumlulukları, haklı gerekçelere dayandırarak kadını her alanda soyutlayıp kadının kendini tanıma, var edebilme yeteneğini elinden alarak kadını toplumun belirlediği belirli bir kalıba hapsedmektedir.

Çalışmanın konusu: Diyarbakır ilinde toplumsal cinsiyet rolünün kadına yüklediği sorumluluklar ve kadının ekonomik, eğitim ve meslek seçimi aşamalarında nasıl etkilendiği üzerine değişik meslek gruplarındaki kadınlardan elde edilen bulgulardan oluşmaktadır. Kadınların aile içerisindeki cinsiyet rolü öyküleri, toplumda kadına yönelik yaklaşım, kendini tanımlama deneyimleri, cinsiyet rolü öğretilerinden sıyrılma çabaları ve sıyrılmak istediklerinde hangi engellerle karşılaştıkları, meslek seçimini yaparken nasıl etkilendikleri gerçeğini, açığa çıkarmayı amaçlamaktadır.

Çalışma, aynı zamanda şu sorulara cevap aramaktadır. Toplumsal cinsiyet rolünde kadın ve aile ilişkisi? Toplumsal cinsiyet rolünde kadının eğitim süreçlerinden ilkökul, ortaokul, lise dönemleriyle ilişkisi? Toplumsal cinsiyet rolünde kadının, yazılı ve görsel medyayla ilişkisi? Diyarbakır ilinde kadın algısı, algıda değişim ve değişime etki eden toplumsal gelişmeler? Toplumsal cinsiyet rolünde kadının meslek seçimi ve meslekte yükselme ile ilişkisi? Bu sorulara, cevaplar bulabilmek ve yanıtların irdelenmesi, araştırmamın bulgular bölümünde değerlendirilmiştir.

Kadınlar, cinsiyet rolünü, yoğunlukla aile içerisinde ve en yakınlarındaki bireylerden öğrenmektedirler. Cinsiyet rolünün öğretiminin uygulayıcıları, anne, baba, ağabey ve eştir. Onlar, kadınların bu öğretilerin sonuçlarıyla hesaplaşmalarını, bu sorunların çözümünü ve hak arama sürecini zorlaştırmaktadır. Toplum, erkeğin, kadınlardan üstün olduğu; kadının erkekten güçsüz olduğu düşüncesini, kadına

kabullendirerek kadına karşı işlenen her suçu meşrulaştırmıştır. Bu nedenle toplumsal cinsiyet eşitsizliği, katmerleşerek günümüzde devam etmektedir.

2.2. Araştırmanın Amacı

Araştırmamızın amacı; toplumda etkisini her gün daha fazla hissettiğimiz toplumsal cinsiyet eşitsizliği olgusunu, farklı yönleriyle ele almak, kadına yönelik kalıp yargı ve normların nedenlerine ve yarattığı etkilere dikkat çekerek farklı bakış açılarıyla görebilmeyi sağlamak, toplumsal cinsiyet eşitsizliğiyle mücadelede geline durumu betimlemektedir.

Bu amaçla, çalışmamızın örneklemi, Diyarbakır'da farklı meslek gruplarında çalışan kadınlardan oluşmaktadır. Kadın üzerine, toplumsal cinsiyet eşitsizliği temelinde kendi anlatıları ve deneyimlerine dayanarak tanımlamak, bu tanımlama ışığında kadının eğitim ve meslek yaşamı süreçlerinde yaşadıkları sosyal sorunları, bilimsel bir anlatıya dönüştürmek hedeflenmiştir.

2.3. Araştırmanın Önemi

Toplumsal cinsiyet rolünün öğretileriyle, kadın sorunu, nesiller arası aktarılacak günümüze kadar gelen, nedenleri ve sonuçları bakımından, halen çözüm aranan, en önemli sorunlardan biridir. Patriyarkal tutum, kadını ötekileştiren ve kendini tanıması ve gerçekleştirmesini engellemeyi meşru gören bir sistem olarak varlığını sürdürmeye devam etmektedir.

Bu çalışmanın önemi: Kadınların, yaşadıkları toplumsal cinsiyet rolle birlikte hayatlarını sürdürürken nasıl mücadele ettiklerini gün yüzüne çıkarmak, toplumsal cinsiyet rolünün aile içi dinamiklerden nasıl etkilendiğini ve bu etkilenmenin ve öğretilerin, dış çevreyle uyumu ve yansımaları incelemek ve toplumsal cinsiyet rolünün, kadının meslek seçiminde nasıl bir rol aldığını incelemektir.

Günümüzde kadın denince akla ilk gelen yargılar; ev işi yapan, boyun eğen, çocuk bakımını üstlenen kişidir. Bu bakış açısından hareketle araştırmamızda kadınların toplumsal cinsiyet rolünden ne anladıklarını, kadınların hangi koşullar altında yaşadığını, toplumsal cinsiyet rolünün, kadınların meslek seçimine ne kadar etki ettiğini inceleyerek

kadının bu konudaki farkındalığını anlayabilmeyi, anlatabilmeyi ve artırabilmeyi hedeflemekteyiz.

2.4. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları

Bu çalışma, Diyarbakır ilinde farklı meslek gruplarında kadınla, toplumsal cinsiyet rollerinin, onlara yaşattığı zorlukları ortaya koymak amacıyla 30 kadınla yapılan görüşmeye dayanmaktadır. Kadınların toplumsal cinsiyet rolü kavramı çerçevesinde, kendilerinde var olan farkındalık ve toplumsal cinsiyet rolünün meslek seçimine etkisine yönelik sorular yöneltilmiş. Bu kapsamda kadına yönelik cinsiyet rolü olgusu ve nedenselliği tartışılmıştır.

Araştırma konusu olan toplumsal cinsiyet rolü, kadının önünde ve yaşamın her alanında engel oluşturduğu aslında kadın tarafından bilinmekte veya deneyimiyle öğrenilmektedir. Konu, anlatıcının anlatacaklarının kendi mahremiyet alanını açacağı endişesinden kaynaklı, bilgi almayı sınırlayacak nitelikte bir sorun alanına denk düşmektedir. Kadınlar, yaşadıklarını çoğu kez üçüncü kişilere anlatmakta çekinmektedirler. Anlattıklarının, onun bulunduğu konumu daha da zorlaştıracığına inanmakta ve çekebileceklerinden endişe duymaktadırlar. Yaşadıkları sorunlar, toplumun çok ciddi boyut olarak nitelediği sınırlara ulaşınca kadar bunları sorun olarak görmeleri engellenmiştir. Toplumsal cinsiyet rolü kapsamında, sorun olarak kabul görmüş sorunlarını bile çoğu kez, üçüncü kişilere anlatmamayı tercih etmişlerdir. Kadınların çoğu yaşanmışlıklarını, olması gerekenmiş gibi kabullenmiştir. Kadının rolünün normalleştirilmesi, yaşadığı travmalardan kaynaklı gösterdiği tepkiler, erkekler tarafından “kadın hassasiyeti” yakıştırmalarına yol açmıştır. Bu durum, araştırmacıya etik sorumluluklar yüklemektedir. Araştırmanın, niteliksel bir yöntem izlemesi için, görüşülecek kadınlara gerekli güveni verecek ilişkinin kurulması, kendilerini rahat ifade edebilecekleri bir ortam sağlanması, elde edilecek bilgi sınırlılığın aşılması yönünden çok önemlidir. Toplumsal cinsiyet rolü gibi psikolojik olarak hassas bir konuda, anket vb. niceliksel yöntemlerin kullanılması doğru bilgiye ulaşılmasını kısıtlayabilecektir.

Niteliksel çalışmaların ortak özelliği, olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik bir sürecin izlendiği, genellemenin öncelikli bir amaç olmadığı, kavram ve kavram oluşturmaya yönelik model oluşudur. Bir başka deyişle

Toplumsal cinsiyet rolünün, kadın şekillenişindeki etkilerini genel-geçer verilerle değil, “niçin” sorusuna cevap almaya yönelik bilimsel bir yöntemle tartışmaktır.

2.5. Araştırmanın Yöntemi

Çalışmada, bilimsel yönetime uygun davranılmıştır. Saha araştırmasına başlamadan önce, kuramsal altyapı için literatür taranmış, uygulama kısmında ise saha ile ön bir çalışma yürütülmüştür.

Araştırmamızda nitel görüşme yöntemi kullanılmıştır. Nitel görüşme yöntemi çevre psikolojisinin analizi açısından oldukça önemlidir.

“İnsan davranışlarının biçimlenmesinde çevrenin belirleyici etkisi vardır. Çevre psikolojisi bu ilkedan hareketle çevrenin insan davranışlarını nasıl biçimlendirdiği ve insan davranışı ile ortam arasında ne tür bir etkileşim olduğu konusuyla ilgilenir. Bu disiplinin temel varsayımı, insan davranışı ve çevrenin birbirinden bağımsız olmadığı görüşüne dayanır”(URL-1,27.12.2020) .

Araştırmamızın uygulama bölümünde, katılımcılara nitel araştırma yöntemlerinden biri olan yarı yapılandırılmış görüşme metodu uygulanmıştır. Bu yöntemle, Toplumsal cinsiyet rolü kapsamında katılımcılara, kadın yaşamındaki etkisini öğrenmeye yönelik çeşitli sorular sorularak derinlemesine görüşmeler yapılmıştır.

“Yarı yapılandırılmış görüşme tekniği, yapılandırılmış görüşme tekniğinden biraz daha esnektir. Bu teknikte, araştırmacı önceden sormayı planladığı soruları içeren görüşme protokolünü hazırlar. Buna karşın araştırmacı görüşmenin akışına bağlı olarak değişik yan ya da alt sorularla görüşmenin akışını etkileyebilir ve kişinin yanıtlarını açmasını ve ayrıntılandırılmasını sağlayabilir. Eğer kişi görüşme esnasında belli soruların yanıtlarını başka sorular içerisinde yanıtlamış ise araştırmacı bu soruları sormayabilir” (Türnüklü, 2000:547).

Yapılan görüşmelerde kayıt cihazı kullanılmıştır. Görüşmecilere, araştırmanın amacı ve yöntemi hakkında detaylı bilgi verilmiştir. Görüşmeler, 30 dakika ile 1 saat arasında devam etmiştir. Görüşmeler, araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiştir.

2.6. Araştırma Verilerinin Analizi

Çalışmadaki görüşmeler içerik analizine tabi tutulmuştur. İçerik analizi:

“İnsanın karmaşık dūřünce sisteminde kullandığı dile daha derinden bakış açısı sağlar. İçerik analizi, araştırmacının hedefi doğrultusunda anlamlandırılmasını sağlar. Bu analizle sorulan sorular, bilimsel verilerle sınıflandırılabilceği gibi araştırmaya başlarken öngörölmeyen fakat görüşmecilerle tekrar ederek vurgu yapılan bilgileri de araştırmaya katabilmektedir” (URL-2,27.12.2020).

Bu araştırmada yapılan görüşme kayıtları görüşme notlarıyla birlikte incelenmiş; çıkan temalar, amaç doğrultusunda kategorilere ayrılmış ve literatür projeksiyonunda değerlendirilmiştir.

3. TOPLUMSAL CİNSİYET VE KURAMSAL YAKLAŞIMLAR

3.1. Biyolojik Kuram

İnsan davranışlarının farklılığının nedenleri araştırılırken oluşturulan kuramlardan biri biyolojik kuramdır. Biyolojik kuram savunucuları kadın ve erkeğin toplum içinde gösterdikleri davranışları, yapmış oldukları tercihleri biyolojik ve psikolojik farklılıklara dayandırmışlardır.

“ Hubel,wiesel,cannon,Chomsky, piaget gibi bilim adamlarının temsil ettiği biyolojik yaklaşıma göre, tüm psikolojik olaylar bir biçimde beynin ve sinir sisteminin etkinliği sonucu ortaya çıkmaktadır. Davranış ve beden içerisinde meydana gelen olaylar arasında beyin ve sinir sisteminde oluşan olaylar arasında bağlantı kurma bu yaklaşımın görevidir”(Ünlü,2001:5).

Çalışma, eğitim gibi alanlardaki başarı ve tercih şekillenmesinin nedenini de beynin yapısıyla açıklamışlardır. “Benbow ve lubinski (1972), erkeklerin matematikteki üstünlüklerini beynin loblarının farklı faaliyetlerine bağlarlar.” (Dökmen,2015:50)Kadın ve erkeğin sosyal rol ve model oluşumlarında da belirleyici olanın biyolojik farklılıklar olduğu söylenmiştir.“ Kadınlar genellikle karar vermeden önce daha çok bilgi toplamak isterler. Erkekler ise daha çabuk karar verirler ve daha dürtüseldirler.” (pratt MW. Golding G, Hunter W, Norris J. 1988; aktaran, Eşel,2005:141)Toplumun birçok kesiminde var olan kadın ve erkeğin biyolojik yönden olduğu gibi psikolojik yönden de farklı oldukları ön yargısını destekler nitelikte belirlemeler de yapılmıştır. “ Eagly’e (1995) göre, kadınlar ve erkekler sadece biyolojik alanda değil psikolojik alanda da bazı farklılıklara sahiptirler. Ve üstelik değişebilecek farklılıklar değildir.”(Buss, 1998;aktaran, Güldü ve Kart,2009:101) Kalıpsal ve davranış kaderciliği diye de nitelendirilebilecek bu kuramın temel dayanağı, bilimsel biyolojik verilerin toplanmasıdır. Ancak kadın ve erkeğin davranışlarının şekillenmesine etki eden biyolojik etmenlerin dışındaki bireyin etkilendiği sosyal ortam, aile yapısı ve kültürel öğeler gibi etkileri inceleme konusu yapmadığı için sübjektif bir yaklaşım olduğu eleştirisi yapılmıştır.“Bu yaklaşım sübjektif deneyimleri bilişsel, duygusal ve çevresel etkileri hiçbir zaman açıklamamıştır. Bu yaklaşım daha çok hayvan davranışlarını anlamak için kullanıldığından eleştiriye konu olmuştur” (Ünlü,2001:5-6).

3.2. Sosyal Rol Kuramı

Bir toplumda kadınlar her zaman ev işleri ile ilgili işlerle uğraşıyorsa bu kadınların ev işlerini yapmakta gerekli olan disiplinli, yardımsever veya anlayışlı olma gibi özelliklere sahip oldukları düşünülür. Aynı toplumda erkekler ev işleri ile ilgili işlerle uğraşmıyorsa bunun nedeni de disiplinsiz, yardımsever olmayan, anlayışsız gibi özelliklere sahip oldukları düşünülür. İnsanların davranışlarının benzerliğinin nedeni çoğunluğun kabul gördüğü sosyal rollere göre belirlenmesiyle bağlantılıdır. Bu kabul görülen sosyal roller dışına çıkan kişiler baskı altına alınır. Erkek veya kadınlarda ev işleriyle uğraşan kadın veya erkeklerin daha düzenli, disiplinli vb. çalışan erkek veya kadınların ise daha bağımsız ve baskın oldukları şeklinde değerlendirilir. Kişi kendisine biçilen rolün oyuncusudur, diyebiliriz.

“ Sosyal rol kuramı, kadınlar ve erkekler arasındaki bütün davranışsal farklılıkların cinsiyet kalıp yargıları ve sosyal rollerle açıklanabileceğini ileri sürer. Sosyal rol, toplum tarafından tanımlanan, bir sosyal kategorideki bireylerin hepsinden beklenen, öğrenilmiş tepkilerdir. Bütün toplumlarda, kadınlardan ve erkeklerden beklenen sosyal roller ile bu beklentilere uygun farklı davranış örüntüleri vardır” (Dökmen,2015:82).

Bu rol kavramı, çocuklukla beraber başlayarak ve yaşamın ileri bölümlerinde de iyice kavratılana kadar öğretilir. Küçük yaşlardan itibaren kadınlara ev temizliği, yemek yapmak, dikiş yapmak gibi ev işleriyle alakalı tecrübeler; erkeklere ise ekonomi alanlarında işlerine yarayabilecek tecrübeler öğretilir. Erkek veya kadınlar bu rolleri iyi benimsemedik diye teşvik edilirken aksini yapmaları durumunda eleştirilirler ve rolleri doğru oynamaları yönünde uyarılar, kınamalar alarak istenilen role bürünmeleri istenir. Çoğu toplumda kadınların öğretilen rollerin dışına çıkışı da sınırlandırılmaktadır. Ev hayatı dışına çıksa bile bir meslek seçecek olsa bile ona öğretilen rolleri de beraber yürütebileceği meslekler uygun bulunmuştur. (Öğretmenlik, hemşirelik gibi) Bu meslekleri yerine getirirken de ev ile ilgili işleri ihmal etmemesi istenmektedir. Bebeklikten ölene kadar ince ince işlenen rol kavramlarına rağmen kadınlar onlara biçilen rolleri yıkarak benimsetilen mesleklerin dışında siyasal, ekonomik alanlara girerek tabuları yıkmaya çalışmışlardır. Erkekler ise öğretilen rollerin dışına çoğunlukla çıkamamıştır.“Eagly ve Steffen’e göre bu tarz sonuçları cinsiyet kalıp yargılarının kadın ve erkeğin biyolojik özelliklerine bağlı olmadığını daha çok sosyal rollerine dayandığını gösteriyor” (aktaran, Dökmen, 2015:83).

3.3. Etkileşimsel Model

Model Kay Deaux ve Brenda Major tarafından geliştirilmiştir. Erkeğin eşi tarafından beğenilmek için kibar davranması, arkadaş ortamındaysa kibarlığı karalaması gibi. Evli bir kadının eşinin ailesi tarafından takdir görebilmek için onların bakış açısına uygun bir role bürünürken arkadaş ortamında başkasının bakış açısına göre davranmanın yanlış olduğunu söylemesi, çalıştığı iş yerinde ise kendisini patronuna beğendirmek için daha fazla despotik davranması örnek olarak gösterilebilir.

“Model dışsal nedenlerden ziyade içsel nedenlerin üzerinde durmaktadır. Algılayıcının beklentileri, cinsiyetle ilgili şemanın harekete geçirilmesi ve ortamsal baskılar davranış üzerinde anlık etkiler yaratacaktır ve bu etkiler cinsiyet farklılıklarının dinamikleşmesinden sorumlu olacaktır”(Güldü ve Kart,2009:104).

Bir erkek çocuğunun annesi tarafından takdir görebilmek için ev işlerinde duyarlı davranması, arkadaşlarının yanında ev işleriyle uğraşan erkeği aşağılayan tavır sergilemesi, çalıştığı iş yerinde ise patronu tarafından beğenilmek için daha pratik, disiplinli role bürünmesi gibi davranışlarını duruma göre, toplumsal cinsiyet algılarına, ortama ya da başkalarının kendinden beklentilerine göre belirlemesi bunun göstergesidir. “Benlik sunuşuna göre, kişinin duruma göre değişen davranışları kendi toplumsal cinsiyet kavramlarına, ortama, başkalarının beklentilerine uygun davranma kararına bağlıdır” (Dökmen, 2015:88-89).

3.4. Sosyal Öğrenme Kuramı

Kuram Albert Bandura tarafından ortaya atılmıştır. Kurama göre, çocuklar doğdukları günden itibaren cinsiyetleri temelinde öğrendikleri doğrultusunda hareket ederler. Kurama göre cinsiyetler iki rolle öğrenilir. Edimsel koşullanma, model alma ve taklit.

Edimsel Koşullanma: Bir çocuğun cinsiyet öğretilerine uygun davranması karşılığında ödüllendirilmesi farklı davrandığında ise cezalandırılması sonucunda ödül aldığı davranışı tekrar eder, ceza aldığı davranışı ise bir daha tekrarlamaz. Saçına toka takan bir erkek çocuğuna ceza verildiğinde bunu bir daha tekrarlamaz. Ya da futbol oynamayı seven bir kız çocuğu azarlandığında bir daha bu davranışı tekrarlamaz.

Toplumların cinsiyet algısına göre kadın ve erkeklere biçilen roller doğrultusunda aynı davranışı sergileyen kız ve erkeklere yaklaşımlar farklıdır. Özellikle anne-baba veya öğretmen aynı davranışı sergilemiş olsalar bile kadın çocuklara ve erkek çocuklara farklı yaklaşırlar. Örneğin ağlamak kadın çocukta normal karşılanırken, erkek çocuğunda anormal olarak karşılanır ve pekiştirilmez.

Model alma ve Taklit: Gözleyerek öğrenme de denir. Çocukların beğendiği bir modeli uygun ortamı bulduğunda taklit etmesidir. Başkalarının davranışlarını izleyerek hangi davranışın ödül veya ceza aldığını gözlemleyerek de öğrenir. Başta anne babalar örnek alınarak öğrenir. Annesinin devamlı bulaşık yıkadığını gören kız çocuğu zamanla aynı şekilde davranır. Aile dışında akranlarından, medyadan, şarkılardan, öğretmenlerden dolaylı olarak öğrenmektedirler.

3.5. Sosyal Baskınlık Kuramı

Bu kurama göre sosyal baskınlık, kişinin kendini ait hissettiği grubun diğer gruplara baskın olmasını istemesidir. Eğer kişinin ait olduğu grup baskınsa kişinin baskınlık yönelimi artacaktır. “Kuramda erkeklerin sosyal baskınlık yönelimlerinin kadınlardan daha yüksek olacağını da yor damaktadır” (Güldü ve Kart,2009:107). Kurama göre erkeklerin benimsediği siyaset, baskı, ırkçılık gibi kavramların politika veya ideolojilerin başka bir gruba hâkimiyet kurması zorunluluktur. Kadınlar ise eşitlik odaklı politikalar ve ideolojileri benimserler. Kurama göre insanların eşitlikçimi hiyerarşik mi olduğunu seçtikleri grubun yönelimi belirler.

“Sosyal baskınlık yönelimi yüksek olan kişiler, gruplar arası hiyerarşileri destekleyen ideolojileri ve politikaları benimsemekte, sosyal baskınlık yönelimi düşük olan kişiler ise hiyerarşileri azaltan eşitlikçi ideolojileri ve politikaları benimsemektedirler” (Sidanius,1993; aktaran, Yıldırım ve Akgün,2013:117).

Toplumsal cinsiyet yönünden baktığımızda erkeklerin sosyal baskınlık yöneliminin kadınlardan daha fazla olduğu görülür. Kadınlar gönüllülüğe dayalı işlerde daha fazla görev alırken, erkekler bu gönüllülüğe pek talip olmazlar. Bu kurama göre, bazı kesimler kendilerini diğer kesimlerden üstün görmektedirler. Bunlara göre bir üst grubun diğerini yönetmesi mümkündür. Bireyler açısından ve yönetim sistemleri açısından sosyal baskınlık tahakkümün meşruluk aracıdır. Devletler bunu son derece normal karşılar. Hiçbir devlet

veya millet birbiriyle eşit değildir. Hiyerarşiler son derece normaldir. Kendinden daha üstün biri alttakini yönetmesi, olması gerektirir.

3.6. Marksist Analiz

Marksist teori bireyi sınıfsal yönüyle değerlendirmektedir. Kadın ve erkeğin birbiriyle ilişkilendirmelerini üretim ilişkileri içerisindeki konumlarına göre analiz etmektedir. Bilinçli ya da bilinçsiz, üretim ilişkileri içerisinde konumlanmaları sonucu sosyal yaşamlarının şekillendiğini belirtmektedir. Sınıfsal uygarlıktaki alt yapı-üst yapı ilişkisini erkeklerde olduğu gibi kadınlarında sorunlarının gün yüzüne çıkmasının ana neden olarak görmektedir.

“Toplumsal cinsiyet eşitsizliklerine farklı bir perspektif kazandıran Marksist analizde, sorun olarak kadınların erkeklerle ilişkilerinden ziyade, kadınların ekonomik sistemle ilişkisi ele alınmakta; kadınların ikincil konumu üretimle ilişkileri bağlamında değerlendirilmektedir. Burada kadın sorunu üç temel şekle bürünür ve erkeklerle ilişkisi, işçilerin sermaye ile ilişkisi kapsamında sınıflandırılır” (Keskin ve Ulucan,2016:58).

Kadının ekonomik özgürlüğünü kazanması onu birey yapar, özgürleştirir söylemleri burjuvanın kandırmacısıdır. Kadın eşitliği ancak bulunduğu sınıfın gerekliliğine uygun bilinçli konumlanmasıyla ve yeni bir sentezin oluşumunda ilerici bir rol almasıyla mümkündür.

“Marks, işçinin fabrikada kendisini ve ailesini yeniden üretebilmek için harcadığı emeğe “zorunlu emek” diyordu ve bunun bir bedeli vardı. Yani işçi harcadığı emek karşılığında bir ücret alıyordu. Zorunlu emeğin bir parçasını ev emeği oluşturuyordu. Ev emeği kadının evde çalışması demekti”(Ecevit,Y.2013:27).

Sosyalist toplumdaki aile kavramı ise geçicidir. Çünkü sosyalist toplumdaki üretime katılma şekilleri bu sonucu doğuracaktır. Sınıfsal çelişki mikro düzeyde aile içinde de kendini yansıtmaktadır. Ezen erkek burjuva, ezilen kadın proletaryadır. Ancak çözüm kadının erkeğe karşı mücadele etmesi değil, yeni bir sentezin oluşumunda olacağı roldedir.

“Günümüzde erkek çoğunlukla, hiç değilse varlıklı sınıflarda ailenin dayanağı olmak ve onu beslemek zorundadır; bu durum, ona hiçbir hukuksal ayrıcalıkla desteklenmeyi gereksinmeyen, egemen bir otorite kazandırır. Aile içinde erkek, burjuvadır; Kadın, Proletarya rolünü oynar”(Engels, 2003:72).

Aile kavramı, sınıfsal uygarlığın ve özel mülkiyetin devamlılığının olmazsa olmazı olarak görülmektedir. Aile içinde kadının rol ve sorunu bu bağlamda ele alınmaktadır. Dolayısıyla kadın gerek aile içerisinde gerekse sosyal yaşamda gerçek anlamda sorunlarını çözemez. Çünkü sorunun kaynağı zaten bu yapıların varlığıdır.

“Karı-koca evliliği tarihe asla erkekle kadının karşılıklı uzlaşması olarak girmez ve hele en yüksek evlenme biçimi olarak asla kabul edilemez. Tersine: bir cinsin öbürü tarafından uyruk altına alınması olarak bütün tarih öncesinin bu zamana kadar bilmediği iki cins arasındaki bir çatışmanın açığa vurulması ortaya çıkar. 1846’da Marx ve benim tarafımdan meydana getirilmiş, yayımlanmamış eski bir el yazmasında şu satırları buluyoruz. “İlk iş bölümü, erkekle kadın arasında, döl verme bakımından yapılan bir iş bölümüdür.” Ve şimdi ekleyebilirim: Tarihte kendini gösteren ilk sınıf çatışması, erkekle kadın arasındaki uzlaşmaz karşıtlığın karı-koca evliliği içindeki gelişmesiyle; ve ilk sınıf baskısı da dişi cinsin erkek cins tarafından baskı altına alınmasıyla düşümdeştir” (Engels,2003:63-64).

Fabrikada erkekten daha az ücret alan kadın evde dayak yiyen kadın, her işi yapamaz kadın... Çok yönlü ezilmenin yegane çözümü, bir işçi bir işsiz ya da bir köylü olarak burjuvanın karşısına dikilmesidir.

“Marx ve Engels, Kadınların ve çocukların çalışmasını aile ücretinin tamamlanması açısından zorunlu görürler. Ancak burjuva ailesiyle işçi ailesini birbirinden kopararak ele alırlar. Burjuva ailesinin temelinde özel mülkiyet yatmaktadır. Engels, aile içindeki erkek baskısının kaynağında, erkeğin varislerinin kendi çocukları olmasını güvence altına almak için kadının bedenini, cinselliğini giderek tüm kimliği denetlemesi yatar. Öte yandan işçi ailesi için şunları birlikte tespit ederler: “Ailenin temeli özel mülkiyet olduğuna ve işçi ailesinde özel mülkiyetten yoksun olduğuna göre, işçiler arasında aile her an çözülmeye hazırdır; hatta işçi ailesi temelde bir yokluktur, bir aile olmayışıdır” (Çakır,2014:462-463).

Marksist teori, uygarlık öncesi doğayla uyumlu toplumsal şekillenişte çözüm aramak yerine zorunlu süreçlerinin sonunda ulaşılabilecek nihai hedefi şart koşmaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği sınıf uygarlığının yarattığı genel sorunlardan ayrı ele alınamaz. Kadın üretim ilişkisinde geri planda kaldıkça erkekle ilişkisi ezilmeyle sonuçlanacaktır.

3.7. Sosyalist Feminizm

Marksist teoride kadın sorununun, sınıf kavramı ve sınıf çelişkisi içerisinde ele alınması; reel sosyalizmdeki uygulamalar, sosyalist feminist kuramın çıkışının ana gerekçesidir. Çünkü gerek aile içerisinde gerekse sosyal yaşam ve çalışma hayatında kendini tüm acımasızlığıyla dayatan ve ötelenemez, katlanılamaz kadına yönelik cinsiyet ayrımcılığı yeni teoriye ihtiyaç duyuyordu. Bu nedenle feminist yaklaşım gittikçe sosyalist teoriye rengini vermeye başlıyordu. Böylece sosyalist feminizm teorisinde taşlar yerine oturmaktaydı.

“Gerçek çağdaş Marksist feminizm’in artık katıksız bir Marksizm’den çok (temelde) radikal feminizm tarafından değiştirilmiş bir Marksizm’i temsil ettiğine işaret etmek için “sosyalist feminizm” diye adlandırılması daha uygun olur”(Donovan,1997; aktaran, Yörük,2009:67).

Sosyalist Feminizm burjuva ve proletarya sınıf çelişkisini, kadın erkek çelişkisinde de görmüştür. Anaerkillikten ataerkilliğe geçilirken oluşan sürecinin tüm aşamalarında var olduğunu ve burjuva sisteminde de var olmaya devam ettiğini belirtmişlerdir. Bu da feministleri burjuva-proletarya çelişkisinde gizlenen kadın-erkek çelişkisini kuramsallaştırmaya itmiştir.

“Sosyalist feministler kapitalizmin doğuşu ile kadın sorunu arasında, proletarya ile kadınlar arasında benzerlikler kurmuşlardır. Ataerkilliğin kapitalizme diğer tarihsel sistemlerden nasıl eklemlendiğini ve proletaryanın mücadelesi ile kadınların mücadelesinin nasıl birbirine yaklaştırılacağını araştırmışlardır” (Yörük,2009:68).

Sosyalist Feministlerin, sosyalist teoriden kopmamaları kadın sorununun çıkış nedeni konusunda feministlerin, yakın tespitlere sahip olmalarından kaynaklanmaktadır. Doğayla barışık anaerkil toplum yapısından, ataerkil toplum yapısına geçiş sorununun başlangıç noktasıdır. Emek sömürüsü üzerine de yükselen sınıflı uygarlık, kadını tüm alanlarda değersizleştirmeye başlamıştır. Kadın tanrıçalardan erkek tanrılara geçiş bu sömürü çarkının düşünsel alt yapısını göstermektedir. Kurumsallaşmaya başlayan aile kurumu ve kuşatılan kadın giderek meta haline dönüşmüştür.

“Engels Ailenin Kökeni adlı eserinde döneminin antropologlarından yararlanarak tarih öncesi çağlarda ilkel komünist toplumlarda anaerkilliğin varlığını tanıtlamıştır. Anaerkilliğin ataerkilliğe nasıl

dönüştüğünü açıklamaya çalışmaktadır. Burada özel mülkiyetin ortaya çıkmasıyla ticaretin gelişmesini kadınlarında birer meta olarak alınıp satılmaya başlamasına yol açtığını belirtmektedir. Erkekler iktidarı ekonomik ve siyasal anlamda ele geçirince analık hukukunu ve kadınlık kültürünü de gözden düşürmüşlerdir. Ailede erkek egemen tek eşli bir kurum olarak kurumlaşmış ve erkeğin mirasını yasal varislerine aktarması sağlanmıştır. Engels kitabında tek eşli ailenin ortadan kaldırılarak ev işi ve çocuk yetiştirmenin toplumsallaştırılmasını önermektedir” (Yörük, 2009:67-68).

Sosyalist devlet içerisinde çözümü hedeflenen bir kadın sorunu ve buna bağlı bir kadın mücadelesi şekillenmiştir. Kadının emek ve varoluş mücadelesi ancak sosyalist bir düzenin çözebileceği bir durumdur. Bugün burjuva düzende kadına mal edilen çocuk bakımı ve kadını tanımlayan dar ve yanlış çerçeve, eşitlikçi (sosyalist) bir sistem içerisinde ancak son bulabilecektir. Kadın mücadelesinin ve sosyalist mücadelenin hedef konusunda azami örtüşen noktaları mevcuttur.

“Kadın ve Sosyalizm adlı kitabında AugustBebel (1976), sosyalist bir devlet yapısıyla ve çocuk bakımının toplumsallaşmasıyla kadınların bağımsızlaşacağını savunmaktadır. Kadınların katılımı olmadan sosyalist devrimin ve cinsiyetler arasında tam bir eşitliğin olamayacağını belirtmiştir. Engels’den farklı olarak ücretli çalışan kadınların hem kadın olarak hem de çalışan olarak baskı altında olduklarını vurgulamıştır.(Özdemir,2017:402)

4. KADININ TOPLUMSAL İNŞASINA İLİŞKİN KURAMSAL YAKLAŞIMLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Toplumsal cinsiyet çalışmaları ilk olarak biyolojik farklılıklar üzerinde durmuş, kadın ve erkek arasındaki fiziksel farklılıkları ortaya koyarak uygulanan ayırıştırıcı yaklaşımları biyolojik farklılıklara bağlamışlardır. Kadın ve erkeğin beyin işlevlerinin farklı olduğunu vurgulamışlardır.

“Kadın ve erkeklerin beyin işlevlerinin farklı olduğu tartışılmaz bir gerçektir. Birisi daha iyi ya da daha kötü değildir. Sadece farklıdır. Kadın ve erkeklerin davranışsal olarak birbirinden farklı oluşlarının onlara bebekliklerinden itibaren farklı davranılmasından mı, yoksa aralarındaki biyolojik farklılıklarından mı kaynaklandığı yıllardır tartışılmalan bir konudur”(Eşel, 2005:138).

“Çocuk doğurmak her zaman kadınların görevi olmuştur. Çünkü erkeklerin rahimleri yoktur. Bu evrensel gerçekten yola çıkarak her toplum biyolojiyle ilgisi olmayan kültürel fikirleri ve normları katmanlar halinde yavaş yavaş biriktirdiler. Toplumlar erkeksilik ve kadınsılığa genellikle ciddi biyolojik temeli olmayan çeşitli özellikler atfettiler”(Harari,2015:154).

Biyolojik kuramdaki fiziksel farklılıklar çoğunlukla erkek üstünlüğünü ispatlamak için kullanılmış, kadınların fiziksel olarak daha güçsüz olduğunu savunarak, cinsiyetler arasında eşitsizliği meşrulaştırmıştır.

“Cinsiyet farklılıklarının biyolojik faktörlere bağlanması çoğu zaman erkek üstünlüğünün kabulü anlamına gelmiştir. Freud’un “anatomi kaderdir” ilkesi bu yaklaşımla “biyoloji kaderdir” ilkesine dönüşmüştür. Bu görüş kadın haklarının ve etkinliklerinin kısıtlanması riskini taşır; çünkü biyolojik zorunluluklar nedeniyle cinsiyet arasında sosyal eşitliğin imkansızlığını içerir”(Dökmen, 2015:52).

Biyolojik kuramı özümseyen feministler, kadın ve erkek arasındaki biyolojik farklılıkları kabul etmişlerdir. Ancak bu biyolojik farklılıklardan kadına daha fazla değer biçilmesini istemişlerdir. Onlara göre annelik çok kutsal olup, toplumun değişimi için anneliğe vurgu yapmışlardır. Kadının bir toplum oluşturmadaki önemi üzerinde durarak erkeklerle arasındaki biyolojik üstünlüğü dengelemeye çalışmışlardır.

“Kadınlar “anaç düşünce” yapısı sayesinde erkeklerden daha az saldırgan daha barışçı, doğaya daha saygılı vb. olduklarını ileri sürerek “özcü” bir pozisyona düştüler. Bu pozisyonun temel zaafı, kadın-erkek eşitsizliğini doğaya ve biyolojiye bağlayarak değişmez kılmasıydı”(Ecevit, 2013:10).

Bazı radikal feministlerde erkeğin özelliklerine vurgu yaparak, erkek egemen düşüncüyü pekiştirmişlerdir. “Radikal feministler genelde erkeği aşırı rasyonellik, saldırganlık, duygusuzlukla, kadını ise bunların tersiyle tanımladılar. Radikal feminizm bu biyolojik determinist yaklaşımla, aslında geleneksel erkek egemen düşüncenin yaptığı şeyin aynısını tersten yapmaktaydı” (Ecevit, 2013:10). Bazı feministler erkeklerin kadınlara göre biyolojik üstünlüklerini kabul etmiş, bu biyolojik üstünlüklerinden kaynaklı sürdürdükleri tahakkümü biyolojik devrimle aşacaklarına inanmışlardır.

“Kadınların baskı altına alınmasının maddi temeli biyolojik annelik, adet görme ve heteroseksüel yeniden üretim üzerindeki erkek tahakkümdür. Kadınlara yönelik baskının kaynağı biyolojik olduğu için kadının kurtuluşu da biyolojik devrimle gerçekleşecektir. Bilimsel gelişmeler (Sunı döllenme, tüp bebek, vb.) Kadınların biyolojik devrimi gerçekleştirmesi için önemli bir seviyeye ulaşmıştır. Bu devrim cinsiyete dayalı rolleri değiştirecek ve kadınları özgürleştirecektir” (Güneş, 2017:249).

Yeni akım feministler, ana karnında ilk etapta cinsiyet sadece dişi olduğuna belirli dönemden sonra erkek cinsiyetinin oluştuğuna inanmışlardır. Kadın ve erkekler arasında bir ayrımın olmadığını öğretilerle ayrımın oluştuğunu vurgulamışlardır.

“ Bugün ana karnındaki dölütün, belirli bir dönemde y kromozomlarıyla birleşip erkek dönüşümüne girinceye kadar dişi olduğuna inanılmaktadır. Ruhsal-cinsel olarak (yani erkek ve kadın ayrımına karşı erkek ve dişi kapsamı içinde), cinsler arasında doğuştan bir ayrım yoktur. Bu nedenle ruhsal cinsel kişilik doğumdan sonra öğrenilmiş ve edinilmiş bir niteliktir” (Millet,1973: 55-56).

Cinsel rolün dış cinsel organların farklılıklarıyla değil doğuştan sonraki etmenlerle ilgisi olduğunu savunarak biyolojik kuramı eleştirmişlerdir.

“Gerçekten de cinsiyet tanımı biyolojiye aykırı düşecek kadar görecedir. “Her ne kadar dış cinsel organlar (penis, skrotum, testis) erkeklik duygusuna katkıda bulunurlarsa da, bu duygunun var olması için bu organların tümünün, ya da birinin varlığı gerekmez. Aksine kanıt olmadığı için çift cinsiyetli hastaları üzerinde araştırma yapan Money ve Hampsons’a uyarak cinsel rolün, dış cinsel organların anatomi ve fizyolojisine bağlı olmaksızın, doğuştan sonraki etkilerle meydana geldiğini kabul ediyorum” (Millet,1973:56).

Cinsiyetler arasındaki ilişkileri ve hak ve sorumlulukları düzenlemek iddiasıyla yapılan yasalar; biyolojik cinsiyetlerin kendilerinden toplumun beklentilerine uygun rol davranışı göstermeleri nedeniyle cinsler arasındaki eşitliğin olmadığı temel ve gizli

mantığıyla eşitliği sağlıyormuş şeklinde görünüm vermeye çalışmaktadır. Bu gizlem mantık, değişen zaman ve yasalarla örtülmeye çalışılmaktadır.

“Biyolojik cinsiyet, kültürel olarak kurulmuş toplumsal cinsiyet ve bu ikisinin cinsel pratik üzerinden tezahür eden cinsel arzudaki “ifadesi” veya “etkisi” arasında nedensel veya dışavurumsal bağlantılar kurmaya çalışan yasalar aynı zamanda, süreksizlik ve tutarsızlık görünümünü sürekli olarak yasaklar üretirler” (Butler,2008:66).

Biyolojik kurama göre, kadınların ve erkeklerin fiziksel farklılıkları vardır ve değiştirilemez. Yapılan ikinci aşama araştırmaların çoğunluğu biyolojik kuramı eleştirip, yetersiz bulmuştur. Sosyal baskınlık kuramı, biyolojik kuramla bazı yönleriyle benzerlik göstermektedir.

“Biyolojik kurama ilişkin yapılan araştırmalar kız çocuklarının anneleri ile daha iyi iletişime geçtiğini, arkadaşlarıyla daha yakın duygusal bağlar kurduğunu, uyum, ahenk ve barışçıl ilişkilere daha çok önem verdiğini; kadınların dokunma duyusunun erkeklere oranla 10 kat daha güçlü olduğunu, testosteron hormonunun etkisiyle erkeklerin agresif oyunlar oynarken kız çocuklarının oyuncak bebeklere daha çok yöneldiğini ve hatta psikolojik rahatsızlıklarda cinsiyet farklılıklarının belirleyici olduğunu ortaya koymaktadır” (Keskin ve Ulucan, 2016:62).

Sosyal baskınlık kuramı da biyolojik kuram gibi sosyal baskınlığı yüksek kişilerin inandıkları sistemi meşru kılmak için erkeklerin kadınlardan üstün olduğunu savunurlar. Bu görüşün doğada böyle olduğu görüşüne bağlarlar.

“Kuram 3 farklı meşrulaştırma eğiliminden söz etmektedir. Bunlar; a) benlik saygısını korumaya ve arttırmaya yönelik egoyu meşrulaştırma, b) ait olunan grupların olumlu imajını koruyan veya yükselten grubu meşrulaştırma ve c) içinde yaşanan sistemi meşrulaştırma eğilimleridir” (Yıldırım ve Akgün 2013:116).

Sosyal rol kuramı, sosyal öğrenme kuralı ve etkileşimsel model gibi yaklaşımların temelinde cinsiyet rollerinin sonradan kazanıldığı savunulmaktadır. Sosyal rol kuramında cinsiyet farklılıklarının oluşumunda sosyal yaşamdaki deneyimleri etkileyen faktörlerin etkili olduğu savunulurken etkileşimsel modelde ise cinsiyet farklılıklarının öğrenilmesinin temelinde başka kişilerin davranışlarının örnek alınması etkili olmuştur. Sosyal Öğrenme kuralı da yine aynı şekilde cinsiyet farklılıklarının sonradan öğrenildiği üzerinde durmuştur. 3 kuramda biyolojik kuramı eleştirmiş, toplumsal cinsiyet üzerinde biyolojik

kuramın yetersiz kaldığı yerlere ışık tutmuştur. Toplumsal cinsiyet farklılıklarını anlatmada yetersiz kalmıştır. Marksist analiz toplumsal cinsiyetteki eşitsizlikleri farklı açıdan değerlendirmiş, sorunu kadın-erkek ilişkisinin dışında, kadının ekonomik sistemdeki yeri olarak ele almıştır. “Marksistler, kadının işinin, kadının düşüncelerini ve onun doğasını belirlediğine inanırlar” (Çakır,2008:190). Marksist analiz kapsamında, kadınların ev içi emeği yok sayılmıştır. Marksizm’de kadınların çalışmasını zorunlu görür. İşçi ailesi ve burjuva ailesi farklı olarak görülür, farklı değerlendirilir.

“Marks ve Engels’in kapitalizm-öncesi toplumlarda kadınların erkeklerden üstün, cinsel ilişkinin kısıtlanmasız olduğu, ebeveyn ve çocuklardan oluşan grubun mahremiyet ve tecridinin yerini çok daha geniş ve bölünmemiş bir grubun ortaklığının aldığı sistemi benimsediklerini belirtir” (Aydemir, 2013:110).

“Cinsel aşk, ancak ezilen sınıflar içinde, yani günümüzde, proletarya içinde, kadınla kurulan ilişkilerin gerçek kuralı olabilir ve ancak proletarya içinde durum böyledir”(Engels, 2003:69). Kapitalist sistemde evlilikler, erkekler tarafından kadınları tahakkümü altına almak için kullanılır. Kapitalizm, üretim masrafını düşürdüğü gerekçesiyle kadınların ev işini bir ücret almaksızın yapmasını ister. Kadınları yedek iş gücü olarak kullanır. Aileyi erkek geçindirir, kadınlara ev içinde ihtiyaç vardır, görüşlerini benimseterek kadınları eve çekilmeye zorlar.

“ Marksist teoriye göre, kadının ekonomik anlamda erkeğe bağımlı hale gelmesi, onu diğer sosyal alanlarda da erkeğe bağımlı hale getirmiştir. Zaten ataerkil yapıların varlığından bu yana hakim düşüncede, budur. Kadının bağımlı yaşamı onu “ikinci cins” olarak belirleyen temel faktördür” (Aktaş, 2015:64).

“Marksist Feministler, bütünsel bir kategori kadınların ezilmesinden söz etmenin, sanki tüm kadınlar her yerde aynı deneyimleri ve çıkarları paylaşıyormuş gibi yanlış bir kabulden kaynaklandığını öne sürdüler ve cinsel özellikleri (bedenleri ve doğurganlıkları) nedeniyle benzer baskılara maruz kalsalar bile kadınlar arasındaki sınıfsal, ırksal, etnik, sosyo-ekonomik vb. farklılıkların kadınların kendi aralarında eşitsizlik yarattığının kabul edilmesi gerektiğini vurgularlar”(Ecevit, 2013:10).

Sosyalist feminizm, Marksist teorileri temel alırken radikal feminizmin eleştirisi ile oluşturulmuştur. “Sosyalist feministler radikal feminizmin yaptığı eleştiriden etkilenerek Marksizm’in temel kavramlarını kadınlara uygulamaya bu kavramları yeniden tanımlamaya çalışır”(Çakır,2008:185-186). Sosyalist feministler, kapitalizm sisteminde burjuva kadınların proleter kadınların ezildiği şekilde ezilmediğini vurgular. Sosyalist feministler, kadınların ortak ezilme deneyimini görmezden gelerek burjuva ve proleter

kadın olarak ayrı yaklaşımı eleştiri konusu olmuştur. “Kadınlar, Marksist anlamda ayrı bir sınıf oluşturmazlar. Burjuva ve proleter erkeklerin karıları, kızları olarak görürler” (Çakır,2014:460). “Sosyal feminizm, çağdaş toplumlarda kapitalizm ile ataerkilliğin karşılıklı olarak birbirlerini destekleyerek kadınların ezilmesini sürdüren bir etkileşim içinde olduklarını savunan daha kapsamlı bir kuram önerdi” (Ecevit, 2013:11). “Marksizm’in kategorileri “cinsiyet körüdür” der Heidi Harman” (Çakır,2014:461) Sosyalist feministler Marksizm; ekonomik üretim tarzı kuramıyla kadınların ekonomik alanlarda sömürüldüğünü açıklayabilir. Radikal feminizmin ataerkillik kavramı erkek egemenliğinin kadın üzerindeki tahakkümünü açıklayan bir kuramdır, diyerek kapitalist-ataerkillik kavramlarını birleştirerek, ikili sisteme karşı bir mücadele ağı örmek istemiştir.

“Kadınların emek piyasasındaki durumundan sadece kapitalistler değil erkekler de yararlanır. Ataerkinin dayandığı maddi temel, erkeklerin kadınların emek gücü üzerindeki denetimlerinde yatar. Erkekler bu denetimi kadınların üretken kaynaklara, ücret getiren işlere ulaşmalarını önleyerek ve kadınların cinselliğini kısıtlayarak sürdürürler” (Çakır,2014:461).

“Sosyalist ülkelerde de, doktorluk gibi belirli meslek dallarında daha büyük sayıda kadın çalışmasına karşın, kadınların iş gücü genellikle alt mevkileri doldurmaktadır. Doktorluk, vb. meslekler, kadınların bu dallarda çalışmaya başlamalarından bu yana, gerek gelir kaynağı gerekse saygınlık olarak eski niteliklerini yitirmişlerdir. Ve kadınların bu mesleklere girmelerine, bu çalışma sonunda kadına hizmet edilmesi yerine topluma ya da (Sosyalist ülkelerde ataerkildir.) devlete hizmet edilmesi koşuluyla izin verilir (Millet, 1973:73).

Goldman Marksist sosyalizmi eleştirmiştir.

“Marksist sosyalizmi ve daha sonra gerçekleşen Rus Devrimi’ni bilhassa da Devrim’e damgasını vuran Lenin önderliğindeki Bolşevikleri eleştirmiştir. Çünkü bir otorite yıkılırken yerine başka bir otorite kurulmuş ve buda yine klasik otoriter tavırları sürdürerek belki de eskisinden daha acımasız bir şekilde insanları baskı altına alarak özgürlükten yoksun bırakmıştır. Dahası kadınlar hala özgürlüğüne kavuşamamış ve kendi devrimlerini gerçekleştirmemiştir” (aktaran, Bakır,2013:74).

Sosyalist feministler Marksist düşüncenin yabancılaşma teorisine bağlı olarak kadınların yabancılaşmasını aktarmaya çalışırlar. Yabancılaşma kavramından erkeklerin kurtuluşunu kadınlarla ilişki kurarak atatabildiğini ancak kadınlarda böyle bir rahatlama yöntemi olmadığını öne sürerler. Bu nedenle kadınlardaki yabancılaşma kavramı çok belirgindir. Kadınlar kendilerini başka kişilerin ihtiyaçlarını karşılamayı zorunlu görev

olarak görürler. Kadınların çalışma hayatına atılması bu yabancılaşma sorununu yok etmez.

5. CİNSİYET VE TOPLUMSAL CİNSİYET KAVRAMLARI

Geçmişten günümüze insan tanımlamasında bireyler; cinsiyet, statü, ekonomi, yaş, ırk gibi kategorilerle sınıflandırılmıştır. Bireylerin doğumlarıyla beraber cinsel organına bakılarak kadın ya da erkek olduğu kanaatine varılarak kadın ya da erkek kimliği kazanılır; ancak cinsiyet kimlikleri kişilerin kendilerini erkek ya da kadın olarak tanımlamalarına denir. “Toplumun iki ana unsuru olan kadın ve erkek, biyolojik özellikleri bakımından farklıdır; buna cinsiyet denir” (Dökmen,2015:11). Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramları için tartışmalar yaşanmaktadır. Bazı kesimler iki kavramında aynı anlamı taşıdığını savunmaktadır. Bazı kesimler ise cinsiyetin sadece biyolojik farklılıklarda kullanılabileceğini ancak cinsiyetin çevresel faktörlerin oynadığı rollerin meydana gelmesiyle toplumsal cinsiyetin oluştuğunu söylemektedirler. Yani biyolojisi farklı olanı cinsiyet ile sosyokültürel temeli farklı olanı “toplumsal cinsiyet” kavramının açıklanmasının doğru olduğunu savunmuşlardır. “Toplumsal Cinsiyet (*Gender*) kavramıyla kadın ya da erkek olmaya toplumun ve kültürün yüklediği anlamaları ve beklentileri ifade eder” (Dökmen,2015: 20). Biyolojik olarak farklı bireylerin bebekliklerinden itibaren kimlikleri belirlenir. Doğumlarıyla birlikte nüfus cüzdan renginden, giydiği kıyafet renklerine, oynadığı oyuncaktan ilerde seçeceği mesleğe kadar tüm biyolojik cinsiyet farklılıkları bebeğe dahi empoze edilmeye başlanır. Kadın ve erkeklerin becerilerinin, kişiliklerinin, sosyal farklılıklarının sosyal ya da bunların genetik farklılıklar olduğuna dair tartışmalar mevcuttur. Günümüzde kadın ve erkek farklılıklarının sosyal süreçlerle bağlantılı olduğuna dair “toplumsal cinsiyet farklılıkları” terimi kullanılmaya başlanmıştır. Toplumsal cinsiyet farklılıkları ise toplum olabilme süreciyle erkek ve kadınların bebekliklerinden itibaren öğrendikleriyle cinsiyetlerine kabul görülen duygu, davranış ve tutumlar arasındaki farklılıklardır. Toplumların kendi oluşturdukları kalıpları bireylere dayatması sonucu oluşur. Cinsiyetin, yapılan analizleri sınırlandırdığı biyolojik belirlemeciliğe yol açtığını fark eden feminist düşünürlerin çalışmalarıyla toplumsal cinsiyet kavramı; cinsler arasındaki farklılıkların toplumsal etkisini anlamak için daha fazla kullanıldı. Bize toplum tarafından benimsetilen kadınlık erkeklik olgularının çoğunlukla doğal kabul edildiği görüşlerinin toplumsallaşmanın ürünü olduğu şeklindeki görüşler artmaya başladı. “Ünlü Fransız felsefeci ve yazar Simon de Beauvoir’ın 1949’da yazdığı ikinci cins kitabında “**kadın doğulmaz; Kadın olunur**” şeklinde ifade ettiği bu toplumsallaşma sürecinin özellikleri araştırılmaya başlandı” (Ecevit, 2011: 6). Toplumsal

cinsiyet kavramının önemli yararları olmuştur. Bu kavram sayesinde günlük yaşadığımız her türlü uygulama ve varsayımların içinde gizil bir iktidar ilişkileri fark edilmeye başlandı. Kavram, toplumu anlamada olmazsa olmaz bir rol aldı. Bu kavramla toplumdaki eşitsizliklerin bütününe birbirlerine sıkıca bağlı olduğunu, toplumdaki eşitsizliklere farklı bir gözle bakarak daha önce göremediğimiz hatta belki bir parçası olduğumuz eşitsizlikleri büyüterek görmemizi sağladı. Bu kavramla birlikte kendimizde ve toplumda ayrımcılığı doğal olarak kabul ettiğimiz gerçeğini önümüze serdi. Bu kavram sayesinde;

“Birleşmiş Milletler Teşkilatı İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, bütün insanların haklarını koruması için ikinci Dünya Savaşı’ndan sonra hazırlanmış en kapsamlı uluslararası sözleşmeydi. Ancak kadınların her alanda haklarının ihlali ve onlara karşı uygulanan ayrımcılık o kadar yaygın, o kadar sistemattikti ki, bu sözleşmenin kadınların haklarını koruma da yetersiz kaldığı gerekçesiyle Birleşmiş Milletler tarafından “Kadınlara karşı her türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi” hazırlandı. Toplumsal Cinsiyet duyarlılığı olmasaydı, bu sözleşme de olmazdı” (Ecevit, 2011: 6).

“Toplumsal Cinsiyet İdeolojisi durağan ya da birleşik bir kategori değildir, tarihsel olarak farklılık gösterir. İdeolojinin somut ve tarihsel olarak maddi bir temeli vardır. Bu nedenle içinde olduğu farklı tarihsel ve toplumsal bağlamlar içinde incelenmesi gerekir (Çakır,2008:191). Toplumsal cinsiyet kavramı tartışmaları sayesinde toplumun öğretileriyle doğal kabul edilen birçok yargı, iktidar kavramının ne kadar etkili olduğunu gösterir. Kadın ve erkek arasında devam eden bu iktidar çatışması, aynı zamanda kadının kadın ile de iktidar çatışması yaşadığı gerçeğini örtmez. Bu çatışma; ekonomik, politik ve sosyal tüm alanlara yansır.

“Feminist söylemler, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin doğasını anlamaya yönelik farklı vurgular yapmış olsalar da hepsinin ortak yanı toplumsal cinsiyet politikaları ve iktidar ilişkilerinin ataerkil bir sistem içinde yeniden ve yeniden üretildiğidir. Bu nedenle ataerkil toplumu sorgulayan farklı feminist söylemler kadının erkeğe göre ikinciliğini sorgulama noktasında birleşirler. Segal’inde belirttiği gibi, eril ve dişil cinslerin tarihsel ve toplumsal tanımlamalarında ya da açıklamalarında erkekleri merkezine yerleştiren bir kültürle karşılaşırız. Bu yüzden ideolojide “erkek” ve “kadın” tanımladığımızın araştırılıp soruşturulması feminizmin ortak vurgusudur” (Aktaş,2015:68).

Toplumsal cinsiyet kavramı ile kadınlık-erkeklik kavramları gibi ikili cinsiyet şeklinde temel almayıp, farklı cinsel yönelimlerin ve ihtiyaçlarının da ortaya konulmasındaki ayrımcı yaklaşımlara da dikkatleri çekmek gerekir.

“Fausto-Sterling (1998), beş cinsiyetten söz edilebileceğini vurgular. Kadın ve erkeğin yanı sıra, biyolojik olarak hem erkek hem kadın olanlar (hermaphrodites), baskın olarak erkek olan ama kadın özellikleri de taşıyanlar (malepseudohermaphrodites) ve baskın olarak kadın olan ama erkek özellikleri de taşıyanlar (femalepseudohermaphrodites) vardır. Fausto-Sterling, çok cinsiyetliliği kabul etmenin ve bireyleri ille de ikili sisteme uygun olmaya zorlamanın bir ütopya olduğunu ve bazı sorunlara yol açabileceğini kabul etmekle birlikte pek çok psikolojik sorunu halledebileceğini de belirtir” (Dökmen,2015:21).

Toplumsal cinsiyet kavramını ikili cinsiyet üzerinde tartışmak bazı kesimler tarafından tartışma konusu olmuştur. Toplumsal cinsiyeti ikili cinsiyet üzerinde kurgulamak, biyolojik kuramda belirtilen farklılıklarla aynı yere götüreceği konusunda kaygılar yaşatmaktadır.

“Kimliğe dayalı dayanışma inşa etmek uğruna “kadınların” sorunsallaştırılmamış birliğine sık sık atıfta bulunulsa da, cinsiyet ile toplumsal cinsiyet arasındaki ayrım nedeniyle feminist özne bölünmeye uğrar. Cinsiyet ile toplumsal cinsiyet arasındaki ayrım ilk başlarda “biyoloji kaderdir” ifadesine itiraz getirmek için kullanılmıştı, aynı zamanda da cinsiyet biyolojik anlamda ne denli geri çevrilemez görünürse görünsün toplumsal cinsiyetin kültürel olarak inşa edildiği, dolayısıyla ne cinsiyetin nedensel sonucunu ne de onun kadar sabit bir şey olduğu savı içinde kullanılmaktadır. Toplumsal cinsiyete getirilen çoklu yorum olarak tanımlanmasına fırsat veren bu ayrım nedeniyle öznenin birliği zaten tartışmaya açık bir meseledir” (Butler,2008:50).

6. TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİ

Terim olarak “Rol” tiyatrodan esinlenerek sosyolojide kullanılmaya başlanmıştır. “Rol, örgütlü sosyal bir yapı içinde bireyin bulunduğu pozisyonu, bu pozisyonla ilgili sorumlulukları, ayrıcalıkları ve diğer pozisyonlardaki insanlarla etkileşimi yönlendiren kuralları gösterir” (Dökmen,2015:28).

Toplum tarafından üretilen kadınlık-erkeklik senaryolara uyumlu oynamak ise toplumsal cinsiyet rolü olarak adlandırılabilir. Toplumların kalıp yargılarıyla oluşturulmuş cinsiyete dayalı farklılıklara uyumlu bir biçimde yansıtılmaları gereklidir. “Toplumsal cinsiyet rolü, toplumun tanımladığı ve bireylerin yerine getirmelerini beklediği cinsiyetle ilişkili bir grup beklentidir” (Dökmen,2015:29). Kadın ve erkekler, bebekliklerinden itibaren sosyalleşme dönemiyle nesnelerle, oyunlarla vb. rollerin onlar için uygun olup olmadığını ayırt etmeye başlarlar. Toplum onların cinsiyetlerine uygun olan davranışları sosyal ortamlarda ifade etmesini bekler. Kadınlara uygun davranışlar “kadınsı” erkeklerle uygun davranışlar ise “erkeksi” olarak cinsiyet rolleri değerlendirilir. Kadınsı erkeksi roller bulundukları ortamdan ortama değişebilen rollerdir. Sosyobiyojoloji, sosyal yaşamda yansıtılan davranışların biyolojik ve genetik faktörlerden etkilendiğini savunur. Bu görüşe göre insanlar genlerini geleceğe taşıma kaygısıyla bu genlerin kuşaklar boyunca devam etmesini sağlamak amacıyla toplumsal cinsiyet rolleri geliştirilmiştir.

“Soyun sürdürülmesinde kadın ve erkeğin üstlendiği düşünülen rollere göre biçimlenen cinsiyet rolleri, kadınlar ile erkekler arasındaki fark ve ilişkileri, onların biyolojilerinin değil toplumsallaşmanın ürünü olarak gören bir perspektif doğrultusunda kavramsallaştırılmıştır (Marshall,1998;akraran, Ötken,2009:303).

Sosyobiyologlar, kadınların ve erkeklerin üreme stratejileri geliştirdiklerini savunurlar. Erkeklerde genlerini geleceğe taşıyabilmek için kadınları hamile bırakmaları gerekir. Bu nedenle rakiplerini yenmesi gerekir. Bu yüzden en hırslı, en saldırgan erkek genleri gelecek nesillere aktarılmıştır. Ancak kadınların hamile kalmak için bir erkek için rekabet etmesini gerektirecek bir alan oluşmamıştır. Kadın istediği zaman hamile kalabilmiştir. Bu nedenle zamanla gelecek nesillere aktarılan kadın genleri; uysal, bakıcı kadın genlerini aktarabilmiştir. Bu teoriye göre erkekler, bu yüzden rekabeti seven, hırslı ve saldırgan bu yüzden ticaret ve siyaset alanında son derece başarılı; kadın ise çocuk bakımı gibi ilgi gerektiren alanlarda başarılı olmuştur. Sosyobiyolojik kuram kültürel

çeşitlilik konusunda yetersiz kaldığı, geleneksel cinsiyet rollerinin devam ettiği iddiası ve bunu değişmez normlar olarak belirlemesi şiddetli eleştiriler konusu olmuştur.

“Bu yaklaşımın özellikle sorunlu tarafları, kadınların bakıma ihtiyaç duymasının kadınları neden diğer kadınlarla değil de erkeklere muhtaç ettiği ve erkek rekabetçiliğinin erkeği toplumsal olarak baskın hale getirdiği varsayımlarıdır. Bağımlı dişilerle rekabetçi erkekler arasındaki dinamikler, filler ve bonobo şempazeleri gibi pek çok hayvan türünde anaerkil bir toplumsal yapıya yol açar. Dişilerin dış yardıma ihtiyacı olduğunda sosyal becerilerini geliştirmeleri ve işbirliği yapmayı, ödün vermeyi öğrenmeleri gerekir; böylelikle, tamamen kadınlardan oluşan toplumsal ağlar kurarak her üyenin çocuk yetiştirmesine yardımcı olurlar. Erkeklerde bu esnada tüm zamanlarını dövüşerek ve rekabet ederek geçirir ve sosyal becerileriyle toplumsal bağları geliştirmemiş olarak kalırlar. Bu yüzden bonobo ve fil toplulukları işbirliğine yatkın dişilerden oluşan ağlar tarafından yönetilir ve bencil, işbirliğine yanaşmayan erkeklerde kenara itilir. Dişi bonobolar ortalama erkeklerden daha güçsüz olmalarına rağmen, genellikle birleşip sınırı aşan erkekleri dönebilirler” (Harari, 2019:166).

Sosyobiologlar, kadınların doğurganlık özelliklerinden kaynaklı ilgi ve bakım gibi özelliklerinin olduğunu belirtir. Aynı şekilde erkeklerinde fiziksel olarak daha güçlü olduğu varsayımından da savaşçı ya da avcı rolünü benimsediklerini vurgular.

“Kas gücüne vurgu yapmanın sorunlu iki yanı vardır. Birincisi “erkekler kadınlardan güçlüdür” önermesi sadece ortalama için geçerlidir ve güçten ne anladığınıza bağlıdır. Kadınlar genellikle açlığa, hastalığa ve yorgunluğa erkeklerden daha fazla dayanıklıdır, ayrıca erkeklerden hızlı koşabilen ve daha fazla ağırlık kaldırabilen pek çok kadın vardır. Bu teorinin en büyük sorunu, kadınların tarih boyunca fiziksel güç gerektirmeyen (rahiplik, hukuk ve siyaset gibi) işlerin tamamından dışlanmaları ve ağır fiziksel güç gerektiren pek çok işe zorlanmış olmalarıdır. Eğer toplumsal güç, fiziksel güce veya dayanıklılığa göre dağıtılsaydı kadınların çok daha fazla toplumsal güce sahip olması gerekirdi.” (Harari, 2019:162)

“Toplumsal Cinsiyet öncelikle farklı toplumsal beklentilere yanıt verdikleri için kadının ve erkeğin davranışlarının birbirinden farklı olduğunu vurgulayarak cinsel farklılığına dair biyolojik varsayımlardan kurtulmanıza olanak tanır” (Connell, 1998:78). Bireylerin “erkeklik” ve “kadınlık” konusundaki toplumsal cinsiyet ile ilgili yargılarının nedeni; toplumun beklentisinin, davranışlarının onaylanma ve reddedilmesi şeklinde kendini gösteren, birey üzerindeki toplumsal baskıdır. Bu baskıyla, birey onay aldığı davranışı sergiler. Onay almadığı davranışı tekrarlamaz. “Bireylerin toplumsallaşma mekanizmaları içerisinde cinsiyet rollerini edinmeleri süreci, çocukluktan itibaren başlamaktadır (Uluocak, 2014:27). Toplum tarafından bu beklentilere sosyal norm denir.

Bireyler bu normlara uymaya zorlanırlar. Bu normlara uymayan kişiler toplum tarafından ya ayıplanır ya da toplumdan soyutlanırlar.

“Cinsiyetçi rollere uymama cesareti gösteren kadınlara yönelik tepkinin en berbat örneğine kerela’da bir köyde tanık oldum. Üç genç kadın işçi, erkek meslektaşlarının köydeki bara her gün gittiklerini görür. Bir gün sırf eğlence olsun diye onlarda aynısını yapmaya karar verirler. Bu davranış, her çeşit erkeğin onları takip edip cinsel taleplerde bulunmalarına yol açar. “iyi” kadınların adım bile atamayacağı bir mekana girme cesareti gösterdikleri için onlar artık “kötü” kadınlardır. Mantık şu: “ Bir bara girebiliyorsan cinsel ilişkiye de girebilirsin.” Bu toplumsal taciz ve olayla başa çıkamayan kızlardan ikisi intihar etti”(Bhasin,2003;aktaran, Akkaş,2019:102).

Toplumdan topluma farklılık gösteren toplumsal cinsiyet rollerinden sapma hangi boyutlarda ise toplumun tepkisi de aynı boyutta hatta çok daha fazlası olabilmektedir. Ev işlerinde duyarlı bir erkeği ele alırsak bu roller kadına yönelik roller olarak kabullenildiği için erkek toplum tarafından ayıplanır, alay edilir ve ona biçilen roller dışına çıkmaması için uyarılır. Ev işlerine duyarsız bir kadın ise toplum tarafından çok daha ağır bir biçimde uyarılar geliştirilir ve şiddete varacak şekilde her türlü yaptırım uygulanır.

“Connell, toplumun, toplumsal cinsiyet düzenini toplumun genelinde yaygın olan erillikler ve dişilikler arasındaki iktidar ilişkileri örüntülerini biçimlendirmek için etkileşim halinde bulunan üç parçası olduğunu öne sürer. Connell’e göre, emek, iktidar ve kişisel/cinsel ilişkiler toplumun birbirinden ayrı ama birlikte işleyen ve birbirine göre değişen, birbiriyle ilişkili parçalarıdır” (Giddens,2012:510).

Emek, çocuk bakımı ve ev işleri gibi sorumlulukların kimin işi olduğunu, iş pazarında ayrımcılık yapılması, kadınlara düşük ücret verilmesi gibi alanlara yani iş bölümlerine işaret eder. Güç/İktidar, kurumlarda devlet kavramında yetki, şiddet gerektiren ideolojiler gibi toplumsal ilişkiler bütünüdür. Kişisel/ Cinsel İlişki, evlilik, çocuk yetiştirme gibi duygusal ve mahrem kabul edilen ilişkileri kapsar. Bu üç olgu toplum düzeninde belirli bir düzen içerisinde yapılandırılmıştır. Toplumsal cinsiyet rolleri, bu ilişki biçimleriyle toplumun her alanına yaygınlaştırmak için bu normlar aile, komşu, devlet gibi kurumlarla öğrenilir.

“Connell, erilliğin ve dişiliğin pek çok farklı dışavurumu olduğuna inanmaktadır. Toplum düzeyinde bu karşıt dışavurum biçimleri tek bir tanımlayıcı öncül etrafında erkeklerin kadınlar üzerindeki egemenliği ilkesi etrafında belli bir hiyerarşisi oluşturacak biçimde düzenlenmiştir” (Giddens,2012:511).

6.1. Toplumsal Cinsiyet Rollerini Etkileyen Faktörler

6.1.1. Aile

Aile toplumun en küçük birimidir. Toplumsal cinsiyet rollerinin, toplumun beklentisi temelinde kadın ve erkeğe empoze edildiği en küçük birimdir. Aile içerisinde bireyler sosyalleşme sürecine başladığı andan itibaren toplumun tutum ve normlarını yeni kuşaklara aktararak, yeni kuşaklarda kendinden sonraki kuşaklara aktararak toplumsal cinsiyet rollerinin devamlılığını sağlarlar. “Muhafazakâr ideoloji, aileden “toplumun temeli” olarak söz eder, geleneksel sosyoloji de ise onu çoğunlukla kurumların en basiti, daha ayrıntılı yapıların yapıtaşı olarak görülür” (Connell,1998:167). Toplum, kadın ve erkeğe farklı davranışlarda bulunur. Dolayısıyla toplumun en küçük birimini oluşturan aile de aynı şekilde kadın ve erkeğe farklı davranır. Kadından “ev işlerini” yürütmesi beklenirken erkekten “aile geliri” gibi kavramları öğrenilmesi beklenir. Bu öğretiler kadın ve erkeğin bütün yaşantısını etkiler kadın ve erkeğin birlikte çalıştığını düşünelim. İkisi birlikte işten döndükten sonra erkek oturup yemeğin hazırlanmasını bekler. Kadın ise direkt mutfağa gidip yemek hazırlamaya başlar. Bu davranışlar aileyle başlayıp dış çevreyle devam eden toplumsal cinsiyet rollerinin etkisidir. Kadın hem dışarı da çalışıp hem de evdeki işleri yerine getirmek durumunda bırakılmıştır. Çalışma kadına sadece ev işlerini ne zaman yapacağı konusunda özgürlük sağlamıştır. Kadın hizmet eden, erkek ise hizmet alan rolündedir.

“Kadınların bir işte çalıştığını belirten metinlerde bile, asıl görevlerinin ev içinde olduğuna vurguda bulunmaktadır. Bunu sonucu olarak kadınlar, aile içinde kocalarının olduğu kadar çocuklarına da bağımlı kişiler olarak tanımlanmaktadırlar. Erkekler ise hemen her zaman bir işin yapılmasına karar veren kişiler olarak tanımlanmaktadırlar (Vatandaş,2007:40).

Birçok toplumda çocukları yetiştirmek, evi çekip çevirmek kadınların görevidir. Aile ücretsiz emek gerektiren işleri kadına; kamusal, ücretli işleri ise erkeğe biçilen roller olarak kabul eder. Aile içerisindeki bu öğretiler etkileşimde oldukları diğer alanlarda da kendini gösterir.

“Kadınlardan beklenen daha çok çocukları, eşleri ve evleri ile ilgilenmeleri, ev işleri yapmaları, duygusal yönlerden naif, sakin, fedakâr, duyarlı vb. davranışları sergilemeleri gerekirken erkeklerden daha

çok çocuklarının, eşlerinin ve evlerinin ihtiyaçlarını karşılamaya çalışan, ailesini koruyup kollayan, duygusal açıdan güçlü, özverili, çalışkan vb. olmasıdır” (Çelik 2008;aktaran, Uluocak,2014:29).

İşçi sınıfı bir ailede kocanın emeği karşılığında aldığı ücretiyle kendini gösterir. Burjuva sınıfı bir aile de ise kocanın mesleğine biçilen ücretle kendini gösterir. İki aile örneğindeki kadınlarda çocuk bakımı ev içi işlerini yerine getirir. “Duane (2006), kadının çocuk bakımı ve ev işleri üzerinden ekonomik olarak sömürüldüğünü söylemekte, bu durumun aile içi sorunların kaynağını oluşturduğuna dikkat çekmektedir” (aktaran, Uluocak, 2014: 23). Çocuk yetiştirme bir iş olarak görülmez bu zaten kadının görevidir. Kapitalizmde de kadının bulunduğu toplumsal rolü kendini güçlendirme alanında önemli bir yer tutmaktadır. Kadının ev işi yapması, çocuk bakması onu hem yedek iş gücü durumuna düşürmüş hemde ücretsiz olarak yapılan bu işler, kapitalist sistemin erkeği daha iyi kullanmasına yol açmıştır. Ataerkil yapının egemen olduğu devlet sistemlerinde aile içerisinde de kendini göstermektedir. Devlet biçimini oturtabilmek için toplumu kendi yapısına oturtması gerekir. Buna en iyi aileyle başlar. Aileyle bu toplumsal cinsiyet rolleri nesiller boyu devam eder. Ataerkil kültürün aile içine yansımalarıyla evdeki iş bölümü oluşturulur. Erkek işi, kadın işi dedikleri olgular kendini dış çevreyle de gösterir. Çalışmak isteyen bir kadının iş görüşmelerinde karşılaştıkları ilk soru çocuğunun olup olmadığıdır, yoksa eğer çocuk yapmayı düşünüp düşünmedikleridir. Oysa erkeklerin iş görüşmelerinde böyle bir sorunla karşılaşmadıkları görülür. Aile içerisinde öğretilen kadın rolü, erkek rolü bu şekilde kendini dış çevrelerde de göstermektedir. Kadınların öğrenilen bu rollere rağmen çalışmaya başlasalar bile ev içindeki rollerinin değişeceği düşünülse bile bu çoğu zaman başarılı olmamıştır.

“ColinBell ve HowardNeby’nin gözlemleri şöyle: Ailenin işleyiş biçimi kısmen kocaların, karılarının durumunu tanımlamaya yönelik iktidarının bir sonucudur. Altta yatan çıkar, tutarlı ve güçlü gibi görünüyor. Farklı ülkelerdeki aileler üzerine yapılan bir dizi uzun sosyolojik araştırmada, gençleri yaşlılara ve kadınları erkeklere tabi kılan ataerkil örüntü, bu örüntüyü destekleyen erkeksi otorite ideolojileriyle birlikte yeniden ortaya çıkıyor” (Connell,1998:170).

Aile içerisinde ve diğer alanlarda karar alma sürecinde iktidar konusunda hemfikirdirler. İktidar kavramının en çok yansıtıldığı evlilik kurumu bu anlamda tartışılır bir hal kazanmaktadır. Evlilik ilişkilerindeki “cinsel ilişki” iktidarın kendisi olabilir, şeklindeki tartışmalar evliliğin bu kavramı içselleştirmesi özelliğiyle bir tuzak olabileceği

tartışmaları yapılmaktadır. Erkeklerin iktidarı kendini en çok aile içinde belli ediyor. Sadece aileyle sınırlı değildir. Ama en çok aile içerisinde yansıması görülür. Erkeklerin iktidarı çevrenin desteğiyle yani erkekliğe biçilen rolle daha da kalıcı hale geliyor. Çevre desteği alan evdeki iktidar ataerkil bir yapının temelini oluşturuyor. Aile yapısında sol ve feminizm ideolojilerinin etkisiyle birçok aile iktidar olgusunu ev içerisinde yok etmek için çaba sarf etmekte, çocuklara toplumsal cinsiyet rollerini öğretmemeye özen gösterse de bu düzenlemelerle baş etmeleri oldukça zor görünüyor.

Toplumsal cinsiyet rol öğretilip-öğrenilen bir kavramdır. Bu kavramın yaşam bulduğu ilk alan ailedir. Aile toplumu hem etkiler hem de toplumdan etkilenir. Bu etkileşim birey olarak kadının tüm yaşamında kendini gösterir. Bu etkileşim, kadının hangi mesleği seçeceğini belirler. Bireyin yaşamda etkinlik kazandığı alan çalışma alanıdır. Bireyin yaşam standardını, toplumu değiştirip dönüştürme gücünün sınırlarını da belirleyen mesleğidir.

6.1.2. Okul ve arkadaş grupları

Cinsiyet ayrımcılığı, çocuk okula başladığında devam eder. Kadınlar genellikle ev içerisindeki roller çerçevesinde okuldan çok evliliğe yeni aile kurma hayalleriyle yoğrulur. Kadınların birçok toplumda daha az okutulmaları, okuyan kadınlarında belirli meslek alanı içerisinde hapsedilmeleri örnek olarak verilebilir. Çalışan annelerin çocuk bakımı sorumluluğu onu işine odaklanmada sınırlandırmaktadır. Kurumların çoğunda kreş, anaokulu olmaması annelerin çoğunlukla işine ara vermesi, yükselememesi gibi sorunlara yol açmaktadır. Buda kurumlarda kadınları erkeklere oranla daha başarısız konuma getirmektedir. Çocuklar anaokullarına başladıkları gibi toplumsal cinsiyet rolleri buralarda da ailenin devamı şeklinde sürüp gider. Anaokullarında daha çok görsel temalı eğitim araçları olur. Bunlarda çocuk, kadın ve erkek görsellerinden de etkilenir. Anlatılan görselli hikâye veya etkinliklerde kadın yine aynı rolde, erkek de aynı roldedir. Anaokulundan sonra ilkokula başlayan bireyler ders kitaplarında da aynı şekilde cinsiyet rollerini pekiştirmeye devam ederler. Birçok ders kitabı, metin ve resimlerinde kadın yok denecek kadar azdır. Var olan metin ve resimlerde kadına yine anne olarak, ev işleri yaparken yer verilirken erkekler yine belirli meslek rollerindedirler. Kadın şair, yazarlara çoğunlukla yer verilmemekte, verilecek ise de yok denecek kadar az sayıdadır. Birçok ders kitabında kadınlar genelde zihin olarak zayıf, korunmaya muhtaç bireyler olarak gösterilir. Okulun

belirli dönemlerine kadar erkeğe özgü görülen matematik gibi derslerde kadınların aynı derecede başarılı olduğu ve genel ders durumlarının erkeklerden daha iyi olduğu gözlemlenmiştir. Ancak daha sonra erkekler daha avantajlı hale geçer. Kadınlar okulda başarısızlık kaygısını daha fazla yaşarken, erkekler başarısızlıktan çok fazla kaygı duymazlar. Erkekler okullarda genellikle daha fazla davranış bozukluğu gösterirler.

“Hyde ve arkadaşlarının yaptıkları meta- analizde, hesaplama işlemlerinde ilk ve ortaokul düzeyinde kızlar lehine olan küçük farkın ise lise döneminde farksızlığa dönüştüğü görülmüştür. Matematiksel kavramların anlaşılmasında hiçbir yaş döneminde cinsiyet farkı yoktur”(Dökmen,2015:157).

“Fleming ve malone (1983) tarafından yapılan meta-analizde, fen bilimlerindeki cinsiyet farkının ortalama +0,16 olduğu bulunmuştur. Buna göre, erkekler daha başarılıdır ama fark küçüktür” (Dökmen,2015:159). Erkekler daha saldırgan olur görüşü okul yıllarında da devam eder. Öğrenilen saldırganlık rolü kendi arkadaşlarına yönelik uygulanır. Kadınlar okul yıllarında arkadaşlık ilişkilerinde toplumsal cinsiyet rollerinin etkisiyle daha çok samimi, yüz yüze oyunlar oynamayı seven yardımsever roldedirler. Aile içindeki cinsiyet rollerini öğrenen çocuklar bunları kendi akranlarıyla pekiştirirler. Toplumun öğretileriyle yoğrulan çocuklar kendi aralarında da cinsiyet rollerine uygun davranmaya çalışırlar. Cinsiyet rolleri dışına çıkan kişiler kendi akranları tarafından da uyarılırlar. Cinsiyet rollerinin öğreniminde bireyler anne-baba gibi figürlerin yanında akranlar ve yeterli, güçlü gördükleri figürleri de model olarak belirler. Bireyler kendi akranları tarafından beğenilmek için cinsiyet rollerini doğru sergilemeye özen gösterirler.

6.1.3. Kitle iletişim araçları

Kalıp yargıların yayılmasında, toplumsal kurumların rolü kadar kitle iletişim araçlarının da rolü önemlidir. Bu araçlardan özellikle televizyon, çocukların cinsiyet rollerini tanımlarında oldukça etkilidir. Burada çocuklar kadın, erkek modelleri görürler. Zamanlarının birçoğunu televizyon izleyerek geçiren çocuklar burada cinsiyet rollerini keşfeder. Yaşamımızda vazgeçilmez bir yere sahip olan kitle iletişim araçları (medya) ülkeleri tanımamızda, onlar hakkında fikir sahibi olmamızda oldukça etkilidir. Toplumla ilgili algılarımız, inançlarımız, tutumlarımız medyayla biçimlenir. Medyanın etkisini atlatmamız veya bu etkileri yok etmemiz kolay değildir. Özellikle çocuklar ve gençler bu etkilere oldukça açıktırlar. Medyanın etkisiyle ilgili birçok araştırma yapılmaktadır.

Araştırmaların çoğunda toplumun şekillenmesindeki etkisi hafife alınamayacak kadar büyüktür. Kitle iletişim araçlarının toplumsal cinsiyet rollerinin sürdürülmesinde insanları etkilemede önemi büyüktür. Sosyal öğrenme kuramında da açıklandığı üzere bireyler modelleri örnek alır, uygun ortamı bulduğunda davranışı sergilerler. Bu davranışları sergilediklerinde ve ödül aldıklarında davranış pekişir ve tekrar edilir. Televizyon izlemek özellikle çocukların saldırganlık yada yardımseverlik özelliklerini göstermelerinde etkilidir. Özellikle çocuklarda televizyon izleme nedeniyle bir modeli alıp taklit etme eğilimi fazladır. Çocuklar için genelde model; anne, baba, öğretmen olurken televizyondaki beğendiği karakterleri de model alır. Televizyonda özellikle kadın ve erkek rolü çocukların resmediliş biçimi, algılarında bir standart olarak kabul görür. Ve bu cinsiyete ilişkin yargılarında referans olarak alınır, kendi deneyim ve davranışlarından daha çok kitle iletişim araçlarında hangi rollerde gösterdikleri, hangi rolün cinsiyete ne kadar önemli olduğunu gösterildikleri biçimiyle dikkate alınır. Çocukların cinsiyette dayalı rolleri, meslekleri, aile içindeki kadın-erkek rollerini öğrenmede televizyon özellikle etkilidir. Kadın ve erkeklerin programlarda gösterilişleri gözlemlendiğinde büyük yanlışlık olduğu görülmektedir. Kadına yer verilen programlarda genelde ya gece kıyafetleriyle ya bikinili ya da meslek sahibi olamayan kadın rolüne daha fazla yer verilir. Benzer gösterim çocuk programlarında da görülür. Çizgi film karakterlerinde çoğu kahraman erkektir. Yok denecek kadar az olan kadın kahraman vardır. Kahraman olarak var olan kadın karakterlerde daha çok çaresiz korunmaya muhtaç şekilde resmedilir.

“Archer ve arkadaşlarının gösterdikleri face-ism olgusuyla ilişkili gibidir. Bu face-ism terimi, medyada erkeklerin kafalarıyla daha fazla ve vücutlarıyla daha az tasvir edilmelerini ifade eder. Archer ve arkadaşları, gazete ve dergilerde yer alan ya da öğrenciler tarafından çizilen 2.000 kadın ve erkek resmini incelemişlerdir. Ve bu terimle (faceism) ifade edilen durumu gözlemlemişlerdir. Televizyon programları arasında, kadınları zihinsel yeterlilikleriyle değil fiziksel görünümleriyle daha çok tanımlayan pek çok örnek görmek mümkündür. Televizyonda erkeklerin daha çok otoriteyi simgeledikleri görülüyor” (Dökmen,2015:135).

Televizyondaki dizi programlarında, reklamlarda genellikle kadın ve erkek rolleri oldukça ilgi çekicidir. Dışarıda oturan iki sevgili arasında geçen konuşmalarda kadın genellikle eve geç kaldığını söyler, erkeğin eve geç kaldığını söylemesi sosyal muhabbetlerde, genellikle olay dalga konusu olur. Kadınlar genelde ya mutfakta ya çocuk yetiştirme rollerinde belirli mesleklerde ya da kıyafet alabilmek için birbirini parçalayan,

görüntüleriyle erkekleri büyülemeye çalışan rollerdedirler. Bunlar bireylerin cinsiyet rollerini kabullenişlerinde oldukça etkilidir.

Kitle iletişim araçları, hem bireyi hem toplumu hem de çalışma dünyasını şekillendirme etkisine sahiptir. Bireye hem rol biçmeye çalışır, hem de o role uygun meslekleri belirler.

6.1.4. Kitap, gazete, dergi, karikatür

Çocuk kitapları özellikle anaokulu ve öncesi kitapları, resimleri çocukların dünyayı tanımalarında çok etkilendikleri alanlardır. Resimli karakterlerde kadın çok azdır. Var olan kadın rolleri de geleneksel kadın rolleridir. Kadınlar, sayısal olarak çok az ve önemsiz karakterler olarak resmedilirler. Meslekleri yine ev içi işleri, çocuk bakımı, prenses gibi karakterlerdir. Genellikle televizyon programlarında olduğu gibi kadınlar ilgiye muhtaç kişilerdir. Okul ders kitaplarında da aynı roller devam etmektedir. Kadın yazar, şair yok denecek kadar azdır. Ders kitaplarındaki fotoğraflarda yok denecek kadar azdır. Var olan yerlerde de yine anne olarak ev işlerini yaparken; erkekler ise mesleki rollerini yerine getirirken resmedilir. Bu tarz yaklaşım gazete, dergi, karikatürlerde de kendini gösterir. Kadın üzerine yazılan çizilen gazete manşetleri ya kadın cinayetleri ya kıskanç sevgili dehşetleri ya da taciz dayak yiyen şiddet gören konumundadır. Dergilere bakıldığında kadın yine aynı şekil resmedilir. Karikatürler kadını genellikle çok basit yansıtır. Yani kadın gerçekliği toplumun cinsiyet rollerinin ötesine geçememektedir. Ancak sol ve feminist toplumsal dalgalanmalar kadının benimsetilmek istenen rol dışına çıkabilmesine olanak tanımıştır. Özellikle feminizm, kadının bulunduğu negatif toplumsal rollerinin gözler önüne serilmesine, kadınların bazı haklar elde etmesine ve toplumdan öğrendiği rolleri sorgulamada kadını aydınlatmıştır.

6.1.5. Oyuncaklar

Toplumsal cinsiyet rollerini öğrenmede kullanılan oyuncakların etkisini unutmamak gerekir. Bebeğin doğduğu günden itibaren aile içerisinde alınan oyuncaklarda cinsiyet çok önemlidir. Biyolojik cinsiyeti kadın olarak dünyaya gelen bebeğe öncelikle oyuncak bebek hediye edilir. El becerileri geliştikçe mutfak eşyalarının oyuncakları verilir, burada çocuk oyuncaklarıyla oynarken cinsiyet rollerini pekiştirir. Genelde oyuncak

bebekleri süsleme saçlarını yapma, makyajlarını yapma gelinlik giydirmeye gibi oyunlar oynarken oyuncak mutfak araç gereçleriyle yemek pişirir, bulaşık yıkar vb. işleri iyice kavrar. Çocuk oyuncaklarıyla oynarken annelik kavramını da öğrenir, oyuncak bebeğini besler, uyutur, erkeklere ise genelde silah, araba, tamir takımı, şeklinde oyuncaklar alınır. Çocuk öğrendiği cinsiyet rollerini oyuncaklarıyla oynarken pekiştirir. Kadın ya da erkek çocukların tasarlanmış toplumsal cinsiyet rollerine uygun oyuncaklarla oynamaları sağlanır. Erkek çocukların bebek oyuncaklarla oynamayacağı öğretilir. Cinsiyet rollerini öğrenmede oyuncakların rolü azımsanmayacak kadar çoktur.

7. TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ-EŞİTSİZLİĞİ (AYRIMCILIĞI)

Kadın ve erkeklerin eşit fırsat, haklardan yararlanma hakkına sahip oldukları varsayılır. Bu eşitlik kavramı iki cinsiyeti aynı görme olarak algılanmaktadır. Kadın ve erkeklerin doğdukları andan itibaren cinsel organlarına bakılarak hareket edilmemesi gerektiği hak, sorumluluk, toplumsal fırsatlardan eşit olarak yararlanmaları kastedilmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitliği erkekleri de kapsayan bir konudur.

“Kadınların ve erkeklerin, ihtiyaç, ilgi ve önceliklerinin, hem kadınların hem de erkeklerin kendi içlerindeki çeşitliğinin göz önünde bulundurulması suretiyle değerlendirilmesinin gerekliliğine dikkat çekmektedir. Kadınlar ve erkekler arasındaki eşitlik, bir insan hakkıdır” (Unwomen 2014; aktaran, Uluocak,2014:7-8).

Toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin yasalar, uygulamalar, kararların yaşamda yerini bulamaması kadınların her alanda ikincil konumda kalmasına yol açmıştır. Toplumsal cinsiyet eşitliğine ulaşabilmenin yolu cinsiyet eşitsizliğini ortaya çıkararak her alanın en ince ayrıntısına kadar nasıl ortaya çıktığını ve bu davranışların nasıl gerçekleştiğini ortaya koymak ilk yapılması gereken uygulamadır. Toplumsal cinsiyet, kişilerin yaşam şanslarını belirleyen hayati bir öneme sahiptir. Kişilerin Ev içerisinde, devlet kademelerine kadar alabilecekleri rolleri etkilemektedir. Burada kadın ve erkek rolleri toplumdan topluma değişmektedir. Ancak kadının erkekten daha çok yetkiye (güce) sahip olduğu bir toplum yoktur. Toplamların ezici çoğunluğun da kabullenilen ev işleri ve çocuk yetiştirme kadının görevidir. Erkekler genellikle eve ekmek getirmekle görevlidir. Cinsiyetler arasındaki bu iş bölümü, kadın ve erkeğin güç, saygınlık vb. birbirlerine eşit olmayan konumlara sahip olunması gerektiği fikrinin benimsenmesine yol açmıştır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğine karşın toplumlarda meydana gelen mücadele ve iyileştirmelere rağmen cinsiyet farklılıkları toplumsal eşitsizlikler halen temel sorunların başında yer alır. Erkeklerin kadınlar üzerindeki egemenliği üzerine birçok araştırma yapılmış, birçok kuramsal görüş ortaya atılmıştır. İşlevsel yaklaşımlar, erkekler ve kadınların biyolojilerine uygun iş bölümü yaptıklarını öne sürerler.

“Murdock (1949), iki yüzden fazla toplumu kapsayan kültürlerarası bir çalışmayı temel alarak, cinsiyete dayalı iş bölümünün her toplumda mevcut olduğu sonucuna varmıştır. Her ne kadar bu durum bir

biyolojik “programlanmanın” sonucu değilse de, toplumsal örgütlenmenin en mantıksal temellerini oluşturur” (Giddens,2012:515).

Feministler, iş bölümünü biyolojik olarak açıklayanları ciddi bir şekilde eleştirmiştir. Biyolojik görüşler erkeklerin kadınlar üzerindeki egemenliklerini meşrulaştırır. Bu gerekçeyle feministler tarafından çok ciddi eleştirilmiştir. Feminist hareketler, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini açıklamayı ve eşitsizliklerle mücadele alanı yaratabilmek adına birçok feminist yaklaşım oluşturmuşlardır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğini araştırmak bunun için sosyo-kültürel yapıya bakmak, toplumsal yapı içerisindeki diğer alanlardaki gizlenmiş eşitsizlik biçimlerinin ortaya çıkarılabilmesi ve anlaşılabilmesi açısından da önemlidir. “Walby (1999), toplumsal cinsiyet eşitsizliğini üreten mekanizmanın altı boyutu bulunduğunu belirtir” (Uluocak, 2014:43).

Ataerkil Üretim Biçimi: Kadının ev içi işlerini ve çocuk yetiştirme gibi görevleri yerine getirmesi kadının görevidir. Bunun için bir ücret ödenmemesi şeklindeki uygulamayla kadının sadece ev içerisinde değil diğer alanlarda da dezavantajlı duruma geçmesine neden olur.

Ücretli İstihdamda Ataerkil İlişkiler: Bu boyutta kadının yaptığı işler değersizleştirilerek, kadının emeğinin daha fazla sömürülmesine olanak sağlar. Erkeklerle aynı işleri yapsalar dahi daha düşük ücretle çalıştırılırlar.

Ataerkil Devlet: Bu boyut özellikle siyasi ve hukuki alanda bir otoriteye sahip olan devlet, kaynak dağıtımı ve karar alma gibi süreçlerde kadını görmezden gelebilir. Buda eşitsizliği pekiştirmede oldukça önemlidir. Bu anlayışın devamında, hukuk alanında da kadınlarla ilgili yasal düzenlemelerde kadınların mağduriyetlerini pekiştirebilir.

Cinsellikte Ataerkil İlişkiler: Evlilik ve kadına yüklenilen annelik rolünün dayatılmasıyla kadın cinselliğinde erkeğin kadın üzerindeki kontrolünü destekleyen dayanaklardan biridir.

Ataerkil Kültür: Tek alan üzerinden değerlendirme yapmak yerine yaşa, cinsiyete, sınıf durumuna göre ele almak gerekmektedir. **Patriarkal kültürün** ürettiği kurumsal yapılarda söylemler değişiklik göstermektedir. Kadına ev içerisindeki işleri söylerken “kadın işi” söylemi ataerkil kültürün gündelik yaşamımıza yansımalarıdır.

Erkek Şiddeti: Erkeğin kadını kontrol etmek amacıyla başvurduğu bir yöntemdir. Erkek kadına şiddet uygulayarak onu boyunduruk altına almaya çalışır. Erkek kendi otoritesini tehlikede gördüğünde ya da kadının biçilen rol dışına çıkması şiddete maruz

kalmasına yol açmaktadır. Ataerkil devlet, kadına yönelik taciz, tecavüz ve şiddeti uç boyutlarda ve kamusal alanlar içerisinde olmadığı sürece görmezden gelmektedir. Şiddet kavramı ortaya çıktığı günden bugüne büyük sorunlara yol açmaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği ile erkeklerin kadınlara uyguladıkları şiddet açısından güçlü bağlantılar mevcuttur. Toplumlarda eşitsizliğin boyutu ile şiddet arasında paralellik görülmektedir. Eşitsizlik artıka şiddet artar.

“Toplumsal Cinsiyet eşitsizliği, sosyo-kültürel açıdan yeniden üretilmekte, yani kuşaklara aktarılmakta ve eşitsizliğin travmatik bir gösterge biçimi olarak kadınlara ve kız çocuklarına yönelik bir “şiddet sarmah”nın da pekiştiricisi haline gelmektedir” (Uluocak, 2014:178). **Radikal Feminizm**, kadınların ezilmişliğini ataerkillik kavramı ile açıklarlar. Kadın ezilmişliği sadece bir alan ile açıklanmayacak bir olgudur. Aile, işyeri, medya erkek egemenliğinin sürdürüldüğü yerlerdir. Ataerkil düzene karşı topyekûn bir mücadele ile bireyler cinsiyetçi olmayan davranışlarla yeniden eğitilmelidir. **Psikanalistik Feminizm**, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin çocukluk deneyimlerinden kaynaklandığını savunurlar. Kadınlık ve erkekliğin farklı olduğu ama eşit olması gerektiği ve ataerkil olmayan bir toplum düşler. Bu yaklaşım birçok feminist akım tarafından eleştiri konusu olmuştur. **Varoluşçu feminizm**, erkeleri “ben” kadınları “öteki” olarak adlandırırlar. Evlilik kavramının kadının köleleşmesine neden olduğunu vurgularlar. Kadınlar evlilikle farklı tatmin edici duygular yaşayabilirler fakat özgürlüklerini kaybederler. Post modern feminizm, kadınların kendi ezilmişliğinin farkında olması bir değişimi sağlamaz bu değişimin sağlanması için toplumsal, ekonomik, siyasal ve kültürel koşulların hazırlanması gereklidir. **Eko feminizm**, kadını doğayla bütünleştirir. Doğadaki birçok hayvan imgesini kadınla özdeşleştirilmesine vurgu yapar. İnsanlar, kadına nasıl davranıyorsa doğaya da aynı şekil davranıyor.

7.1. Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğinin Ortaya Çıktığı Alanlar

7.1.1. Aile

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin ortaya çıktığı kurumlardan en önemlisi aile kurumudur. Aile kavramında erkeğin emeği karşılığında ücret alması, kadının ise ev içerisinde ücretsiz olarak çalışması doğallaştırıldığı için, eşitsizlik yok görünümündedir. Kadının aile içerisindeki rolü ailenin yeniden üretimi ve çocuk doğurmasını içerir. Ailenin

işlevleri cinsel, yeniden üretim, eğitim vb. işlevlerdir. Bu işlevlerde kadının yine ev içerisindeki üretimi toplumsal cinsiyet rol kapsamında, erkeğinde evin geçimini sağlamadaki işlevleridir. Erkek evin ekonomisini karşıladığı için evin reisi konumundadır. Buda toplumsal cinsiyet eşitsizliğini artırmaktadır. Yine yapısalcı işlevci kuramda birincil sosyalizasyon ve yetişkin kişilerin sabitlenmesi olarak ailenin temel iki işlevi vardır. Birincil sosyalizasyonda kadın ve erkek evlilik yoluyla birbirinden duygusal destek alıp kendilerini sürekli yenileyerek kişiliklerini sabitlerler. Ataerkil toplumsal yapı içerisinde kadının ailenin duygusal destekçisi olması içselleştirilmiştir. İçleştirmeler, kişilik yapısı, ataerkil yapının istediği şekliyle gerçekleşir. Aile içerisinde içselleştirilmesi gerekenlerden biride özel mülkiyet kavramıdır. Marksist yaklaşımda Engelsin “*Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni*” adlı kitabında mülkiyet kavramını tek eşli çekirdek ailenin ortaya çıkmasına bağlamaktadır. Devlet de özel mülkiyeti koruma adına tek eşliliği koruma altına alır. Ailenin bu şekilde oluşturulması miras sorununu da çözmüş olur. Bu şekildeki tek eşli sistem içerisinde kadınların devlet eliyle ev işleri altında ağır bir şekilde ezilmelerini sağlar. Erkek egemen toplumlarda erkek çocuklarının kendinden olduğundan emin olmalıdır. Bu tarz oluşumların hepsi, kadının bedeni ve toplumsal yaşantısı üzerinde şekillenir. Feminist yaklaşımların çoğunluğu özellikle Marksist feminist yaklaşım, evlilik kurumunda kadının sömürüldüğü düşüncesine sahiptir. Kadının eviçi emeği karşısında ücret almaması, ev içerisindeki çocuklara bakması, ev için gerekli malzemeleri daha ucuza mal ettirmesi, erkeğin ücretinin de ona göre belirlenmesini sağlar. Kadın ayrıca erkeğin iş dönüşünde onu psikolojik ve cinsel yönden rahatlatmak için mücadele eder. Kadını üretim araçlarının toplumsal cinsiyet eşitsizliği içerisindeki bu rolü mülkiyet sahiplerine oldukça fazla bir getiri sağlamaktadır. Aile içerisindeki toplumsal cinsiyet eşitsizliği kadınların erkeklere bağımlılığını artırmaktadır. Kadın ev içi emek aracılığıyla eve kapanmaktadır. Kırsal alanda kadının hem evde hem tarlada ücretsiz çalışması son derece doğal karşılanmaktadır. Ataerkil sistemde toplumsal cinsiyet eşitsizliği, kadınların ortak ezilmişliğinde simgeleştirildiği görülmektedir. Kadınlar dışarıda bir ücret karşılığında çalışsa bile ev içerisindeki yükümlülüklerini yerine getirmek durumundadır.

7.1.2. Eğitim

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin ortaya çıktığı alanlardan biride eğitim alanıdır. Erkek egemen toplumlarda yetişen çocuklar toplumsal cinsiyet rollerine uyumlu

yetiştirilirler. Kadınlar çocukluklarından itibaren aile içerisinde, giydiği kıyafet renklerinden, oynadığı oyuncaklara, izlediği televizyon programlarında, çizgi filmlerde, şarkılarda, reklamlarda kadına biçilen rol beklentilerine uygun davranabilmek, topluma uyum sağlamak adına okul okumadan ziyade evlilik, aile kurma, anne olma, yemek pişirme, dikiş dikme gibi öğretilerle büyütülür. Bu sıralanan roller kadının birincil rolleridir. Eğitim ikinci planda yer almaktadır. Birçok toplumda kadın okuma oranı erkeklerden çok daha azdır. Dolayısıyla iyi bir kariyere sahip olma olanakları çocukluklarından itibaren engellenmektedir. Resmi kurumların çoğunluğu erkeklerden oluşmaktadır. Okuma oranı erkeklerinkine oranla daha düşük ve okuyan kadınların çoğunluğunun da gelebildiği nokta lise bitirme olabildiği görülmektedir. İyi bir iş bulabilmek için genelde yükseköğrenim ve üstü mezun olmak gerekmektedir. Bu durumda da kadınlar genellikle düşük statüdeki işlerde çalışabilmektedir. Çocuk bakıcılığı, ev temizliği gibi çoğunlukla asgari ücret altı ücret işlerini içermektedir. Yükseköğrenim gören kadınlar da çocuk bakımının onlara yüklediği ağır sorumluluk altında çalışmakta zorluk çekmektedir. Birçok kurumda kreş ve anaokullarının bulunmaması kadına büyük sıkıntılar yaratmakta birçok kadın ya işini bırakmakta, işe odaklanamamakta ya da yükselememektedir. Kadınlar özel sektörlerde iş görüşmelerinde karşılaştıkları ilk soru çocuğunun olup olmadığıdır. Eğer cevap hayır ikinci soru ise çocuk yapmayı düşünüp düşünmediğidir. Erkekler iş görüşmelerinde bu tarz sorularla karşılaşmazlar. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yarattığı kadına yönelik bu sömürü düzeninin değiştirilmesi için başta feministlerin mücadeleleri birçok alanda olduğu gibi eğitim alanında da azda olsa iyileşmeler sağlamaktadır. Ancak tam anlamıyla çözümün bulunması için daha çok mücadele ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin ortadan kaldırarak bir eğitim sistemi oturtulmalıdır.

7.1.3. Ekonomi (çalışma hayatı)

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin olduğu bir diğer alanda çalışma hayatıdır. Kadın ve erkeğin çocukluklarından itibaren yetiştirilme tarzlarından kaynaklı erkeklerin çalışma hayatına alıştırılması çok erken döneme denk gelmektedir. Kadınlar ise ev işleri annelik, dikiş dikme gibi rollerine uyumlu yetiştirilmektedir. Bu rollere karşı gelip, şartları zorlayarak okuyup çalışma hayatına atılan kadın yine bu rollerden kurtulamamakta, çalışıp mesai bitiminde eve gelen kadın hemen mutfığa koşup, yemek hazırlamak ve çocukların

bakımına ilişkin sorumlulukları yerine getirmek üzere toplum baskısıyla karşı karşıyadır. Çalışma hayatında kadına biçilen rollerde sınırlıdır. Yükselmek isteyen kadının önünde aşması gereken birçok engelin yanı sıra hem ev, hem iş ve yükselebilmek için gerekli basamakları aşması için çalışma kadını çok fazla yormaktadır. Tüm bu durumlarla kadın mücadelesiyle yükselebilese bile kadınlar ekonomi ağacının üst dallarında çok nadir görülebilmektedir. Kadının evlilik kurumu ile erkekten bağımsız hareket edemeyeceği şeklindeki eşitsizlikler kadının hareket etme kendi başına bir şeyler yapma isteğini de engellemektedir. Birçok toplumda toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin getirdiği bu zorluklarla kadınlar mücadeleyle bulunduğu rollerden kurtulabilmek için ileriye gidebilmekte ancak erkek toplumsal cinsiyet rolünde durağanlığa devam etmektedir.

Günümüzde ekonomi bireyin görece özgürlüğünü kazanmasının temeli olarak görülür. Meslekler de ekonominin işleyişinde kendi rolünü oynar. Bireyin meslek seçimi aynı zamanda ekonomi temelli sosyal etkinlik derecesinin de seçimidir.

7.1.4. Siyaset

Kadınlar toplumların çoğunluğunda nüfusun yarısını oluşturmalarına karşılık meclislerde bu oran görülmemektedir. Bu durum toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin siyaset alanındaki karşılığıdır. Birçok ülkede kadın temsili çok az sayıdadır. Türkiye’de de kadınların parlamento temsili oldukça kısıtlıdır. Toplumlardaki toplumsal cinsiyet rolünün kadına yükledikleri, kadınların siyasete aktif katılımını etkilemektedir. Birçok toplumda siyaset erkek “iş”i dir. Kadınlarda politik olma kısıtlanır. Ev içerisinde, okulda, sosyal çevrelerinde, akranlarıyla ilişkilerinde siyasetin kadın için uygun olmadığı kanısı oluşturulur. Toplumların çoğunda kadınların ancak çocuk sahibi olduktan sonra değerli olabileceği öğretisi toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin ortaya çıkardığı sonuçlardan biridir. Siyasete katılmak, belirli bir sosyal sermaye birikimine bağlıdır. Yani siyasette para, zaman, çalışma hayatı deneyimi gerekli gösterilmekte ve toplumsal cinsiyet eşitsizliği nedeniyle kadın her alanda olduğu gibi siyaset alanında da engellenmektedir.

7.1.5. Sosyal yaşam

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin belirgin olarak yaşandığı bir alanda sosyal yaşam alanıdır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği kadınların evlilik, aile, ev yaşamı gibi alanlardaki

kabul görölmüş rollerden kaynaklı toplumsal kodlar; erkeklerle, kadınların sosyal yaşam alanlarını ayırmıştır. Cinsiyete dayalı ön yargılar, kalıp yargılar, çarpık inanışlar kemikleşmiş bir altyapı, kadınların aleyhine işlemektedir. Bunlarla toplumsal cinsiyet eşitsizliği, yeniden üretilmekte yeni kuşaklara aktarılmaktadır. Kadınların sosyal yaşam alanları oldukça sınırlandırılmaktadır. Birçok toplumda kadının nefes alabileceği çok az alan vardır. Genellikle alışveriş merkezleri gibi yerlerdir. Erkeklerle özgü yerler olarak kabul edilen alanlara kadınlar girememektedir. Girmeye cesaret gösteren kadınlarda “kötü” olarak tanımlanmakta ve “kolay ilişkiye girilebilir” algısı yaratılmaktadır. Kadın bu tür algılarla mücadele etmektedir. Ancak sorun bir bütün halinde değerlendirilip toplumun en alt kısmından en üst kısmına kadar sorunlar çözümlenmelidir. Erkek egemen zihniyet tarihsel bir sorun teşkil etmektedir. Bu soruna ancak topyekûn bir mücadeleyle çözüm üretilebilir.

8. TÜRKİYE’DE KADINLARIN MESLEK SEÇİMİNDEKİ TUTUMUNDA TOPLUMSAL CİNSİYETİN ROLÜ

Toplumların çoğunda toplumsal cinsiyet rolü kadın ve erkeğin nasıl davranması gerektiği yönüyle bireyi şekillendirmektedir. Kadın ve erkek bebekliklerinden itibaren nasıl bir birey olması gerektiği yönüyle eğitilmektedirler. Birçok araştırma toplumsal cinsiyet rolü öğretiminin anne karnında başladığını ileri sürmektedirler. Anne karnında cinsiyetin öğrenilmesiyle birlikte aile içerisindeki hazırlıklar başlar. Eğer bebek kadın ise oda, kıyafet rengi, oyuncaklar vb. bu doğrultuda hazırlanır. Kadın bebek doğumuyla beraber aile içerisinde ön hazırlıklar başlamıştır. Kadın çocuk, aile içerisinde toplumsal cinsiyet rolü öğrenme ve bunu hayata geçirme eğitimine başlamış olur. Kadın çocukların aileyle beraber başlayan toplumsal cinsiyet rolü eğitimi, dışarda arkadaşlarıyla oynarken, okulda eğitimine devam ederken kısacası toplumun her alanında devam eder. Toplumlar, toplumsal cinsiyet rolüne uygun bireyleri yaratmak için her alanı kullanmıştır. Kadınların toplumsal cinsiyet rol kapsamında ağır yükler altında bırakılarak, baskılanarak kendilerini gerçekleştirmelerinin önünde engeller oluşturulur. Kadın, toplumsal cinsiyet rolden kaynaklı birçok alanda kendini gerçekleştiremez. Kadın birçok toplumda ev işleri ve çocuk bakımı gibi ağır görevlerle sömürülmektedir. Erkek egemen toplumların çoğunda kadın aynı roldedir. Ev işleri yapar, çocuk bakımını üstlenir. Çalışan kadın olsa bile bu görevleri yerine getirmek zorundadır. Meslek hayatına atılınca kadarki süreçte kadının önünde engeller fazladır. Belirli bir işte çalışmak için yükseköğrenim mezunu olmak gerekmektedir. Kadınların çoğunluğu okul çağında da toplumsal cinsiyet rol kapsamındaki engellerle karşılaşarak toplum tarafından çalışma hayatından çok evlenme ev işi öğrenme şekliyle yönlendirilmektedirler. Bu nedenledir ki yükseköğrenim mezunu olamayan kadın ev hizmetleri, çocuk bakıcılığı yaşlı bakımı gibi çoğunlukla iş güvencesi olmayan asgari ücret altı işlerde çalışmaya mecbur bırakılmıştır. Yükseköğrenimi bitirip bir kurumda çalışmaya başlayan kadında toplumsal cinsiyet rolü engeliyle karşılaşmaktadır. Ev işleri ve çocuk bakımı gibi ağır işlerden kaynaklı kurumunda işe yoğunlaşamamakta ve yükselmemektedir. Buda erkeği avantajlı hale getirerek kadından başarılıymış gibi göstermektedir. Kadının meslek seçiminde de toplumsal cinsiyet rolü belirleyici konumdadır. Kadın toplum tarafından ona uygun bulunan mesleklere yönlendirilmekte bunun dışına çoğunlukla çıkamamaktadır. Bunun dışına çıkmaya çalışan kadında çoğunlukla toplum tarafından farklı yöntemlerle cezalandırılmaktadır.

Aşağıdaki tablolarda da görüleceği gibi kadınlar her alanda olduğu gibi meslek seçiminde de özgür olmayıp, toplumsal cinsiyet rol temelinde şekillenmektedirler. Kurumların üst alanlarında kadın yok denecek kadar azdır.

Tablo 8.1. Cinsiyete göre hanedeki işlerden sorumlularının oransal dağılımı % (TÜİK, 2019)

Yapılan İş	Toplam	Erkek	Kadın
Yemek yapma	96,9	8,8	91,2
Çamaşır yıkama	97	8,8	91,3
Basit dikiş dikme	93,7	7,6	92,4
Akşamları çay servisi yapma	97,8	10,7	89,3
Sofranın kurulup kaldırılması	98	10,1	89,9
Evin günlük toplanması ve temizlenmesi	97,1	8,7	91,3
Evin haftalık/aylık temizliği	90,9	8	92
Bulaşık yıkama	97,5	9,2	90,8
Ütü yapma	89,6	10,3	89,7

Tablo 8.1’de Bu tabloyla başlamanın nedeni, kadın işi olarak tanımlanan işlerin kadının tüm yaşantısını etkilemesidir. Tablo 8.1’de cinsiyete göre hanedeki işlerden sorumlularının oransal dağılımı verilmiştir. Tabloya göre evlerin hepsinde yapılması zorunlu işlerin çoğu kadın emeğiyle yapılmakta olup erkeklerin bu işlerin çoğunda emekleri asgaridir. Erkek egemen toplumlarda kadının ev içi emeği yok sayılmaktadır. Evde yapılan işlerin çoğu kadın emeğiyle yapılmaktadır. Karşılığında herhangi bir ücret almamaktadır. Toplumsal cinsiyet rolünün kadına yüklediği bu ağır yük kapitalist sistem tarafından da korunmuş ve kullanılmıştır. Kadına dayatılan toplumsal cinsiyet rolü Kapitalizmin kendini güçlendirmesinde önemli bir yer tutmaktadır. Kadının ev işi yapması, çocuk bakması onu hem yedek iş gücü durumuna düşürmüş hem de ücretsiz olarak yapılan bu işler erkeğin daha iyi kullanmasına yol açmıştır. Toplumsal cinsiyet rollerinin kadına yüklediği bu ağır görev; kendini gerçekleştirme yönündeki en büyük engeldir. Kadın bu işlerin yanı sıra çocuk bakımı gibi ağır bir sorumluluğu da üstlenmek zorunda kalmaktadır. Kadınların, bebekliklerinden itibaren giydiği kıyafet, oynadığı oyuncak, izlediği televizyon

programları, okuduğu hikâyeler, aldığı aile içi eğitim ve okul süreçleri bu rolle yaşamasını meşrulaştırmıştır. Kadın emeğinin sömürülmesi toplum tarafından olması gerekenmiş gibi kabul görmüştür.

Tablo 8.2. Cinsiyete göre okullaşma oranı % (TÜİK,2019)

Öğretim Yılı		İlkokul			Ortaokul			Ortaöğretim			Yükseköğretim		
		Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
2015-2016	Brüt	99,2	98,9	99,5	107,1	105,5	108,9	109,9	112,3	107,3	95,9	100,6	91
	Net	94,9	94,5	95,2	94,4	94,4	94,4	79,8	79,4	80,2	40,9	39,2	42,6
2016-2017	Brüt	96	95,9	96	105,3	104,5	106,1	106,9	110	103,7	102	106,2	97,6
	Net	91,2	91,2	91,2	95,7	95,6	95,4	82,5	82,7	82,4	41,7	39,6	43,9
2017-2018	Brüt	96,9	96,9	96,8	102,5	101,6	103,4	108,4	112,1	104,5	107,4	111,05	103,59
	Net	91,5	91,4	91,7	94,5	94,3	94,7	83,6	83,8	83,4	45,64	43,99	47,36

Tablo 8.2’de Cinsiyete göre 2015-2018 yılları arasındaki okullaşma oranı % olarak gösterilmiştir. Kadınlar çocukluklarından itibaren aile içerisinde, giydiği kıyafet renklerinden, oynadığı oyuncaklara, izlediği televizyon programlarında, çizgi filmlerde, şarkılarda, reklamlarda kadına biçilen rol beklentilerine uygun davranabilmek, topluma uyum sağlamak adına okul okumadan ziyade evlilik, aile kurma, anne olma, yemek pişirme, dikiş dikme gibi öğretilerle yetişir. Bu sıralanan roller kadının birincil rolleridir. Eğitim ikinci planda yer almaktadır. Birçok toplumda olduğu gibi Türkiye’de de kadın okuma oranı erkeklerin okuma oranından düşüktür.

Tablo 8.3. Cinsiyete göre iktisadi faaliyet koluna göre istihdam edilenler, 1000 kişi (TÜİK,2019)

	Erkek					Kadın				
Meslek Grupları	2014	2015	2016	2017	2018	2014	2015	2016	2017	2018
Tarım, ormancılık ve balıkçılık										
Agriculture, forestryandfishing	2937	2956	2920	2993	2943	2533	2527	2384	2471	2353
Madencilik ve taş ocakçılığı										
Miningandquarrying	130	116	120	131	144	3	3	4	7	7
İmalat-Manufacturing	3727	3752	3708	3728	3907	1209	1204	1207	1241	1325
Elektrik, gaz, buhar, su ve kanalizasyon										
Electricity, gas, steam, watersupply, sewerageetc.	222	233	229	247	261	23	23	28	30	31
İnşaat-Construction	1832	1843	1904	2013	1911	79	71	83	82	82
Toptan ve perakende ticaret										
Wholesaleandretailtrade	2797	2827	2866	2973	3016	789	865	892	961	1022
Ulaştırma ve depolama										
Transportationandstorage	1039	1023	1073	1123	1153	80	85	112	112	101
Konaklama ve yiyecek hizmeti faaliyetleri										
Accommodationandfood service activities	1073	1132	1127	1151	1219	278	317	344	372	411
Bilgi ve iletişim										
Information andcommunication	172	187	186	197	178	55	64	62	61	52
Finans ve sigorta faaliyetleri										
Financial andinsuranceactivities	162	157	168	156	149	139	137	132	115	105
Gayrimenkul faaliyetleri										
Real estateactivities	174	174	199	228	243	31	38	43	58	49
Mesleki, bilimsel ve teknik faaliyetler										
Professional, scientificandtechnicalactiviti es	434	449	507	547	534	250	302	339	349	378
İdari ve destek hizmet faaliyetleri										
Administrativeandsupport service activities	767	855	928	1043	698	386	435	469	508	429
Kamu yönetimi ve savunma										
Publicadministrationanddefe nce	1164	1200	1203	1185	1461	219	241	250	277	350
Eğitim-Education	674	702	758	732	745	646	708	849	876	944
İnsan sağlığı ve sosyal hizmet faaliyetleri										
Human healthandsocialworkactivitie	318	326	328	336	433	653	726	795	850	995

Kültür, sanat, eğlence, dinlence ve spor										
Arts, entertainment and recreation	103	117	107	113	139	29	32	35	41	44
Diğer toplumsal hizmetler										
Othersocial, community and personal service activities	516	512	560	566	585		281	284	317	339

Tablo 8.3’ de İktisadi faaliyet kollarına göre istihdam edilenler 2014-2018 yılları arasında bin kişi üzerinden hesaplanıp, gösterilmiştir. Tabloda da görüldüğü gibi meslek yaklaşımlarında toplumsal cinsiyet rolünün etkisi çok net gösterilmiştir. Tabloda madencilik ve taş ocakçılığı meslek grubunda kadın sayısı yok denecek azdır. Kadın toplumsal cinsiyet rolü kapsamında her mesleğe yönelememekte, belirli mesleklerle sınırlandırılmaktadır.

Tablo 8.4. Eğitim seviyesine göre öğretmen sayıları, (TÜİK,2019)

Öğretim Yılı	Okul Öncesi Eğitim		İlkokul		Ortaokul		İlköğretim		Ortaöğretim	
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
2013-2014	3387	59940	120661	167783	131513	149291			151613	127028
2014-2015	4070	63968	122174	173078	136393	159672			159925	138453
2015-2016	3871	68357	122708	180253	146232	176448			177293	158397
2016-2017	4032	72352	116633	181887	142402	183590			174930	168604

Tablo 8.4 ‘de Eğitim seviyesine göre 2013-2017 yılları arasındaki öğretmen sayıları verilmiştir. Toplumsal cinsiyet rolü kapsamında kadına yüklenilen ev işleri, çocuk bakımı gibi işlerden kaynaklı kadınları, bu işleri de beraberinde yürütebileceği mesleklere yönlendirmiştir. Yani kadının çalışma hayatına atılması onu bu zorunlu işlerden kurtaramamakta, meslek seçiminde de bu durumu göz önünde bulundurmaktadır. Toplumsal cinsiyet rolü kapsamında kadınlar öğretmenlik mesleğini tercih etmektedir. Tabloda da görüldüğü üzere okul öncesi öğretmenliği ve ilköğretim öğretmenliğinde kadın

sayısı erkek sayısından fazladır. Toplumsal cinsiyet rol kapsamında kadına yüklenen çocuk bakımı görevinden kaynaklı özellikle okul öncesi öğretmenliği ve ilkökul öğretmenliğine yönelmektedirler.

Tablo 8.5. Yaygın eğitim kurumuna göre öğretmen sayısı (TÜİK,2019)

Yıl		Toplam	Erkek	Kadın
2013-2014	Pratik kız sanat okulu ^(1,5)	-	-	-
	Olgunlaşma enstitüsü ⁽¹⁾	482	42	440
	Mesleki eğitim merkezi ⁽²⁾	4 803	3 795	1 008
	Halk eğitim merkezi ⁽³⁾	7 262	3 470	3 792
	Motorlu Taşıt Sürücü Kursu	17 784	13 038	4 746
	Özel dersaneler	40 137	22 376	17 761
	Özel eğitim	-	-	-
	Kuran kursları ⁽⁴⁾	19 906	2 222	17 684
2014-2015	Pratik kız sanat okulu ^(1,5)	-	-	-
	Olgunlaşma enstitüsü ⁽¹⁾	470	38	432
	Mesleki eğitim merkezi ⁽²⁾	4 920	3 825	1 095
	Halk eğitim merkezi ⁽³⁾	9 769	4 287	5 482
	Motorlu Taşıt Sürücü Kursu	20 917	16 042	4 875
	Özel dersaneler	-	-	-
	Özel eğitim	-	-	-
	Kuran kursları ⁽⁴⁾	-	-	-
2015-2016	Pratik kız sanat okulu ^(1,5)	-	-	-
	Olgunlaşma enstitüsü ⁽¹⁾	475	45	430
	Mesleki eğitim merkezi ⁽²⁾	4 707	3 607	1 100
	Halk eğitim merkezi ⁽³⁾	10 904	4 701	6 203
	Motorlu Taşıt Sürücü Kursu	17 502	13 499	4 003
	Özel dersaneler	-	-	-
	Özel eğitim	-	-	-
	Kuran kursları ⁽⁴⁾	19 454	2 683	16 771

Tablo 8.5’de yaygın eğitim kurumuna göre 2013-2016 yılları arasındaki öğretmen sayıları verilmiştir. Toplumsal cinsiyet rolünün etkisi tabloda da kendini göstermektedir. Tablodaki dağılım erkek egemen sistemi gözler önüne sermektedir.

Tablo 8.6. Cinsiyete göre polis sayısı ve oranı (TÜİK,2019)

				Oran %	
Yıl	Toplam	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
2014	253 361	239 502	13 859	94,5	5,5
2015	257 503	243 288	14 215	94,5	5,5
2016	250 738	235 735	15 003	94	6
2017	260 226	243 602	16 624	93,6	6,4
2018	267 814	250 136	17 678	93,4	6,6

Tablo 8.6’da 2014-2018 yılları arasındaki cinsiyete göre polis sayısı ve oranı verilmiştir. Tabloda da görüldüğü gibi kadın sayısı erkek sayısından çok azdır. Polislik gibi güce dayalı meslekler toplumsal cinsiyet rollerin öğretiminde erkek mesleği olarak gösterilmektedir. Kadın sayısı yıllara göre artış gösterse de kadınlar tarafından tercih edilmeyen mesleklerdendir.

Tablo 8.7. Akademik unvanlarına göre yükseköğretimde görevli öğretim üyeleri (TÜİK,2019)

Öğretim Yılı	Profesör		Doçent		Doktor Öğretim Üyesi		Yardımcı Doçent		Öğretim Görevlisi		Okutman		Uzman		Araştırma Görevlisi		Çevirici		Eğitim Öğretim Planlayıcısı	
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
2014-2015	14751	6128	9292	4848	-	-	20152	13171	11957	9161	3902	6337	1919	1843	22790	22609	7	15	10	11
2015-2016	15790	6626	9738	5285	-	-	21087	14214	12278	9574	3954	6341	1968	1897	23759	23617	7	14	9	10
2016-2017	15602	6933	8921	5282	-	-	20185	14467	12056	9367	3653	6146	1903	1871	22607	22714	7	13	24	12
2017-2018	16944	7696	8845	5611	21588	15932	-	-	17678	17806	-	-	-	-	22808	23190	-	-	-	-
2018-2019	18097	836	9349	6102	22352	17112	-	-	18170	18291	-	-	-	-	23866	24530	-	-	-	-

Tablo 8.7’de Akademik Unvanlarına göre Yükseköğretimde Görevli Öğretim Üyeleri sayıları gösterilmiştir. Tabloda Okutman, uzman, araştırma görevlisi gibi kadrolarda kadın sayısı erkek sayısına eşit ya da erkek sayısından fazladır. Diğer kadroların hepsinde erkek sayısı kadın sayısından fazladır. Toplumsal cinsiyet rolünün kadınların karşısına çıkardığı engellemeler kadının meslek hayatı ve eğitim hayatında yeterli zamanı ve ortamı bulamamasına neden olmaktadır. Bu durum ilerlemesi önünde engel oluşturmaktadır. Kadının ev işleri sorumluluğu ve çocuk bakımına harcadıkları görülmeyen emekleri tabloda da anlaşılacağı üzere kadını erkeklerden geriye itmekte, toplumsal cinsiyet rolü ile erkekler kadınlardan daha başarılıymış gibi görünmektedir.

Tablo 8.8. Cinsiyete göre savcı, hâkim sayısı ve oranı (TÜİK,2019)

Yıl	Cumhuriyet Savcısı			Cumhuriyet Savcısı Oran %		Hakim			Hakim Oran %	
	Toplam	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
2014	5 291	4 948	343	93,5	6,5	10 471	6 769	3 702	64,6	35,4
2015	4 908	4 560	348	92,9	7,1	10 382	6 691	3 691	64,4	35,6
2016	4 823	4 382	441	90,9	9,1	11 372	6 675	4 697	58,7	41,3
2017	4 859	4 396	463	90,5	9,5	11 530	6 694	4 836	58,1	41,9
2018	6 076	5 286	790	87	13	13 794	7 625	6 169	55,3	44,7

Tablo 8.8’de Cinsiyete göre savcı, hakim sayısı ve oranı verilmiştir. Tablo da kadın savcı sayısı her yıl artış göstermiş, kadın hakim sayısı 2015 yılı hariç her yıl artış göstermiştir. Ancak erkek savcı sayısı ve erkek hakim sayısına oranla çok azdır.

Tablo 8.9. Gazetelerin/dergilerin yayın bölümünde çalışan personelin kadrolarına ve cinsiyetine göre dağılımı (TÜİK,2019)

Meslek Grupları	Gazete		Dergi	
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
Genel yayın müdürü	588	122	1 124	395
Genel yayın yönetmeni	448	95	941	719
Genel yayın koordinatörü	135	54	590	360
Genel müdür/müessese müdürü/idare müdürü	166	60	327	121
Sorumlu yazı işleri müdürü	932	301	987	452
Yazı işleri müdürü	661	190	637	426
Yayın yönetmeni	67	27	490	423
Sayfa editörü	1 396	824	1 254	1 190
Yazı işleri müdür yardımcısı	36	20	261	183
Redaktör	290	183	730	956
İstihbarat ve haber bölüm şefi	70	17	33	21
Haber müdürü	298	96	114	133
Başyazar/yazar	772	285	1 449	809
Muhabir/foto muhabiri	3 356	1 644	507	390
Karikatürist	17	18	60	19
Ressam/grafiker	218	130	1 061	783
Düzeltilen	99	36	791	453
Bölge/il temsilcisi	104	25	56	26
Diğer	1 055	735	2 995	3 319

Tablo 8.9 ‘da Gazete ve dergilerin yayın bölümünde çalışan personelin kadrolarına ve cinsiyete göre dağılımı gösterilmiştir. Toplumsal cinsiyet rolünün etkisi tabloda da görülmektedir. Gazete ve dergilerin yayın bölümünün üst basamaklarında kadın sayısı oldukça azdır.

Tablo 8.10. Cinsiyete göre büyükelçi sayısı ve oranı, (TÜİK,2019)

Yıl	Sayı			Oran %	
	Toplam	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
2014	230	198	32	86,1	13,9
2015	239	202	37	84,5	15,5
2016	244	201	43	82,4	17,6
2017	249	198	51	79,5	20,5
2018	253	197	56	77,9	22,1

Tablo 8.10'dacinsiyete göre büyükelçi sayısı ve oranı gösterilmiştir. Tablodaki büyükelçi sayıları ve oranlarından da anlaşılacağı üzere toplumsal cinsiyet rolünün kadına getirdiği kısıtlamalar kadın ve erkek dağılımında çok büyük fark oluşturmıştır.

Tablo 8.11. Merkez Bankası meclis üyeleri sayısı (TÜİK,2019)

Yıl	Sayı		
	Toplam	Erkek	Kadın
2014	7	7	0
2015	7	7	0
2016	7	7	0
2017	7	7	0
2018	7	7	0

Tablo 8.11'de merkez bankası meclis üyelerinin cinsiyete göre sayıları verilmiştir. 2014 den 2018 kadar kadın sayısı sıfırdır.

Tablo 8.12. Eğitim öğretim yılı, üniversite türü ve cinsiyete göre rektör sayısı ve oranı,(TÜİK,2019)

Yıl	Üniversite Türü	Sayı			Oran %	
		Toplam	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
2015-2016	Toplam	177	162	15	91,5	8,5
	Devlet üniversitesi	112	110	2	98,2	1,8
	Vakıf üniversitesi	65	52	13	80	20
2016-2017	Toplam	180	164	16	91,1	8,9
	Devlet üniversitesi	112	109	3	97,3	2,7
	Vakıf üniversitesi	68	55	13	80,9	19,1
2017-2018	Toplam	195	177	18	90,8	9,2
	Devlet üniversitesi	127	121	6	95,3	4,7
	Vakıf üniversitesi	68	56	12	82,4	17,6
2018-2019	Toplam	197	177	20	89,8	10,2
	Devlet üniversitesi	127	121	6	95,3	4,7
	Vakıf üniversitesi	70	56	14	80	20

Tablo 8.12’de Eğitim öğretim yılı, üniversite türü ve cinsiyete göre rektör sayısı ve oranı, verilmiştir. Toplumsal cinsiyet rolünün kadına getirdiği kısıtlamalar tabloda da görüldüğü gibi kadın rektör sayısı ile erkek rektör sayısı arasındaki farkı artırmıştır.

Tablo 8.13.Yönetici pozisyonlarındaki bireylerin cinsiyete göre dağılımı,(TÜİK,2019)

Yıl	Toplam	Erkek	Kadın
2014	100	86,6	13,4
2015	100	86,8	13,2
2016	100	84,9	15,1
2017	100	85	15
2018	100	85,2	14,8

Tablo 8.13’de yönetici pozisyonlarındaki bireylerin cinsiyete göre dağılımı verilmiştir. Toplumsal cinsiyet rolle kadın yaşamın üst dallarında görülememektedir. Tabloda da anlaşılabacağı gibi erkeğe uygun görülen yönetici gibi alanlarda kadın oranı erkeklerin oranına göre oldukça düşüktür.

Tablo 8.14. Cinsiyete göre vali ve kaymakam sayısı ve oranı,(TÜİK,2019)

Yıl	Vali					Kaymakam				
	Sayı			Oran		Sayı			Oran	
	Toplam	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
2014	81	80	1	98,8	1,2	878	857	21	97,6	2,4
2015	81	79	2	97,5	2,5	869	852	17	98	2
2016	81	78	3	96,3	3,7	866	852	14	98,4	1,6
2017	81	79	2	97,5	2,5	797	781	16	98	2
2018	81	78	3	96,3	3,7	790	775	15	98,1	1,9

Tablo 8.14’de cinsiyete göre vali ve kaymakam sayısı ve oranı gösterilmektedir. Toplumsal cinsiyet rolünün etkisini Tabloda da görmekteyiz kadın vali sayısı yok denecek kadar azdır. Kadın kaymakam sayısı erkek sayısı ile karşılaştırıldığında yok denecek kadar azdır.

Tablo 8.15. Seçim yılı ve cinsiyete göre milletvekili sayısı ve Meclis'teki temsil oranı,(TÜİK,2019)

Seçim Yılı	Toplam Millet Vekili Sayısı	Erkek	Erkek Temsil Oranı %	Kadın	Kadın Temsil Oranı %
2014	535	458	85,6	77	14,4
2015	550	469	85,3	81	14,7
2016	550	469	85,3	81	14,7
2017	539	464	86,1	75	13,9
2018	600	496	82,7	104	17,3

Tablo 8.15’de Seçim yılı ve cinsiyete göre milletvekili sayısı, meclisteki temsil oranı verilmiştir. Bu tablo toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin siyaset alanındaki karşılığıdır. Toplumsal cinsiyet rolleri kadınların siyasete aktif katılımlarını engellemektedir. Erkek egemen toplumlarda siyaset erkek “iş”dir. Kadınların politik oluşları kısıtlanır. Kadın toplum içerisindeki birçok alanda siyasetin kadın için uygun olmadığı görüşüyle siyaseti kendine yakıştırmaz. Nüfusun yarısını kadınların oluşturmasına karşılık Tabloda da görüldüğü gibi kadın milletvekili sayısı ve kadın temsil oranında da kadın sayısı çok azdır.

Tablo 8.16. Cinsiyete göre bakan sayıları,(TÜİK,2019)

Seçim Yılı	Toplam	Erkek	Kadın
2014	25	24	1
2015	27	25	2
2016	27	26	1
2017	27	25	2
2018	16	14	2

Tablo 8.16’da Cinsiyete göre bakan sayıları, gösterilmiştir. Bakan sayılarına bakıldığında kadın sayısı 1 ve 2 üzerine çıkmamıştır. Toplumsal cinsiyet rolünün kadına yarattığı olumsuzluklar siyasette gerekli görülen para, zaman, çalışma hayatı deneyimi gibi konularda kadın engellenmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğiyle kadın her alanda olduğu gibi siyaset alanında da kendini gösterememektedir.

9. TOPLUMSAL CİNSİYET ROLÜ BAĞLAMINDA KADININ MESLEK SEÇİMİ (DİYARBAKIR ÖRNEĞİ)

9.1. Araştırmanın Evrenine Ait Veriler

9.1.1. Araştırma Hakkında Bilgiler

Araştırma, Diyarbakır İl merkezi ve İlçelerinde yaşayan, değişik meslek gruplarında bulunan, 30 kadınla yapılmıştır. Kadınlar, farklı eğitim düzeyi ve sosyoekonomik profilden oluşmuştur. Diyarbakır'ın evrenini temsil etmesi açısından, Diyarbakır ilinin merkezi ve ilçelerinde ikamet eden kadınlar olmasına dikkat edilmiştir.

Araştırmada yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Görüşülen kadınlara,, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin kadınlarda nasıl farkındalıklar oluşturduğuna, toplumsal cinsiyet rolünün yaşamlarını nasıl etkilediğine, meslek seçerken veya meslekte yükselmeye çalışırken toplumsal cinsiyet rolü etkisinin olup olmadığına dair sorular sorularak toplumsal cinsiyet rolü olgusu ve nedenselliği tartışılmıştır.

Araştırma verilerinin analizinde, görüşmeler içerik analizine tabi tutulmuştur. Alınan görüşme kayıtları ve görüşme notlarıyla birlikte öne çıkan temalar, amaç doğrultusunda kategorilere ayrılmış ve literatür projeksiyonunda değerlendirilmiştir.

9.1.2. Diyarbakır ilinin tarihi ve coğrafi özellikleri

Bir şehrin günümüzdeki yapısı, kuruluş, gelişim süreci ve kültürel çeşitliliğinin izleri ve etkisi görülmeden anlatılamaz. O şehri ve toplumu, yaşanan toplumsal ve siyasal sancılardan bağımsız olarak resmetmeye kalkmak eksik ve yanlış tanımlamalara yol açacaktır.

“Diyarbakır geçmişten günümüze birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. “Tarihi, tarih öncesine dayanan Diyarbakır, birçok medeniyete beşiklik ederek günümüze kadar gelmeyi başarmış bir kenttir. Diyarbakır merkezinde (günümüzde “sur” ilçesi olarak adlandırılan bölüm) MÖ 3000 Hitit-Mittani egemenliği hakim olmuştur. MÖ 1260 yıllarına kadar egemenliğini devam ettiren Hitit ve Hurri-Mitani egemenliklerinden sonra kentin yönetimi sırasıyla; Asurlular, Aramiler, Urartular, İskitler, Medler, Persler, Makedonyalılar, Selevkoslar, Partlar, Ermeniler,Romalılar, Sasaniler, Bizanslılar,Emeviler, Abbasiler,

Şeyhoğulları, Hamdaniler, Mervaniler, Selçuklular, İnaloğulları, Nizanoğulları, Artuklular, Eyyübiler, Moğollar, Akkoyunlular, Safeviler ve Osmanlıların egemenliği altına girmiştir.” (URL-3,02.01.2021)

Geçmişinde barındırdığı tarihi ve kültürel zenginliğine tezat, günün fotoğrafı, salt istatistiği çözümlemelerle açıklanamaz. Müdahale ve baskılarla kendi doğal sosyolojik mecrasında akamayan toplumlar, görünen-görünmeyen sorun yumaklarından politik önermelerle kurtulmaya çalışır. Politik önermeler, tek başına bireyin zihin dünyasını rahatlatmasa da gerekli bir evre olarak görülebilmektedir. Her görüşülen, bu sorunlara değinmeden yaşadıklarını anlatamamaktadır.

“Tarihi surları, Ulucamisi, Dört Ayaklı Minaresi, binlerce yıllık geçmişiyle en güzel şehirlerden biri olan Diyarbakır, Mezopotamya ile Anadolu medeniyetlerinin geçiş bölgesinde yer alır. 1993’te büyükşehir unvanı kazanmıştır” (URL-4,02.01.2021).

“Diyarbakır ilinin bugünkü adını alması “Türk Dili Dergisinin Haziran 1938 nüshasında özetlenmiştir. 17 Kasım 1937 tarihinde Atatürk’ün trenle Diyarbekir’den Elazığ’a geçtiği gece yapılan bir dil tartışmasının ardından Türk Dil Kurumuna gönderilen bir telgrafla başladı. Yapılan çalışmalar sonucu şehrin adı Diyarbakır olarak değiştirildi” (URL-5,02.01.2021).

“Diyarbakır (Kürtçe Amed), (Zazaca Diyarbekir) Türkiye’nin bir ili ve en kalabalık 12. Şehridir”(URL-6,02.01.2021).

“Diyarbakır 40:14 Enlemlerinde ve 37:55 Boylamlarında yer almaktadır” ([URL-7,02.01.2021](#)).

“Diyarbakır, Güneydoğu Anadolu Bölgesinin orta kısmında, El Cezire’nin (Mezopotamya) kuzeyinde yer almaktadır. Doğuda Batman ve Muş, Batıda Şanlıurfa, Adıyaman, Malatya, Kuzeyde Elazığ ve Bingöl, Güneyde ise Mardin illeri bulunmaktadır. Karacadağ’ın bazalt platosunun doğu kenarında, Dicle Vadisi’nde 100 km kadar yükseklikte, bir düzlük üzerinde yer almaktadır. İlin güneybatısında yer alan, bölgenin en yüksek dağı olan Karacadağ, kentle adeta bütünleşmiştir. Yüksekliği Kolubaba doruğunda 1957 m. İle eski bir volkanik dağ olan Karacadağ’ın lavları sonucu oluşan bazalt plato doğu yönünde Dicle Vadisi’ne kadar uzanmaktadır” (URL-8,02.01.2021).

Resim 9.1 Diyarbakır Haritası

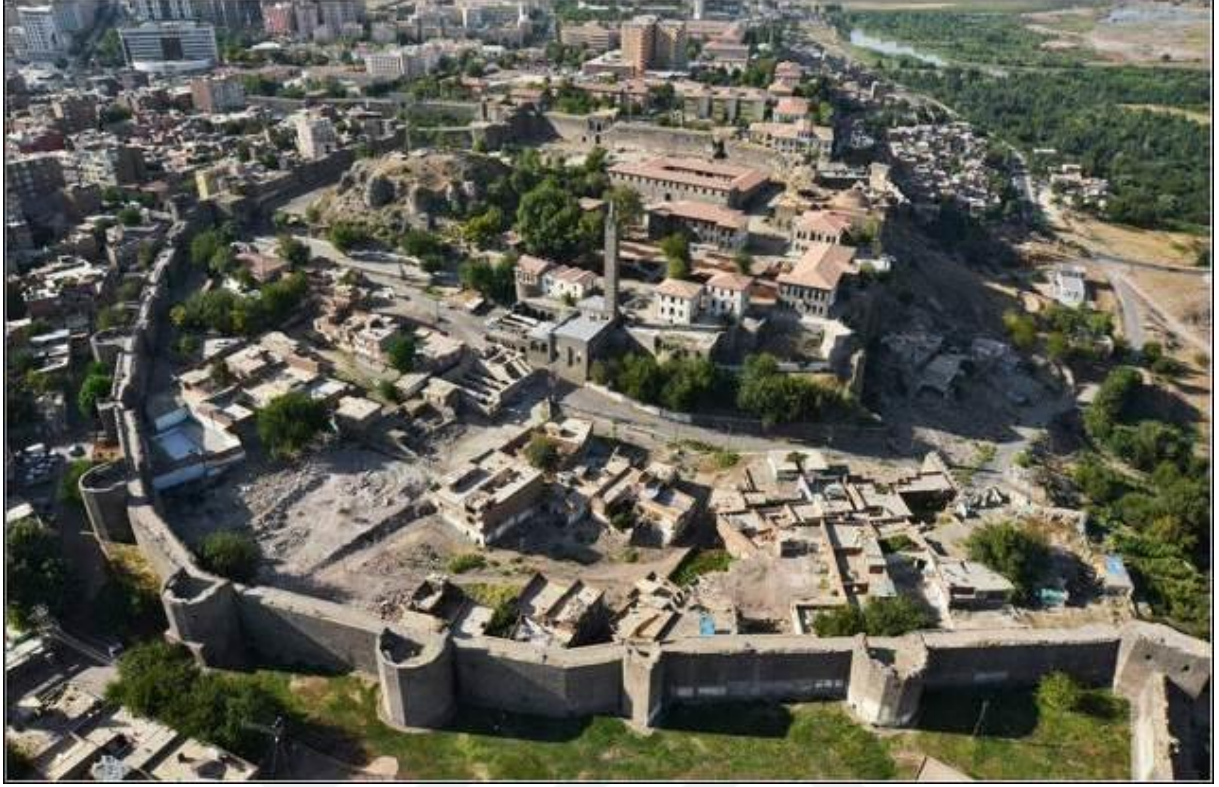
“Almanya’nın Bonn Kentinde düzenlenen UNESCO 39’uncu Dünya Miras Komitesi Toplantısı’nda Diyarbakır Surları ile Hevsel Bahçelerinin ‘Dünya Kültür Mirası’ olarak tescillendi”(URL-9,02.01.2021).

Resim 9.2 Heysel Bahçeleri

“Heysel Bahçeleri, bahçe kültürünün çok önemli olduğu bir coğrafyada yer alan tarihi boyunca halkın kullanımına açık sivil bir bahçe olarak özgün bir değer ortaya koymaktadır. 30’dan fazla uygarlığın izlerini taşıyan bir bölgede 8 bin yıl gibi çok uzun süredir bahçe olarak var olmasıyla, tarımsal değerinin dışında, kültürel ve tarihi olarak da özgün bir yere sahiptir.” (URL-10,02.01.2021)

Dicle nehri üzerine yapılan barajlar, su miktarını azaltarak tarımsal verimliliği düşürmüştür; kentsel dönüşüm çalışmaları ve hızla yaşanan sosyolojik çözülme, bahçe tarımı ile uğraşan nüfusu da azaltmıştır. Şehir üzerinde yapılan mimari değişiklikler, çok boyutlu düşünülerek (şehrin dokusuna uygun olamayan) yapılmadığı için şehir sosyolojisinin geçmişle bağının kopmasına yol açmıştır.

Resim 9.3. Diyarbakır surları,

“Diyarbakır Surları, Çin Seddi’nden sonra dünyanın en uzun surlarıdır. Tarihi net olarak bilinmese de Diyarbakır Surlarının yapılışı, bazı kaynaklarda MÖ.3000-4000 yıllarında, Huriler tarafından bugünkü içkale’nin olduğu yerde yapıldığı belirtilmektedir. Bununla birlikte MÖ.349 yılında, Bizans İmparatoru Constantinus tarafından yenildiği de yine kaynaklar arasında yer alan bilgilerdendir. Bu kaynaklara dayanarak Diyarbakır Surlarının Huri uygarlığı tarafından yapıldığını öğrenmekteyiz.”(URL-11,02.01.2021)

“Diyarbakır şehrinin en önemli akarsuyu, Elazığ il sınırları içinden çıkan Dicle nehridir. Nehir, Diyarbakır şehrinin bulunduğu lav sahanlığının doğu kesimine paralel akar. Burada nehir vadisinin tabanı 600 metreye iner. Diyarbakır’ın güneyinde, 8 km mesafede doğuya yönelir. Dicle, Diyarbakır ilindeki akarsuların tümüne yakınıni toplar. Yalnızca ilin kuzeybatı köşesindeki küçük bir alanın suları Fırat ırmağına gider” (URL-12,02.01.2021).

9.1.3. Diyarbakır İlinin Demografik Yapısı

2019 Yılı verilerine göre Diyarbakır nüfusu, 1.756.353 olarak hesaplanmıştır. Erkek nüfusu 886.190 olup, kadın nüfusu 870.163 olarak hesaplanarak kadın nüfusu ile erkek nüfusu arasındaki fark 16.027 olarak hesaplanmıştır. 2019 TÜİK verilerine göre

nüfus yoğunluğu, 50 kilometrekareye 114 kişi olmaktadır. Diyarbakır'ın yüz ölçümü 15.168 kilometrekaredir. Son değerlendirmelere göre nüfus artış oranı 1.91 olmuştur.

Tablo 9.1. 2015-2019 yılları arasında Diyarbakır nüfusu,

YILLARA GÖRE DİYARBAKIR NÜFUSU			
YIL	TOPLAM NÜFUS	ERKEK NÜFUSU	KADIN NÜFUSU
2019	1.756.353	886.190	870.163
2018	1.732.396	875.468	856.928
2017	1.699.901	857.070	842.831
2016	1.673.119	844.011	829.108
2015	1.654.196	834.354	819.842

300.000 ‘den milyonla telaffuz edilen nüfus kalabalığına, kısa sayılabilecek bir zaman (15-20yıl) diliminde ulaşmak doğal bir süreç ya da köylü nüfusun, şehirli nüfusa geçişi, salt ekonomik gerekçeleriyle izah edilemez. Sınıfsal tercih ve zorunluluklar denilerek geçirtileremeyecek kadar da zorun müdahalesinin varlığını göstermektedir. Zorunlu kılınan iç göç ile aynı zamanda geçmişle bağın koparılması amaçlanmıştır. Bu da bireyin dünyasında sorun içinde soruna yol açmıştır.

Tablo 9.2. 2019 yılı İlçelere göre Diyarbakır nüfusu

İLÇELERE GÖRE DİYARBAKIR NÜFUSU				
YIL	İLÇE ADI	TOPLAM İLÇE NÜFUSU	ERKEK NÜFUSU	KADIN NÜFUSU
2019	BAĞLAR	396.102	199.026	197.076
2019	KAYAPINAR	381.414	193.005	188.409
2019	YENİŞEHİR	210.927	106.326	104.601
2019	ERGANİ	132.463	67.256	65.207
2019	BİSMİL	118.250	59.108	59.142
2019	SUR	106.108	52.983	53.125
2019	SİLVAN	86.736	43.864	42.872
2019	ÇINAR	75.640	38.188	37.452
2019	ÇERMİK	50.819	25.622	25.197
2019	DİCLE	37.673	19.102	18.571
2019	KULP	35.357	17.824	17.533
2019	HANİ	32.675	16.707	15.968
2019	LİCE	25.222	16.707	15.968
2019	EĞİL	22.704	11.416	11.288
2019	HAZRO	16.618	8.383	8.235
2019	KOCAKÖY	16.106	8.181	7.925
2019	ÇÜNGÜŞ	11.539	5.820	5.719

Diyarbakır İlının 17 İlçesi vardır. 2019 nüfus sayımlarına göre en büyük ilçesi Bağlar olup sırasıyla; Kayapınar, Yenişehir ve Ergani takip etmektedir. En küçük ilçesi, Çüngüş ilçesidir. Şehrin en yoğun ve kalabalık nüfusa sahip ilçesi, Bağlar ilçesidir. 1990'lı yıllarda yaşanan çatışmalı süreç ve köy boşaltma olayları bu göç alışın en önemli nedeni olmuştur. En yoksul ve en politik nüfusuna sahiptir. Pek çok toplumsal sorun gibi kadının

yaşadığı sorunlar da bu ilçede katmerleşmiştir. Kadın sorununun görünür olması adına yapılan çalışmalar da idarenin siyasi refleks bariyerlerine takılmaktadır. Kadına yönelik taciz ve şiddet davaları, hemen politik görünümlü davalara dönüşebilmektedir. Bu da yaşanan sorunların çözümünü zorlaştırmaktadır.

9.4. Diyarbakır İlinin Eğitim Durumu

Tablo 9.3. Diyarbakır İlinin 2019-2020 Öğretim Yılı Eğitim Göstergeleri,

	Okul Öncesi Brüt			Okul Öncesi Net			Okullaşma Oranı	İlköğretim İlkokul+Ortaokul			İlkokul			Ortaokul			Ortaöğretim Lise			Genel Orta Öğretim			Mesleki ve Teknik Ortaöğretim		
Yaş	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Enrollment Rates ⁰¹⁽⁴¹⁾	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
	Total	Male	Female	Total	Male	Female		Total	Male	Female	Total	Male	Female	Total	Male	Female	Total	Male	Female	Total	Male	Female	Total	Male	Female
3-5	44,89	45,03	44,74	44,26	44,29	44,23	Brüt	102,92	102,78	103,06	97,53	98,13	96,91	108,54	107,64	109,49	93,04	97,82	88,02	56,27	56,79	55,73	36,76	41,03	32,3
4-5	58,05	58,4	57,67	57,18	57,38	56,97	Net -	98,5	98,47	98,54	92,74	93,16	92,31	95,9	95,71	96,09	71,45	71,86	71,02	42,22	39,8	44,75	29,23	32,06	26,27
5	82,55	83,47	81,58	80,81	81,42	80,17																			

İlin okullaşma oranı, okul öncesi düzeyinde, en düşük seviyededir. Bu da ekonomik nedenlerden kaynaklanmaktadır. İlkokulda oran daha da yüksektir. Örgün orta ve lise okullaşma oranı yüksek olmakla birlikte genel ortaöğretim ve Mesleki ve Teknik Ortaöğretimde okullaşma oranı daha da düşmektedir.

Tablo 9.4. Diyarbakır İlinde Eğitim Seviyesine Göre Okul, Şube, Öğretmen ve Derslik Başına Düşen Öğrenci sayısı

Okul		Şube		Öğretmen		Derslik	Ortaöğretim Toplamı				Genel Ortaöğretim				Mesleki ve Teknik Ortaöğretim			
İlkokul	Ortaokul	İlkokul	Ortaokul	İlkokul	Ortaokul	İlkokul+Ortaokul	Okul	Şube	Öğretmen	Derslik	Okul	Şube	Öğretmen	Derslik	Okul	Şube	Öğretmen	Derslik
175	301	22	25	18	16	30	400	25	13	22	409	32	15	24	389	20	11	19

İl genelindeki tüm eğitim kademelerinde, öğrenci sayısı, öğretmen ve derslik sayıları konusunda bir dengesizlik mevcuttur. Çocuk ve genç nüfus oranı fazla olmasına karşın okul, derslik ve öğretmen sayısı oran olarak daha düşüktür. Bu da eğitim-öğretim kalitesini olumsuz etkilemektedir. Mesleki ve teknik ortaöğretim düzeyinde okul sayısı oranına ters olarak derslik, öğretmen ve öğrenci sayısı daha azdır.

Tablo 9.5. Diyarbakır İli Düzey ve Eğitim Seviyesine göre Okul Şube, Öğrenci, Öğretmen ve Derslik Sayısı

Okul Öncesi							İlkokul							Ortaokul						
		Öğrenci		Öğretmen				Öğrenci		Öğretmen				Öğrenci		Öğretmen				
Okul	Şube	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Derslik	Okul	Şube	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Derslik	Okul	Şube	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Derslik
195	2088	26875	25227	134	815	663	864	6906	77938	73393	3932	4413	6426	519	6181	82008	79503	5049	4726	3924

İlde, okul öncesi, ilkokul ve ortaokul eğitim –öğretim kademelerinde, öğrenci sayısı dağılımında kadın öğrenci sayısı, erkek öğrenci sayısından daha azdır.

Tablo 9.6. Diyarbakır İli Düzey ve Eğitim Seviyesine göre Okul Şube, Öğrenci, Öğretmen ve Derslik Sayısı

		Öğrenci		Öğretmen					Öğrenci		Öğretmen					Öğrenci		Öğretmen		
Okul	Şube	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Derslik	Okul	Şube	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Derslik	Okul	Şube	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Derslik
257	4055	74037	61636	4510	3200	4726	143	1850	44501	39419	2247	1557	2402	114	2205	29536	22217	2263	1643	2324

İldeki eğitim- öğretim kademelerindeki öğrenci-öğretmen sayısı dağılımında kadın öğrenci sayısı, erkek öğrenci sayısından daha azdır.

10. BULGULAR VE YORUM

10.1. Araştırma Bulguları

Bu araştırma, Diyarbakır İlinde değişik mesleklerden olan 30 kadınla, bilimsel veri toplama tekniklerinden nitel görüşme tekniği kullanılarak yapılmıştır. Yapılan görüşmeler, kişilerin bilgileri korunması esas alınarak yapılmıştır. Görüşmeci isimleri K1,K2,K3....K30 şeklinde kodlanmıştır. Yapılan görüşmeler, görüşmeci ağzından aktarılmıştır. Görüşmeler yüz yüze 30 dakika-1 saatlik süreyi kapsamıştır. Görüşme sırasında kayıt cihazı kullanılmıştır. Görüşmeciler, araştırmanın amacı ve yöntemine ilişkin bilgilendirilmiştir. Görüşmelerde kişi gönüllüğü esas alınmıştır.

10.1.1. Değişik Meslek Gruplarından Oluşan Kadınların Genel Bilgileri

Tablo 10.1 GÖRÜŞMECİLERİN GENEL BİLGİLERİ

KODU	YAŞI	MEDENİ DURUMU	EĞİTİM DURUMU	MESLEĞİ
K1	25	BEKAR	ÜNİVERSİTE MEZUNU	OKUL ÖNCESİ ÖĞRETMENİ
K2	32	EVLİ	ÜNİVERSİTE MEZUNU	OKUL ÖNCESİ ÖĞRETMENİ
K3	29	EVLİ	ÜNİVERSİTE MEZUNU	OKUL ÖNCESİ ÖĞRETMENİ
K4	47	EVLİ	ÜNİVERSİTE MEZUNU	İLKOKUL ÖĞRETMENİ
K5	28	EVLİ	ÜNİVERSİTE MEZUNU	İLKOKUL ÖĞRETMENİ
K6	35	EVLİ	ÜNİVERSİTE MEZUNU	İLKOKUL ÖĞRETMENİ
K7	33	EVLİ	ÜNİVERSİTE MEZUNU	AVUKAT
K8	42	EVLİ	ÜNİVERSİTE MEZUNU	AVUKAT
K9	38	EVLİ	ÜNİVERSİTE MEZUNU	DOKTOR
K10	41	EVLİ	ÜNİVERSİTE MEZUNU	DOKTOR
K11	23	BEKAR	ÜNİVERSİTE MEZUNU	HEMŞİRE

TABLO’NUN DEVAMI				
K12	32	EVLİ	ÜNİVERSİTE MEZUNU	HEMŞİRE
K13	25	BEKAR	ÜNİVERSİTE MEZUNU	HEMŞİRE
K14	31	BEKAR	ÜNİVERSİTE MEZUNU	BEDEN EĞİTİMİ ÖĞRETMENİ
K15	43	EVLİ	ÜNİVERSİTE MEZUNU	RESİM ÖĞRETMENİ
K16	29	EVLİ	ÜNİVERSİTE MEZUNU	MÜZİK ÖĞRETMENİ
K17	37	EVLİ	ÜNİVERSİTE MEZUNU	ECZACI
K18	31	BEKAR	ÜNİVERSİTE MEZUNU	MİMAR
K19	42	EVLİ	ÜNİVERSİTE MEZUNU	MİMAR
K20	26	BEKAR	ÜNİVERSİTE MEZUNU	ANESTEZİ TEKNİKERİ
K21	20	BEKAR	ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİSİ	ÖĞRENCİ
K22	21	BEKAR	ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİSİ	ÖĞRENCİ
K23	30	EVLİ	ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİSİ	ÖĞRENCİ
K24	21	BEKAR	ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİSİ	ÖĞRENCİ
K25	40	EVLİ	LİSE MEZUNU	OTOMASYONCU
K26	20	BEKAR	LİSE MEZUNU	KUAFÖR
K27	32	BEKAR	ORTAOKUL MEZUNU	KUAFÖR
K28	23	BEKAR	İLKOKUL MEZUNU	ÇOCUK BAKICISI
K29	38	EVLİ	OKUR YAZAR DEĞİL	GÜNDELİKÇİ
K30	65	EVLİ	OKUR YAZAR DEĞİL	EV EMEKÇİSİ

Görüşmelere katılan kadınların yaşları 20-65 yaş aralığındadır. Görüşmecilerin 12’sini bekar, 18’ini evli kadınlar oluşturmaktadır. Kadınların 20’si Üniversite mezunu,4’ü

Üniversite öğrencisi, 2'si Lise Mezunu, 1'i ortaokul mezunu, 1'i İlkokul Mezunu, 2'si Okur-yazar değildir. Kadınların 21'i kayıt altında çalışanlardan, 5'i kayıt dışı çalışanlardan 4'ü kayıt dışı yarı zamanlı çalışan öğrencilerden oluşmaktadır.

10.1.2. Toplumsal cinsiyet rolünde kadın ve aile ilişkisi

Aile ataerkil toplumların temel taşı olarak görülmektedir. Toplumun var olan kültürünün aktarıldığı ilk kurumdur. Ahlak ve görgü kurallarının öğrenimi bu kurumda başlar. Yazılı olmayan normların baskısının kadın açısından ilk olarak hissedildiği alandır. Yazılı normlarda da önemi vurgulanan ve korunduğu iddia edilen kurumdur. Devletler açısından da kendi devamlılığını sağlamak için şekillendirmeye çalıştığı bir sosyal yapı ve kurumdur.

Toplumsal dönüşüm, ilerleme ve çözümlerin, yozlaşmaların da ilk hissedildiği alandır. Bunun sonucu bireysel ve toplumsal çatışmaların yaşandığı bir cephedir.

Ülkemiz ve özelde Diyarbakır da ataerkil anlayışın hakim olduğu coğrafyalardır. Kadının toplumsal cinsiyet rolünü öğrendiği ilk yer bu kurumdur, yani ailedir. Ataerkilliğin şekillendirmeye çalıştığı kadın profilinin ilk fırça darbeleri burada atılmaktadır. Kültürün devamlılığını da aile içinde sağlayan ana eğitici, annedir. Kadının kendi eliyle kafesini ördüğü bir yerdir denilebilir. Anne ne kadar ezilirse ezilsin kültüre sıkı sıkıya sarılmaktadır. Şikayetleri olsa da korunması gereken ahlaki ölçüleri olduğuna inanır. Bu ahlaki ölçüleri çocuklarına aktarmada da kendini sorumlu sayar. Ailenin içinde annenin aktarıcı rolü açısından, değişen ve ilerleyen toplumsal süreçler, eğitim durumlarındaki görece artış, bu rolün gerçekleştirilmesinde ton farkı oluştursa da ana eksen değişmemektedir. Sosyoekonomik olarak daha dezavantajlı görünen aile yapılarında bu kültür aktarımı daha katıdır. Toplumun var olan ahlaki baskısı daha korkutucu bir hisle öğretilmektedir. Kadının ailede öğrendiği kaygı ve korkuları çoğu zaman yaşamı boyunca onu takip eder.

Kadınlara görüşme sırasında toplumsal cinsiyet rolünde kadın ve aile ilişkisi sorulmuştur. Görüşmeye katılan 30 kadından 30'u da kadın rolünü öğrendiğim en önemli ve etkili yer ailemdi, diye belirtmiştir.

Kadın toplumsal cinsiyet rolünü aileden öğrenirken bunun biyolojik cinsiyet farklılığına dayalı olduğunu kabullenir ve kadının cinsiyet farklılığından dolayı yaşam boyu kendini koruması gerektiği düşüncesi benimsetilir. Ailede öğrenilen bu rol, görgü

kurallarını da şekillendirmiştir. Kadının bacakları açık vaziyette oturmaması bir görgü kuralı olarak toplumca kabul görmüştür. Bekaretin korunması gerektiğine özel vurgular yapılarak ailede kadına rol eğitimi verilmiştir. K4,K9,K10,K12 görüşmecileri bu konudaki anlatımlarıyla toplumsal rol ve cinsiyet farklılığının kadına dayattıklarına dikkat çekecek anlatımlarda bulunmuşlardır.

“Toplumun benimsediği kabul ettiği kadınlık rolünün aile ile ilişkisi azımsanmayacak kadar çoktur. Doğduğumuz günden itibaren başlayan süreç, aile içerisinde ilk başta kıyafetin rengiyle belirlenir. Annem evde devamlı bir şeylerle uğraşrdı, öyle ki uyuduğunu bile göremezdik, paylaşımımız çok azdı. Ama konu kabul gören kadın profilini anlatmaksa, bir sürü kadın hikayesi vardı. En çok kadın konuşulurdu bizim evde. Bu hikayeleri anlatmasının tek nedeni vardı: “İyi kadın” veya “kötü kadın” nasıl olunur. Çünkü bu iki tercihin sonuçlarının nasıl bir yük ya da rahatlama getireceğini iyi biliyordu. Hikayeleri korkunç ibretlerle doluydu. Annemle tek paylaşımımız bu konuydu herhalde” (K4).

K4’ün anlatımında kadının ilk rol modelinin anne olduğunu göstermektedir. Bu rol model alma durumu da anlatımından ziyade yaşam şekli ve anlatılan öyküler üzerinden gerçekleşmektedir. Anne, çocuğuna hangi rolde olması gerektiğini hikayelerinde göstermektedir.

“ Toplumsal cinsiyet rolü aile ile ilişkilidir. Bir kadının kendini yitirmeye başladığı ilk yerdir, aile. Doğumumda vajinamda kocaman bir ben var olduğunu gören babam, Annemi devamlı uyarırmış kimse vajinasını görmesin. Kadınların yanında bile altını değiştirme, banyo yaptırma diye. Annemde çok korkardı benden. Rahat bir çocuktum olur da biri vajinamı görür diye, sürekli külotlu çorap giyerdim elbiselerimin altına. Daha önce köyde yaşadıkları bir olaydan o kadar etkilenmişlerdi ki benimde sonumun aynı olmasından çok korkarlardı. Yıllar sonra annem anlattı bana neden böyle davrandıklarını. Kadın banyo yaparken vücudunu gören kadın komşusu vajinasındaki benden kocasına bahsetmiş. Aralarında çıkan bir kavgada kadının kocasına eşinle birlikte oldum, vajinasında kocaman bir ben var demiş, ben’i olan kadın bundan dolayı öldürölüyor. Yani benim de sonum öyle olmasın diye baskı altına alındım. Vajinam bana yük gibi geliyordu. Vajina eşittir korku. Yani bir kadının nasıl davranması gerektiğini, toplumun istediklerine uygun davranması gerektiğini öğrendiği ilk yerdir. Ve çok önemlidir ” (K9).

K9’un anlatımından kadının toplumsal cinsiyet rolünün, cinsiyet farklılığının sınırlarının aile içinde belirlendiğini göstermektedir. Bu öğretilerin ve etkilerin kadının

ileriki yaşam süreçlerinde yaşayacağı sorunların kaynağının ailede filizlendiğini söyletebilecek düzeydedir. Bu anlatımdaki ölümle sonuçlanan kadın hikayesi aynı zamanda kadın üzerindeki baskının varabileceği azami sınırı da göstermektedir. Anlatıcı üniversite mezunu olmasına rağmen bu hikaye ile şekillenmekten kurtulamamıştır. Sürekli savunmada kalma psikolojisi ile meslek seçimi ve meslekte ilerleme aşamalarında da önüne çıkabilecek fırsatları hakkıyla değerlendiremeyebileceği sonucuna varmamak mümkün gözükmemektedir.

“Birbiri ile ilişkilidir. Örneğin, bir kadın kibar olur, küfürlü konuşmaz, bacaklarını iki tarafa açıp oturmaz. Bu kavramlar hiçbir kadına yabancı gelmez. Çünkü her kadının aile içerisinde sürekli vurguladığı terimlerdir. Yani, şu anda uygun davranmaya çalıştığımız, bunun dışına çıkan davranışları çoğunlukla kendimizin bile eleştirdiği rolün şekillenışı toplumun belirlediği kalıp yargılar ile ilk olarak aile içinde başlar. Toplumun kadını yarattığı ilk eğitim merkezi ailedir” (K10).

K10’nun anlatımından kadının toplum içerisinde kendisine biçilen role uygun nasıl davranması gerektiği de ailede öğrendiği yaşantılarla ortaya çıkmaktadır. Nezaket ve görgü kuralları da toplumun belirlediği rollere uygun belirlenmektedir. Bunu kadın ilk olarak ailede öğrenmektedir. Yani rolünün provalarını ailede gerçekleştirmektedir.

“Aile dediğimiz kurum tamda toplumsal cinsiyet rolünde kadını tanımlamak ve bunun sürekliliğini sağlamak amacıyla kurulmuş, bir kurumdur. Toplumsal cinsiyet rolünü öğretmede en etkili silahtır. Kadınların her bir hücrelerine yerleştirilmiş toplumun kabul gördüğü kadınlığın öğretildiği merkezi bir kurumdur, aile.7 yaşlarındaydım, sokakta ip atlıyordum, annem her eve çıktığımda çok zıplıyorsun, kızlığını kaybedeceksin, başımızı belaya sokacaksın şeklinde konuşmaları, nasihatlerinden sadece biriydi. Çok korkunç tanımlamalarla büyütüldük. Ve ne yazık ki bunları bize öğreten annemdi. Kadına, kadını toplumun istediği şekil büyütme görevi de yüklenilmişti” (K12).

K12 anlatımında kadının şikayet ve itirazları olsa da kendisine biçilen toplumsal cinsiyet rolünün öğrenimi ailede, anne öğretileriyle belirlenmektedir. Burada kadının toplumsal cinsiyet rolünün kadın aleyhine şekillenişinde anne olarak kadın, bu görevi üstlenmiştir.

Kadın ve erkek psikolojilerinin ilk etkilendiği kurum da ailedir. Erkek için egemen olmanın hazzı ilk burada tadılır, üstelik annesinin anlatımıyla. Kadın içinse özgürlük sınırları çizilmiş, özgüvenini ve benliğini sorgulamayı ilk olarak unuttuğu bir basamaktır

aile. Görüşmecilerden K15, K23 ve K30 bu durumu ortaya çıkaran anlatımlarda bulunmuşlardır.

K15,K23 ve K30 görüşmecilerinin anlatımları toplumsal cinsiyet rolün şekillenişinin temelinde ataerkillik yani erkek egemen zihniyet olduğunu göstermektedir. Aile kurumu da bu zihniyetin devamlılığını sağlamaktadır. Erkeğin kadından üstün olduğu ve buna bağlı olarak daha alt sınıfta olan kadının da rolü bu temelde belirlenmektedir.

“Aile ile ilişkilidir. Elbette ben 14 yaşına kadar sürekli erkeklere özgü kabul edilen oyunları oynayan, küfürlü konuşan, iyi dövüşen biriydim. Bu yönümden kaynaklı ve devamlı sokakta oynadığım için dışarıda bana erkek gibisin derlerdi. O duygularımı hatırlıyorum da ne kadar gururlanıyordum. Erkeğe benzemek gurur verici bir şeydi. Çünkü erkeğe özgü her şey güç göstergesiydi. Bu yönümden kaynaklı evde babamdan, abimden sürekli azar işitir, şiddet görürdüm. İstedikleri gibi biri olmak istemiyordum, ben sokakta mutluydum. 14 yaşından sonra tam da ailemin istediği gibi biri olmaya başladım. Kavgadan korktum, küfürlü konuşmaktan utandım, top oynayamadım. Bu yüzden kadınlık eğitiminde aileyi es geçemeyiz. Etkilidir. Ve başarılıdır da” (K15).

“Aile kurumu, toplumun belirlediği normlar sayesinde erkeklerin, öğretilen erkekliklerini kaybetmedikleri, kendilerini en güvende hissettiği kurumdur. Kadınların ise güvenlerini yaşamları boyunca yitirecekleri ilk yerdir. Aile bir kadın için acılarının başladığı ve devam edeceğini öğrendiği ilk yer, acımasız bir kurumdur.” (K23)

“Aile etkilidir. Ve kutsal bir kurumdur. Aile olmasaydı herkes ortalıktaydı. Güzel bir kurum güzel bir kadın olmayı ya da kötü bir kadın olmayı da ilk önce aileden öğreniriz. Kadın kendini korumalı ev içerisinde bile oturuş, kalkışına dikkat etmeli, ben ailemden bunu gördüm ve bunu öğretim çocuklarımı da, terbiyeli yetiştirdim. Kızlarımın başına kötü bir şey gelmeden onları telli duvaklı gelin ettim” (K30).

K30 ve K23’ün eğitim düzeyleri farklıdır. Ailenin etkisi konusundaki olumlu ve olumsuz olmak üzere değerlendirmeleri farklı olsa da etki düzeyini ne derece yüksek olduğunu ifade etmektedirler.

10.1.3 Toplumsal Cinsiyet Rolünde Kadının Eğitim Kurumlarından İlkokul, Ortaokul, Lise Dönemlerindeki ilişkisi.

30 görüşmeci kadından, 25’i aileden sonra toplumsal cinsiyet rolünün öğrenildiği etkili kurum, eğitim kurumudur, demiştir.

Toplumsal cinsiyet rolünün öğrenildiği diğer önemli bir alan eğitim kurumlarıdır. İlk ve ortaöğretim eğitim süreçleri kişilik şekillenmesinde önemli rol oynar. Aile öğrenilen rollerin ilk sosyal deney laboratuvarları gibidir. Okul eğitim müfredatı da buna uygun bireyler yetiştirmektedir. Bu müfredatın uygulayıcısı da öğretmenlerdir. Okullardaki kurallar da toplumsal cinsiyet rolünü pekiştirecek şekilde konulmuştur.

Okullardaki araç-gereç seçimindeki renk vurgusu, etkinliklerdeki rol dağılımı da cinsiyet rol temelli olmaktadır. K7,K8,K19 görüşmecileri anlatımlarıyla bu temeli örneklemektedir.

“Ailenin devamı niteliğindedir, okul süreci. Elbette istenilen kadın profilinin yaratılması için eğitim sistemi bu işin olmazsa, olmazdır. Mesela, ilkokul yıllarım boyunca, hep sıra arkadaşım bir kız olmuştu. Sınıf düzeninde kız-kız ile oturur, erkek-erkek ile otururdu. Kız terbiyeli olur, erkek daha farklı davranabilir. Silgimi bir erkek sınıf arkadaşım almıştı. Vermeyince birbirimizle kavga ettik. Öğretmen gelip, ikimizi azarladı. Beni, sen kızsın nasıl böyle davranıyorsun diye, arkadaşımı neden silgisini vermedin şeklinde. Bu tavır, erkek dövüşür, hakkını alır ama kadınlar aynısını yapamaz. Öğretmen ikimize de rolümüzü öğretti. Ortaokul, lisede bunun devamı niteliğinde kadın bu olmalı, böyle davranmalı şeklindeydi”(K7).

K7'nin anlatımı kişinin daha özgür ve eşit bir düzeye ulaşmasının önünde eğitim ve öğretimin de yeri geldiğinde engel olduğunu göstermektedir. Eğitim sisteminde toplumsal cinsiyet rolünün ataerkil bir mantığa dayandığını göstermektedir.

“Ailenin sana dayattığı kadın rolünden kurtulabilsen bile ki çok zor. Bu defa okulda kadın-erkek rolünü öğrenirsin. Ataerkil bir sistemin okullarında okuduk, okul ortamı da ataerkil bir anlayışla oluşturulmuştur. Ve bunu öğretir. Okullar devletin istediği modeli oluşturmak için bir araçtır. Okula başladığımızda kalem renginden tutunda çanta rengine kadar kadın ve erkeğin farklıdır. Genelde kızlar kızlarla, erkekler erkeklerle oynar arkadaşlık kurar aksi ayıplanırdı. Lise döneminde biraz değiştik ama yinede bir erkekle konuşmak, arkadaşlık kurmak, epey zamanımızı aldı. Okulların kadın rolünü öğretmede etkisi büyüktür”(K8).

“Okullar olmasaydı, toplumsal cinsiyet rolün devamlılığı bu düzeyde sağlamlaştırılmazdı ve bu kadar devam ettirilemezdi. Okullar daha bilimsel daha kurnaz çoğu zaman fark ettirmeden öğretmek istediğini öğretir. Daha profesyonel ve daha tehlikelidir kadını öğrenme ve öğretme açısından. Ders kitaplarını hatırlıyorum da ne görsellerde bir kadın yazar ne bir şair kadın vardı. Matematikteki sınıf mevcudu

sorularında bile kadın sayısı, erkeklerin sayısından azdı. Görsellerde var olan kadın ya bulaşık yıkarken görünürdü ya da çocuğunu gülümseyerek karşılayan kadın şeklinde olurdu”(K19).

K19’un anlatımında eğitim-öğretim müfredatının hazırlanışında da erkek egemen zihniyetin hakim olduğunu ve bunun sonucu olarak modern gözükse de toplumsal cinsiyet rol dağılımının kadın aleyhine okul boyunca da öğretildiğini göstermektedir.

Eğitim süreçlerinde kadının yaşadığı zorluklar erkeklere göre daha fazladır. İleri de kendisine biçilen rolün dışına çıkmaya çalışsa da bilinçaltına işlenen rolün etkisinden kurtulamamaktadır. K5,K6,K16 görüşmecileri eğitim sürecinin yaşam boyu etkisine vurgu yapmaktadırlar.

“Etkisi yüksektir. İlkokul öğretmeniyim, sınıf oturma düzenini değiştirmeye çalıştım. Bir dönem sıralarda kız ve erkek öğrenci oturtmaya özen gösterdim. Başarılı oldum söylenemez çünkü karşımda ya bir veli engeli ya da çocukların psikolojik durumları bir set oluşturdu. Sınıf düzeni sadece bir örnek, ders müfredatı dışına çıkmaya çalışsak bile sınırlı olabiliyor bu. Yani sonuçta nasıl bir kadın ya da erkek isteniyorsa öyle öğretiyoruz. Şimdi ki ders kitapları, ders kaynakları daha da kötüye gidiyor. Daha önce kadın yoktu ya da istenilen kadın (anne, eş) profilindeydi. Şimdiki kaynaklar ise daha da ileriye gitti başörtülü kadın “iyi (anne, eş)”, başörtüsüz kadın “Kötü (anne, eş)” algısı uyandırılıyor. Yani artık toplum şimdiye kadar istediklerinin yanı sıra başörtüyü de talep ediyor. Bu öğretilerle büyüyen çocuklarla 20 yıl sonra toplumsal cinsiyet rolünde kadın tekrar sorulursa eminim bugünkü öğrendiklerinin etkisiyle cevaplayacaklardır. Kadın olmak, kendini gerçekleştirebilmek çok zor”(K5).

K5 ve K6 görüşmecilerinin anlatımlarında kadın farkında olsa bile kendisine biçilen rolün dışına çıkmakta zorlanmaktadır. Bunun nedeni hem kendi içinde yaşadığı hem de eğitim sisteminin yarattığı koşullardır. Müfredatlar da ki ideolojik ton farklı olsa dahi esas sorunun erkek egemen zihniyet olduğu söylenebilir.

“Okullar, toplumsal cinsiyet rolünü öğrenmede oldukça etkilidir. İlkokul ilk basamak. Ben anaokuluna gitmedim, Sınıf oturma düzeninden tutunda anlatılanlara kadar birçok şeyin özü toplumsal cinsiyet rolünde “erkek” ve “kadın”dı. Konuşurken kendimi sorguladım da, ilkokul öğretmeniyim. Kendimi biraz daha bir şeylerin farkına varmış biri olarak tanımlasam da, beynimin en derinlerine yerleştirilen kadın ve erkek profillerinden tamamen kurtulamıyorum. Ders anlatırken müfredatın dışına çıkmaya çalışsam bile, yine özünde aynı davranıyor ve aynısını öğretiyorum”(K6).

“İlişkilidir. Ailenin devamı niteliğindedir, kadına bakış açısı. Kadının kendine bakışı değişecekse eğer ilk başta değişmesi gereken yerlerdir, eğitim kurumları. Erkek egemen eğitim sisteminde kadın toplumsal cinsiyet rolünün kadına avantajı olmayacağı kesin. Bu ailelere, bu eğitim sistemine karşın kadın bulunduğu durumu değiştirmeye, tabuları yıkmaya çalışıyor. Kadın sorununun temelinde erkeklerin çoğunluğunun bu sistemle mücadele etme gibi bir dertleri olmadığındandır”(K16).

K16'nın anlatımında kadının toplumsal cinsiyet rolünün, erkeğin toplumsal cinsiyet rolünden bağımsız anlaşılamayacağını göstermektedir. Çünkü kadının sınırlarını çizen erkektir. İki rol mücadele halindedir, diyebiliriz.

İdeolojik veya dini normların da yaşamına yön verdiği cinsiyet, kadın cinsiyetidir. Bireyde dini kuralların şekli yansıması ve bunun yaşattığı engeller kadında daha belirgindir. K25 görüşmecisinin anlatımı eğitim sürecinde yaşanan bu engele örnek sayılır.

“İlişkilidir. Gerçi ben ilkokula daha başlarken toplumun istediği kadın rolüne uygun davranmaya başlamıştım. Bu davranış şeklim, okul yıllarımda gururumu okşuyordu. Çünkü bana öğretilen kadındım zaten. Lise de başörtü takmaya başladım. O dönem başörtülülerin okula girmesi engelleniyordu. Bu yüzden okulu bıraktım. Ablamın iki çocuğuna bakıcılık etmeye başladım. Bakıcılık kadınların yapacakları en iyi işti ne de olsa. Daha sonra sorgulamaya başladım, beni radikal bir karar almaya zorlayan evdeki erkek bireyler neden onlar okulu bırakmak zorunda kalmadı, ya da farklı bir bedel ödemedi. Yani inanış mücadelesi bile olsa kadın ve erkek aynı bedeli ödemiyor. Erkek kendi inanışında bile kendi bedel ödeyeceğine kadına ödettiriyor. Bunları sorgulamaya başladıktan sonra başörtümü çıkardım, büyük tepkilerle karşılaştım. Liseyi açıktan bitirdim. Şu anda hastanede otomasyoncu olarak çalışıyorum. Evliyim. Kadın olarak çok zorlanıyorum. Ama en azından bir erkek istiyor diye başörtü takmıyorum ya da çalışmamı istemiyor diye işimi bırakmıyorum. Bu bile benim için çok önemli ve kendimi gerçekleştirme çabalarımın bir sonucu” (K25).

K25'in anlatımında dönemsel değişimlerin getirdiği sonuçlar ne olursa olsun ilk ve olumsuz etkilenenin kadın olduğunu göstermektedir. Kadınların bu engellerle ve kendilerine biçilen rolü aşmalarını tek yolunun, kendi çaba ve mücadeleleri olduğunu göstermektedir. Dini ve ideolojik dayatmaların, mücadele alanlarının yansıdığı yer, kadın dünyasıdır. Bu dayatmaların temelinde, erkek egemen anlayışın devam etmesinin tek yolunun kadın üzerindeki etki ve hakimiyet ile olabileceği anlayışı yattığını

göstermektedir. Çünkü kadına, ona dayatılan rol benimsetilmediği sürece erkek egemen anlayış tehlikeye girecektir. Kadın eğitim ve öğretim sürecinde kendisine biçilen nesne olma rolünün bedelini ödemek zorunda kalmaktadır.

10.1.4 Toplumsal Cinsiyet Rolünde Kadının Yazılı, Görsel Medyayla İlişkisi.

Toplumsal Cinsiyet rolünün öğrenilmesinde aile ve eğitim kurumlarından sonra en etkili olan alan, yazılı ve görsel medya alanıdır. 30 kadın katılımcıdan 23'ü yazılı ve görsel medyanın etkisine inandığını ve etkilendiğini belirtmiştir.

Yazılı ve görsel medya etkili ve önemli bir güçtür. Toplumu ve bireyi yönlendirici ve şekillendirici etkisi belirleyicidir.

Egemen iktidar anlayışı ne ise yazılı ve görsel medya bu anlayışın aktarıcısıdır. Erkek egemen zihniyetin yansıması, gazete, kitap, dergi, radyo ve televizyon programlarının içeriğinde belirgindir. Güçlü erkek, kullanan ve korunan kadın profili sıkça işlenmektedir.

Medya da kullanılan dil ve araçlar değişse de ana yaklaşım değişmemektedir. Kadın haklarını savunur görünen anlatımlar da bile bu yaklaşım satır aralarında kendini göstermektedir.

Dizi, film, reklam ve kadına yönelik programlar toplumun kadına biçtiği rolü belirginleştiren en önemli araçlardır. K2, K12, K14, K17, K23 görüşmecilerinin anlatımları bu etkiyi belirtmektedir.

“Şimdilerde popüler olan iki dizi üzerinden bile incelesek kadının ne şekilde yansıtıldığı, kadını hangi profile istedikleri hemen ortaya çıkar, vaktinin çoğunu televizyon karşısında geçiren çocuk, erkek ve kadını düşündüğümüzde etkilidir, diyebiliriz” (K2).

“Kadın programlarına bir göz atalım. Çocuğunu kaybetmiş, bulamayan bir anne, kocası tarafından aldatılmış bir eş, ya da yüzü gözü tanınmayacak halde olan bir kadın, hep güçsüz, mağdur, hizmet eden konumdalar. Bu bile tek başına ilişkili olduğunu kanıtlar diye düşünüyorum” (K12).

K12 görüşmecisinin anlatımında, aslında kadının yaşadıklarını görünür kılmaya çalıştığı iddia edilen programlar eliyle bir kadın profili çizildiğini göstermektedir. Zayıf ve kolları bağlanmış kadın resmedilerek kadının rolü biçimlendirilmeye çalışılmaktadır.

“Dizilere, gazetelere veya dergilere baktığımızda da kadın ve erkek profilleri hep aynı, çizgi filmler, reklamlar, hikaye kitapları vb. hepsi kadını toplumun istediği profilde göstermekte ya da istenilen kadın profiline çekmektedirler”(K14).

“Reklamlarda erkek ve kadın çocuklar için oyuncaklara bakalım. Kadın çocuklar için genelde bebekler, bebeğin saçını, giyimini düzenleyecek araç gereçler veya mutfak araç gereçleri vb. erkek çocuklar için ise araba, silah, savaş malzemeleri, sadece bu örneklerle ilişkisizdir, diyebilir miyiz” (K17)?

“Etkilidir. Ailenin, okulun, toplumun istediği neyse medya onu gösterir, onu öğretir. Televizyonu açıp yansıtılan kadın profillerine bakıp objektif bir değerlendirme yaparsak istenilen kadın profilini hemen fark ederiz”(K23).

K14,K17 ve K23 anlatımlarında medyanın toplumsal cinsiyet rolün şekillenişinde ne kadar etkili olduğu değerlendirilebilir. Kadın kendi isteğini değil, kendisine verilenleri seçmek zorunda kalmaktadır. Bu da modern ama sınırı çizilen kadın rolü gerçeğini su yüzüne çıkarmaktadır. Çocuklar, rollerine uygun görülen oyuncaklarla şekillendirilmeye çalışılmaktadır.

Toplumsal cinsiyet rolü, kadının psikolojisini ve duygu dünyasını da şekillendirmektedir. Medya bu psikolojiyi de şekillendirmektedir. K15 görüşmecisi kadın-erkek ilişkisindeki etkili bu psikolojik yansımayı, cinsiyet rol bağlamında değerlendirmiştir.

“Hepimizin yaşantısında etkisi vardır. Diyarbakır’ da etkisi daha yüksektir. Hele, o eski Türk filmleri, halen bile etkisinde olduğumuzu düşünüyorum. Aşk anlayışımız, eş seçimimiz hepsinde etkisi var diye düşünüyorum. Yani hepimiz yara sarmayı severiz biri yaralı olmalı ki biz de onları tedavi edelim. Tedavi ettiğimize de ya aşık oluruz, ya da kendimizi kaybederek onu var ederiz” (K15).

Medyanın etkisi olmadığına inanan K30 anlatıcısının anlatımı sosyoekonomik kısıtlılık içerisinde medyadan etkilenmediğini belirtse de kendi rolünün sınırlarının ailede zaten çizildiğini göstermektedir. Savunmaya çalıştığı rolünün medyayı takip etse de büyük fark yaratmayacağını göstermesi açısından önemli bir anlatımdır.

“ Etkisi yoktur bence. Ancak 10 yıldır televizyon izliyorum. Gazete ve dergilere bakmadım. Ama ailem, çevrem akranlarım bu rolü bana öğretti. 12 yaşında evlendirildim. Daha adet bile görmemiştim. Babam ve abim beni kendilerinin belirlediği kişiye verdiler. O gün bugündür, çekiyoruz. Kimseye bir leke getirmedim o küçük yaşlarda bile.” (K30)

10.1.5. Diyarbakır İlinde Kadın Algısı, Algıda Değişim ve Değişime Etki Eden Toplumsal Gelişmeler

Bu soruya, katılımcıların 20'si Diyarbakır ilinde kadın algısında değişim yaşandığını ifade etmiştir. 10 kişi ise algıda bir değişimin yaşanmadığını belirtmiştir. Katılımcılar kadın sorununun, ildeki kimliğe dayalı siyasetin yarattığı sosyal ve siyasal olaylardan etkilendiğini dile getirmiştir. Sorgulayıcı toplumsal itirazlar, kadının da itirazlarını beraberinde getirmiştir. Kadının toplumsal cinsiyet rolü konusundaki tartışma zemininin, kadın açısından olumlu sonuçlar doğurduğu ifade edilmiştir.

İnsanlık tarihi boyunca yaşanan toplumsal olaylar bireyi etkilemiştir. Materyalist ve idealist çözümleme ve yaklaşımlar, yaşamı da buna bağlı olarak bireyi de farklı tanımlamışlardır. Ancak her iki yaklaşımda da kadın ikinci planda kalmıştır. İnsanın sorunları ataerkil düzenle daha sosyal bir karaktere bürünmüştür.

Politik temelli, sosyal olay ve gelişmeler kadının rolü üzerinde etkili olmuştur. Diyarbakır'ın genel demografik yapısı karma bir görünümde olsa da şehrin politik kimliği her sınıfa, özelde her sınıftaki kadını da etkilemiştir.

K1 görüşmecisinin anlatımları bu etkiyi örneklemektedir.

“Annem kadar olmasa da aile içinde duygu ve isteklerim hep ikinci plandaydı. Berber olan abimin de politik nedenlerden dolayı cezaevine girmesine kadar tutum ve davranışları, babamınkinden farklı sayılmazdı. Evde tüm işleri annem ve biz kızlar yapardık, erkek bireyler ev işlerine karışmazlardı. Abim cezaevinde bir süre kalıp, çıktı. Epey bir değişmişti. Evdeki bireylerin şaşkın bakışları arasında sofrayı topluyor, bazen bulaşık yıkıyordu. Ev işlerini yaparken gelip bize yardım ediyordu. Annem:, “ Sen yapma.” deyince “Farkımız yok.” diye yanıt verirdi. Bu tutumu biz kız kardeşleri cesaretlendirdi. Eğitim sürecini tamamlamak ve güzel bir meslek elde etmek için sesimiz daha yüksek çıkmaya başladı. Böylece ben ve kız kardeşlerim okumayı başardık, toplumumuzda yaşanan politik gelişmelerin kadın olarak bizleri olumlu etkilediğine inanıyorum” (K1).

K1'in anlatımından kadının toplum içindeki rolünün, erkeğin toplum içindeki rolünden bağımsız olamayacağını göstermektedir. Yani kadının toplumsal cinsiyet rolünün özgürlük alanının genişlemesi için erkeğin toplumsal cinsiyet rolünün üstünlüğünün olmadığına kabullenilişi ile mümkün olabileceğini ve bunun için de bir biçimlenme sürecinin yaşanması gerektiğini göstermektedir.

Eğitim düzeyi arttıkça ve özellikle üniversite sürecinde yaşanan sosyal ve siyasal ortamlar, kadının toplumsal cinsiyet rolündeki farklılaşma ve değişimi sağlamıştır. Toplumsal düzen sorgulanırken birey ve birey ilişkileri de sorgulanmıştır. Bu da kadının kendini sorgulamasına ve rolüne yön vermesine neden olmuştur. Ailede, okulda ve çevrede kendisine biçilen rolün sınırlarını genişletmesine katkı sağlamıştır.

Erkek ve kadının rolleri ve bu rollerin nasıl olması gerektiği, siyasal tartışma ve konuşmaların konusu olmuştur. Bu durum da kadın açısından olumlu sonuçlar doğurmuştur. K24 görüşmecisi bu duruma örnek durumu anlatmıştır.

“İlimizin genel politik tutumu, kadın erkek ilişkilerini olumlu bir boyuta taşıdığını düşünüyorum. siyasi parti çalışmaları, üniversite sürecindeki siyasal çalışmalar, mitinglerde kadınların ön plana çıkarılması kadın olarak bize olumlu katkılar sağladı. Karşı cinsle iletişimimiz, tartışmalarla olgunlaştı. Ülke ve dünya sorunlarını tartışırken kadın sorunu da tartışılıyordu aramızda. Erkek arkadaşlarımız kadın haklarını tam olarak içselleştiremezse de engel olma tutumundan vazgeçmek zorunda kalıyorlardı. Çünkü ezilenlerden yana olma tutumları, onları doğru yerde konumlanmaya zorluyordu.. Kadın ve erkek bireyler olarak birbirimizi daha dinler duruma geldik. Bu da yaşadığımız sorunları aşmamızda kolaylaştırıcı rol oynuyordu. Aslında bu tartışmalar kadın olarak kendimize de ayna tutmamıza neden oluyordu. Kendi iç dünyamızı ve yetmezliklerimizi sorguluyorduk”(K24).

K24'ün anlatımı ilde iç içe geçmiş sorunların ağırlığı altında kadının yaşam sürecinin zorluğunu ve anlam derinliğini açığa çıkarmaktadır. Eğitim düzeyi ne olursa olsun kadının toplumsal cinsiyet rolü konusunda yaşadığı sorunlar farklı tonlarda kendini hissettirmektedir. Kadının toplumsal cinsiyet rol tanımı arayışının ileri bir noktaya evirilebilmesinin tek yolunun, mücadele vermesinden geçtiğini gösteren bir anlatım olmaktadır.

Diyarbakır ili modern şehir yapılanma sürecini de yaşamıştır. Buda belli toplumsal gelişmeleri beraberinde getirmiştir. Bir yandan 90'lı yılların göç alan ilçe ve semtleri, bir yandan da siteleşme ve görece yaşanan maddi refahın oluşturduğu yeni sosyal sınıflar oluşmuştur. Bu da şehir içinde gündelik yaşamda, toplum içinde kopmalara yol açmıştır. Aynı düşünen, farklı yaşayan insan grupları meydana gelmiştir. Bu durum kadın açısından siyasal ortamın kazandırdığı sosyal kazançları durağanlaştırmıştır. Sınıflar arası geçişlerin yarattığı değişimler sorgulanabilmektedir. Yeni modern sayılan şehir bölümlerinde

kapitalizmin yaratmak istediği kadın rolüne bürünme tehlikesini sorgulayan yaklaşımlarda gelişmektedir. K10 görüşmecisi bu konuyu örneklendirmiştir.

“İlimizde 2000’li yıllardan sonra yaşanan şehirleşme şeklinin olumsuz etkisi olduğuna inanıyorum. Modern şehir oluşturma çabaları, sınıfsal çelişkileri görünür kılmaya başladı. Politik yapısından kaynaklı daha özgürlükçü ortam, tersine dönmeye başladı. Ortaklaştırılan toplumsal duyarlılıklar zayıflamaya başladı. Şehir daha muhafazakarlaştı. Ulaşılan ekonomik refah, kadınları kapitalist kadın tanımlamasına hapsetti. Toplumsal sorunlarla ilgilenirken aslında kendi sorununu daha rahat dile getiren kadın da değişti. Arkadaş seçerken, evlenirken kendi tercihlerinden ziyade ekonomik kaygı ve isteklerinin etkisiyle hareket etmeye başladı. Ekonomik özgürlüğüne sahip ama hesap ödemesi ayıp, kadın profili oluştu. Bin bir zorlukla kendini savunan kadın, kendi kız çocuğunun odasını pembeyle donattı. Kadına has nezaket davranışları öğreterek kızını tekrar bir kalıba sokmaya başladı. Aslında bunları yapıyorum. Bazen bu çelişkilerime üzülüyorum. Kendimi bu düşüncelere kaptırıp, huzurumu bozmak istemiyorum. Bu yüzden bu düşüncelerimi kendime saklamayı tercih ediyorum”(K10).

K10’un anlatımında ildeki ekonomik, mimari ve sınıfsal gelişmelerin kadın üzerindeki etkisini ortaya koymaktadır. Siyasal ve sosyal arayışların zayıfladığı, modern kapitalist ekonomik gelişmelerin aslında kadını, rolü açısından olumlu etkilemediğini ya da tek başına bu gelişmelerin kadın açısından yeterli olumlu atmosfer yaratmaya yetmediğini ifade etmektedir. Feodal ya da modern kapitalist süreç, toplumsal rol tanımlamalarını etkilese de ana damar, ataerkil damardır. Kadının toplumsal cinsiyet rolünün hak ettiği tanımı olmasının önündeki en büyük engelin patriarkal zihniyet olduğu görülmektedir.

10.1.6. Toplumsal Cinsiyet Rolünde Kadının Meslek Seçimi ve Meslekte Yükselme ile İlişkisi

Kadın doğumundan, ölümüne kadar yaşadığı tüm süreçlerinde kendine biçilen rolün etkisinde kalmaktadır. Sadece etkilenme değil, bu rolünü içselleştirmektedir. Bir süre sonra toplumun biçimlendirmeye çalıştığı rolün, kendisinin bürünmesi gereken rol olduğuna inanmaya başlamaktadır. Geleceğe dair hedefleri, bu hedeflere ulaşmak için göstereceği çaba ve hedefine ulaştığında, durması gerektiği sınır bile bu biçimlenişin getirdiği bir sonuç olarak kendini göstermektedir. Toplumun, kadının yapabileceği şeyler ile ilgili sınırlamalarına kendisi de inanmak durumunda kalmaktadır.

Eğitim sürecinde daralan hedefleri, meslek seçiminde de aynı daralmayı zorunlu kılmaktadır.

Katılımcıların 30'u da toplumsal cinsiyet rollerinin, meslek seçimlerini ve meslekte yükselme süreçliğini etkilediğini belirtmektedir.

Yaşamının her alanında çocuklara bakmakla yükümlü kılınan kadın, “Çocuğa en iyi bakabilen, kadındır.” önermesini kabullenmektedir. Çocuk ve çocuğun eğitimi ile ilgili alanlar, meslek dalları bu daralan seçenekler içerisinde. Kadın da belli meslekleri, hem kendisine uygun olan hem de iyi bir şekilde yapabileceği inancıyla tercih etmektedir. Okul öncesi öğretmenliği, özellikle kadınlar tarafından tercih edilmektedir. Bu meslek dalında erkek sayısı minimal düzeydedir. Aslında bu meslekler, kadına evde biçilen rolün devamı niteliğindedir denilebilir. Görüşmecilerden, K1,K2,K3 bu konuya ilişkin görüşlerini belirtmişlerdir.

“Okul öncesi öğretmeni denince, kafamızda beliren tablo, kadın tablosudur. Bu nedenledir ki üniversite de tercihim yaparken severek bu mesleği tercih ettim. Kadının doğumundan ölümüne kadar yaşamının tüm aşamalarında toplumsal cinsiyet rolünün etkisi vardır. Farkında olalım ya da olmayalım bu etkiyle hareket ederiz. Görevde yükselmeye çalışmadım, çalışsaydım toplumsal cinsiyet rolümün dolaylı ya da direkt etkisi olurdu. Diye düşünüyorum”(K1).

“Okul öncesi öğretmeniyim. Bu mesleği seçmemde toplumsal cinsiyet rolün etkisi vardır. Çocuk eşittir, kadın denilebilir. Çocuk yaşı düştükçe kadına gereksinim yükselir. Bu nedenledir ki ben de bu mesleği seçtim. Gerçi yüksek bölümlere puanım yetmiyordu, bu gerçeklikte var. Bu gerçekliğimin altında yatan en önemli neden kadın oluşumdu. İlkokuldan, üniversitede bölüm seçene kadar kadın ve erkek aynı seviyede eğitimden faydalanamıyor. Aile içinde üstlendiğim temizlik ve kardeşlerime bakma görevleri yeterince ders çalışmama engel oluyordu. Gerek ailesel etkenler gerekse toplumsal faktörler buna engel teşkil ediyor. Sonuç olarak bu mesleği seçmemde toplumsal cinsiyet rolümün etkisi vardı. Görevde yükselmeyle uğraşmadım. Toplumsal cinsiyet rolü her şeyime engel teşkil ediyorsa yükselmeme de etmesi gayet normal (K2).

“Üniversite de bölüm seçimi yaparken, gelebilecek bölümler arasından Okul Öncesi Öğretmenliği bölümünü tercih ettim. Kadın çocuk bakar, büyütür, çocuklarla iletişimi daha iyidir. Bu fikir etkili oldu. Okul Öncesi Öğretmenliğinde erkek sayısı, kadın sayısına göre daha az olan ender mesleklerdendir. Kadınlara özgü kabul edildiği buradan da ortaya çıkabilir. Çalışma saatlerimiz ders başladıktan bitene kadar bize nefes alma zamanı

tanınmaz. Nefes alma gibi olan diğer branşlarda var olan teneffüs olayı, bizlerde yoktur. Görevimde yükselme gibi bir arayışa girmedim hiç. Bu bile kadınlık rolüyle ilişkilidir. Bir maaşım var, her ay alıyorum. Bir kadın daha ne isteyebilir ki diye düşünüyordum. Bu düşünce, görevde yükselme gibi bir fikri benden uzak tutmuştur.”(K3)

K1,K2,K3’ün anlatımlarındaki ortak vurgu kadına uygun meslek, anlayışıyla bu mesleğin seçildiğini gerçeğidir. Aslında meslek seçimine gelinceye kadar, aile ve eğitim sürecinde öğrendiği veya öğretilen rolünün gereğine göre bir seçim yapıldığını gösteren bir durum yaşanmaktadır. Kadın, yaşamının her aşamasında kendisine biçilen rolünü ne kadar kabullendiğini de resmetmektedir.

Eğitim sürecinde yeterli çaba gösterilmemesinin sonucu olarak gerçekleşen bu tercih, aza kanaat anlayışının da kadın tarafından kabullenildiği ve bu kabulleniş ile bir meslek seçimi yapıldığını göstermektedir.

Kadınların yoğunlukla tercih ettiği ya da etmek zorunda kaldığı meslek dallarından biri de sınıf öğretmenliğidir. Bu tercih de kadına biçilen toplumsal cinsiyet rolünün önemli göstergelerinden biridir. Yine kadın ve çocuk ayrılmaz bütünlüğüne olan inancın ve ön kabulün sonucu olarak bu tercih yapılmaktadır. Sınıf öğretmenliğini seçenler, kısmen eğitim sürecinde de belli engelleri aşsalar da, kendi sınırını yine kadın çizmek zorunda kalmaktadır. Kadın çalışsa da temel rolü anne ve eş olmaktadır. Bu durum da bu mesleğin tercih edilmesi sonucunu doğurmaktadır. Görüşmecilerden K4,K5 bu durumu özetlemektedir.

“Üniversiteye gitmeden önce de ilkökul öğretmenliğinin kadınlar için uygun olduğunu duyardım. Bu bende de etki bıraktı. Eş değer puanla başka bölümlere de girebilmeme rağmen sınıf öğretmenliğini tercih ettim. Kadın olarak daha sabır gösterebileceğimi, çocuklarla daha iyi ilgilenebileceğimi düşünüyordum. Ayrıca evlendiğimde evime ve çocuğuma daha fazla zaman ayırabileceğime inanıyordum. Bu yaklaşımım daha fazla ders çalışmamamı da gerektiriyordu. Açıkçası kapasitemi de zorlamadım. Ayrıca öğretmenlikte yarıyıl ve yaz tatilleri de tercihimin etkiledi. Bu tatillerin de beni motive etmesinin nedeni de yine, evime ve çocuklarıma zaman ayırabileceğim beklentisiydi. İdarecilik sınavlarına hiç girmedim. Çünkü evimden ve çocuklarımdan zaman ayıramayacağımı düşünüyordum”(K4).

K4 görüşmecisinin anlatımında idarecilik sınavına girmediğini belirterek anne ve eş olma rolünü öncelediğini belirtmektedir. Kadının meslekte yükselebilmesinin önündeki en büyük engelin de yine, kendisine biçilen ve kabullendirilen rolünün olduğunu görmekteyiz.

K4'ün anlatımında görülen bir durumda kadının tercihi boyutudur. Kadın gerçekte neyi istemektedir? Neyi tercih etmek zorundadır. Özgürlük alanı dar, tercih seçeneklerindeki sınırlılıkla tercihler yapmak zorunda kalmaktadır.

“Okul yaşamım süresince ev işleri ve eğitimim arasında gidip, geldim. Hem ev işleri hem de dersler beni zorluyordu. Ders başarımla bu yüzden çok yüksek olmadı. Ben de hem puanımın yetebileceği hem de kadın olarak bana uygun bir meslek olur diye düşündüğümünden, sınıf öğretmenliğini seçtim. Bekarken ev işleri beni o kadar zorluyordu ki öğretmen olunca yarım gün okula gider, diğer yarısında evime zaman ayırırdım diye düşünüyordum. Eşim başka bir meslek alanında tam gün çalışıyor. Şimdi ev ile ilgili bir gereksinim olduğunda ‘sen öğretmensin mesain uygun’ diyerek işleri benim üstüme yığıyor. Aslında yaşamımda pek değişen bir şey olmadı. Sadece sorumluluklarım arttı. İdarecilik sınavlarına girdim. Ancak ev işlerinden çalışmaya zaman bulamadım. Eşimin yaklaşımı da çok olumlu ve destekleyici değildi”(K5).

K5 görüşmecisinin anlatımında meslekte yükselme isteğinin, ana rolünün önüne geçmediğini göstermektedir. Bu da kadının toplum içerisinde daha etkin rollere girmesinin önünün nasıl kapatıldığını açık şekilde göstermektedir.

Kadının meslek seçiminde aile ve çevresinin etkisi önemlidir. Bu da kadına biçilen toplumsal cinsiyet rolünün öğretileriyle gerçekleşmektedir.

“Üniversiteye hazırlanırken tek hedefim vardı. Sınıf öğretmenliği. Annemden, komşularımdan, akrabalarımdan ve çevremden o kadar çok bu yönden telkin almıştım ki başka tercih yapmadım. Mesleğimde de çok başarılı olduğuma inanıyorum. 4-5 yıl idarecilik yaptım. Eşim de idareciydi. Bu durum, bizi zaman boyutuyla zorluyordu. İkimizden birinin idarecilikten vazgeçmesini gerektiriyordu. Eşimden daha iyi bir okulda ve daha iyi bir idareci, olarak işimi yapıyordum. Tercihi ben yaptım. Hatta bu konu aramızda tartışma konusu bile olmadı. Asıl tercihim onun bırakması gerektiği şeklindeydi. Ama erkek olarak onun gururunu incitir diye düşündüm. Eşimin yaklaşımlarından da doğal olanın benim bırakmam gerektiği şeklinde olduğunu görebiliyordum. Sonunda kariyerimden vazgeçen ben oldum”(K6).

Kadının meslek seçiminde karşılaştığı sorunlar gibi meslekte yükselme isteği ve gerçeği de birbirleriyle çelişmektedir. Sürekli olarak bir ikilem içinde kalmaktadır. Bu ikilemin nedeni anne veya eş olarak, öncelikleri olduğunu kabullenmesindendir. Erkeğin, ev, aile veya iş ikileminde kendisini tercih etme zorunda hissetmediği gerçeği, kadın açısından doğal bir zorunluluk olarak görülmektedir.

K6 görüşmecisinin anlatımı, meslekte yükselme sürecinde toplumsal cinsiyet rolün etkisini göstermektedir. İdarecilikte devam tercihinin, erkekten yana kullanılması kadının istediği halde aşmaya cesaret edemediği sınırları göstermektedir. Kadın, aile kurumunda eşinin zihin kodlarını bilir ve dolayısıyla eşinin ondan hangi fedakarlıkları bekleyeceğini anlar ve genelde ona göre tavır alır.

Kadının eğitim sürecinde ve meslek seçim sürecinde, ailesinin sosyoekonomik durumu da etkilidir. Bu etkinin de bir sınırı vardır. Eğitim düzeyi ve ekonomisi görece daha iyi olan aile ortamı, meslek tercihindeki yelpazeyi daha genişletebilmektedir. Ancak bu durum bile kadının önüne daha farklı engeller çıkmasını önlemeye yetmemektedir. Bu engeller de genelde mesleğini icra ederken ve meslekte yükselmeye çalışırken kendisini göstermektedir. Toplumsal cinsiyet rol anlayışı ve tanımının, temelde değişmediğini göstermektedir. Görüşmecilerden K7 ve K8 görüşlerini aşağıdaki şekilde dile getirmişlerdir.

“Şu anda avukatlık mesleğimi yürütüyorum. Her meslek gurubunda olduğu gibi bizim meslekte de kadına ve erkeğe aynı yaklaşılmamaktadır. Bir avukat ihtiyacı durumunda genelde öncelikle erkek avukatlar tercih edilmektedir. Çoğunlukla siyasi davalara giriyorum. Siyasi dava avukatı arayan ailelerde bu algı ve yaklaşım, tam olarak yıkılmamış olsa da diğer toplumsal gruplara göre daha eşitlikçi yaklaşabilmektedirler. Meslek seçimimi yaparken aile bireyi avukatlardan etkilendim. Ve bu mesleğe yöneldim. Görevde yükselme çok zor. Savcı-Hakim mesleğindeki kadın aleyhine olan oranlara baktığımızda toplumsal cinsiyet rolünün bizim meslekteki etkisini hemen fark ederiz. Kadın her basamağı, iki defa çabalayarak çıkmak zorunda kalmaktadır”(K7).

Kadın, eğitim düzeyi ve mesleği ne olursa olsun toplumsal cinsiyet rolünün olumsuz etkisiyle her aşama ve düzlemde karşılaşmaktadır.

K7 görüşmecisinin anlatımında kadın açısından meslekte yükselme aşamalarında kadın ve erkeğin aynı zorluklarla karşılaşmadıklarını göstermektedir. Erkek ve kadın hakim-savcı sayılarındaki dengesizlik, bu mesleklere alım yapılırken seçimlerin, salt başarıyla izah edilemeyecek değerlendirmelerle yapıldığını gösteren bir sonucu ortaya çıkarmaktadır.

“Avukatlık mesleği çok fazla kadınlıkla özdeşleştirilmese de benim açımdan sonuç farklı gerçekleşti. Ailenin tabiriyle biraz arsız bir kızdım. Öyle her şeyi hemen bana kabullendiremezlerdi. Bu yüzden şiddete maruz kaldığım zamanlar oldu. “ Dilin pabuç kadar.” derlerdi bana. “ Büyüyünce avukat olacak bu.”esprisi yapılırdı. Ben de bundan çok

etkilendim. Dilin pabuç kadar olmasıyla avukatlığı özdeşleştirdim, diye düşünüyorum. Çok konuşmam hoş karşılanmıyordu. Buna itirazım, mesleğimi seçmemde etkili oldu. Mesleğimizi yerine getirirken erkek ile kadın aynı derecede zorlanmıyor. Mesela ceza davalarında kadın avukat pek tercih edilmiyor. Bir dönem görevde yükselme için çabaladım, daha sonra pes ettim. Toplumsal cinsiyet rolüm, pes etmemde etkili olmuştur. Eril bir düzende yaşamak bile kadın için bu kadar ağırken meslekte yükselmeye çalışmak emin olun ki çok zor”(K8).

Toplum, aynı mesleği yapan kadın ve erkeğin, mesleki başarı, beceri ve alan sınırlarını zihninde kodlamıştır. Bu, ataerkil zihniyetin ürünü olan kodlamadır. Bu zihniyet, mesleki başarının önündeki en büyük engel olarak kendini dayatmaktadır.

K8 görüşmecisinin anlatımındaki; ceza davalarında kadınların daha az tercih edilmeleri durumu, toplumun kadına biçtiği rolün açık bir göstergesidir. Kadın, erkeklerle aynı mesleği elde etme başarısını gösterse bile mesleğini sürdürürken kendisine biçilen rol, önüne engel olarak çıkmaktadır. Kadın ağır bir yükü kaldıramadığı gibi ağır bir davayı da kaldıramaz anlayışı bu yaklaşımın temelini oluşturmaktadır.

Kadın açısından toplumsal cinsiyet rolünün getirdiği engeller, engelli koşu parkurundaki engeller gibi aşama bir şekilde kendini göstermektedir. Kadın, bir engeli aştığında başka bir engelin sırasını beklediğini görmektedir.

Aile, çevre ve eğitim süreçlerindeki engelleri aştığında bile yeni engellerle karşılaşmaktadır. Toplum içerisinde daha etkin statülü mesleklere ulaşsa bile toplumsal cinsiyet rolünün sınırlarını hissedebilmektedir. Bu durum erkek ile aynı mesleğe ulaşması için daha çok emek harcamasını da gerektirmektedir. Hatta eleştirilere göğüs germek zorunda kalmaktadır. Meslek içerisinde emek ve başarısının dahi aşamayacağı engellerle karşılaşabilmektedir. Hem de eğitim düzeyi yüksek meslek gruplarında bile. Bu durum, toplumsal cinsiyet rol biçimlenişinin arka planında, erkek egemen zihniyetin olduğunu göstermektedir. K9 ve K10 görüşmecileri bu durumu anlatmaktadır.

“ Doktor olarak mesleğimi sürdürüyorum. Meslek olarak her ne kadar kadınların yapamayacağı, ya da kazanmasının çok zor olduğu bir meslek olarak düşünülse de çok çalıştım, çok çabaladım ve başardım. Erkek meslektaşlarım, bir kadın kadar yorularak bu mesleği kazanmamıştır. Görevde yükselmede de kadın ve erkek aynı zorluğu çekmiyor. Hocalarımız bizlere: “ Bir kadın genel cerrah olamaz,” derdi. 1.60 boylarında zayıf bir ortopedi hocamız vardı. Fiziksel olarak güçlü bir görünüme sahip olmasa da bizlere: “ Kadınlar, fiziksel anlamda yetersizler. Bu nedenle ortopediyi tercih etmemeli.” diye

konusurdu. Etkilenirdik de. O hocalarla çalışmak bile bize korkunç gelirdi. Bu yüzden, TUS sınavında bu bölümü seçmekten vazgeçtim. Toplumsal cinsiyet rolümüz, meslek edinmemizden tutun, meslek hayatımızdaki tutumlarımıza kadar her şeyde etkilidir.”(K9)

Kadın ve erkek arasındaki fiziksel farklılığın erkek lehine yorumlandığı görülmektedir. Erkeğin, kadından üstün olduğu düşüncesinin dayanak noktalarından biri de fiziksel farklılığın erkek lehine yorumlanmasıdır. “Güçlü ve üstün olan erkek, zayıf ve güçsüz olan ise kadındır.” Önermesi, erkek egemen zihniyetin ürünü bir önermedir. Kadının karşılaştığı en büyük engellerden biridir.

K9 görüşmecisinin anlatımındaki kadın tarafından seçilemeyecek meslek dalı olarak adlandırılan genel cerrahi ve ortopedi dalları erkeğe özgü ve ancak erkeğin başarabileceği meslek dalları olarak görülmektedir. Kadının bilgi ve becerilerinin, onun zayıf yönlerini ortadan kaldıramayacağı inancının, toplumda ne kadar derine işlediğini göstermektedir.

Kadının mesleki başarısını etkileyen nedenler, meslek öncesi yaşam süreçlerindeki yaşanmışlıklarında gizlidir.

“ Mesleğime bakıldığında toplumsal cinsiyet rolümün olumsuz bir etkisi olmadığı düşünülebilir. Doktorluk gibi yüksek statü görünümlü meslekler genelde kadınlara yakıştırılmaz. Ben bu görüşe inat şuan bu meslekteyim. Ben ve benden 2 yaş küçük erkek kardeşim birlikte okula giderdik. Ben, sınavlar öncesi çok kaygılanırdım, daha çok çalışırdım. Kardeşim ise çok rahat davranırdı, çok çalışmazdı, buna rağmen başarı seviyemiz birbirine yakındı. Bana göre çok daha rahat bir psikoloji içerisindeydi. Çünkü erkekler, ev içerisinde toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklı daha özgüvenli bir şekilde büyürler. Bu özgüven, başarılarında kesinlikle çok etkilidir. Bu kaygılı yapım hala devam ediyor. Bu yüzden TUS sınavlarına hazırlanmadan girdim ama kazanamadım. Bilinçaltımda kendimi hep diğer kadınlarla kıyasladım ve bu yüzden bulunduğum yer bana yeterli geldi diye düşünüyorum”(K10).

Kadının daha özgür düşünebilme ve kendine güvenle hedeflerine ulaşmasını engelleyen nedenler bulunmaktadır. Mesleki hedeflerindeki mütevazılıklarının nedeni, aile içinde yaşadıkları engellerin yarattığı özgüven eksikliğidir. Hemcinslerinin bulunduğu dezavantajlı konum, kendisinin de hedeflerini daha mütevazı bir şekilde belirlemesine neden olmaktadır.

Kadınların belli mesleklere yönelmelerinin pek çok nedeni vardır. Bu nedenlerden biri de çocukken oynadıkları oyunlardaki büründükleri rollerdir. Küçükken oynanan

oyunlarda genelde erkek, doktor; kadın da hemşire rolüne girer. Bu da toplumsal cinsiyet rolünün çocuk yaşta belirlendiğini göstermektedir. K11 görüşmecisinin konuşmaları buna örnek teşkil eder.

“Bu mesleğimi ve bölümümü seçerken çevrem “Hemşirelik kadın mesleğidir.” demelerinin ve çocukken oynadığımız oyunlardaki hemşire rolümün etkili olduğuna inanıyorum. Çocukken oynadığımız bu oyunlar, bilinçaltına işlediğine inanıyorum. “Kadın şefkatlidir. Hemşireliği iyi yapar.” diye söyleniyordu çevremde. Bende öyle inanıyordum. Başka meslekte de iyi olunabileceğini düşünemiyordum bile. Hep anaç bir tavır bekleniliyordu, kendimi anaç davranmak zorunda hissediyordum. Bundan kurtulamıyorum. Görevde yükselmeye uğraşmadım, uğraşsam da bir şeyin değişeceği umudunu kaybettim herhalde”(K11).

Toplumsal cinsiyet rol şekillenişinin devamlılığını sağlayan yine kadının kendisi olmaktadır. Özellikle ailede anne, kız çocuklarını ve erkek çocuklarını, toplumun rol beklentilerine uygun yetiştirmeye çalışır. Bu da ataerkil zihniyetin ve bu zihniyetin sonuçlarının devamlılığını sağlamaktadır. Kadının yetişme şekli de mesleki durumunu etkilemektedir. K12 görüşmecisinin görüşleri bu durumu açıklamaktadır.

“ Meslek seçimimde annemin etkisi çok fazla oldu. Annem sürekli: “kızım hemşire olacak, hemşirelik kızıma çok yakışıyor, hem hastalansam senin yanına gelirim, benimle sen ilgilenirsin.” diyordu. Hiçbir zaman “doktor olursan, beni tedavi edersin.” demedi. Bir kadını doktor olarak hayal edemiyordu. Belki de yakıştırmıyordu. Bu söylemler tercihim etkiledi. Şu an hemşireyim. Görevde yükselmeyi düşünmüyorum. Erkekler bir kadının onlardan üst olmasına ya da onlara emretmesine dayanamıyor. Ve ciddiye almıyorlar. Bu yüzden kadınlar onlardan daha katı ve sert olmak zorunda kalıyorlar. Yükselme kadını erkekleştiriyor diye düşünüyorum” (K12).

Toplumsal cinsiyet rolün şekillenişinde medyanın rolü de etkilidir. Bireyin kişilik biçimlenme arayışında, medyada yansıtılan roller etkili olmaktadır. Bazı meslek dallarında sadece kadınlar gösterilmektedir. Günümüzde erkek hemşirelerde olmasına rağmen, medyada bu yansıtılmamaktadır. Kadının fiziksel görünümü bazı mesleklerle özdeşleştirilmektedir. Fiziği düzgün ama zekasını yeterince kullanamayan kadın figürleri, medyada işlenmektedir. Bu da sosyoekonomik nedenlerle birlikte kadında daha edilgen bir yaşam tarzı oluşturmaya neden olabilmektedir. K13 görüşmecisinin konuşmaları bu durumu örneklemektedir.

“ Hemşireliğin kadın mesleği olduğuna inanıyordum. Okul sürecinde erkeklerin de tercih ettiğini öğrendim. Bunu da yakın bir zaman içinde öğrendim. Daha önce erkekler tercih edemiyordu diye biliyorum. İsteyerek tercih ettim. İzlediğim filmlerde hemşireler güzel ve kadındı. Bu rolün etkisinde çok kaldım. Mesleğimde yükselmeyi düşünmedim. O inancın bende yetersiz olduğuna inanıyorum. Motivasyonum çok zayıf.” (K13)

Kadının meslek edinme tercihinin etkileyen önemli bir neden de eğitim sürecindeki dezavantajlı durumudur. Ev içerisinde kendisinin yapmak zorunda olduğu rol gereklilikleri (ev işleri), eğitim başarısını olumsuz etkilemektedir. Ülkemizdeki eğitimde imkan ve şart eşitsizliğinin sonuçlarından en fazla kadın etkilenmektedir. Eğitimdeki fırsat eşitsizliğinin olumsuzluklarını aşmak için kadın daha fazla çaba sarf etmek zorunda kalmaktadır. Bu durum mesleki statü düzeyini olumsuz etkilemektedir. Ya da kadının, sınırlı hedefleri, kendisi için yeterli görmesine neden olmaktadır. Bu durum kadının toplum içerisinde daha etken yaşamasının önünü kapatmaktadır. Kadın meslek içerisinde de kurması gereken otoriteyi kuramamaktadır. Bu da mesleki başarısını olumsuz etkilemektedir. K14 ve K15 görüşmecileri bu durumu örneklemektedir.

“Beden eğitimi öğretmeniyim. Okul süreçlerinde genelde anneme ev içerisinde yardım ederdim. Bu hoşuma giderdi. Süslenmeyi çok severdim. Yemekler yapmaya çalışırdım. Annemin yaşam şekli, bana rol model oldu. Derslerle çok ilgili değildim. Bir akrabam aracılığıyla hazırlandım ve bu bölümü bitirdim. Şimdi severek yapıyorum. Ne veli ne de okul yönetimi dersimi önemsemiyor. Bu nedenle kendimi ve mesleğimi önemsiz buluyorum. Mesleğimin bu şekilde görülmesinden ötürü kendimi geliştirme gereği duymuyorum. Kadın olarak okul okumayı ve meslek edinmeyi çok önemli bulmuyordum aslında. Annemin yaşam şekli bana yeterli geliyordu. Bu nedenle toplumsal cinsiyet rolüm, yaşamımın her anına etki etti, diye düşünüyorum”(K14).

“ Toplumsal cinsiyet rolü, meslek seçiminde de yükselmeye çabalarken de etkilidir. Okumayı bir meslek sahibi olmayı çok istiyordum. 8 kardeşlik. Temizlik yapma, evi çekip-çevirme bizi çok yoruyordu. Vaktimizin çoğunu bu işler alıyordu. Lise de resme merak sardım. Herkes yetenekli olduğumu söylüyordu. Bir öğretmenimin aracılığıyla ücretsiz kurslar buldum. Hazırlandım ve kazandım. Evimiz üniversiteye 2 saat yürüme mesafesindeydi. Bütçemizin kısıtlılığı nedeniyle okula çoğunlukla yürüyerek gidip gelmek zorunda kalırdım. Yürürken kadın olmamdan ötürü başıma gelebilecek olaylar beynimde yankılanırdı. Korka korka da olsa bu şekilde devam ettim. Bir erkek bu şartlar da hemen okulu bırakırdı diye düşünüyorum. Meslekte de kadın olmamdan kaynaklı ve dersimin

önemsiz görülmesi boyutuyla çok zorlanıyorum. Lise öğretmeniyim. Öğrencilerimin çoğunluğu dersi ciddiye almıyorlar ve kadın olarak beni güçsüz gördükleri için olumsuz davranışları katmerleştiriyor”(K15).

Kadının aile içerisinde yaşamış olduğu travmalar eğitim konusunda çıtalarını daha düşük tutmalarına neden olmaktadır. Ülkemizde beden eğitimi, müzik ve resim öğretmenliğini seçen öğrencilerin, genelde lise eğitim süreçlerini daha az başarı ile sonuçlandıranlardan oluştuğunu söylemek abartı sayılmaz. Eğitimde başarısızlığın birçok nedeni olmakla birlikte kadın açısından başarısızlığın nedeni aile içerisinde ataerkil zihniyetin yarattığı engellerdir. Bu da yukarıda belirtilen meslek alanlarına yönelmelerine neden olmaktadır. K16 görüşmecisinin görüşleri bu durumu örneklemektedir.

“ Babam madde bağımlısıydı. Her günü kavga, gürültü içerisinde bir hayatımız vardı. Birisi: “ Kızının burnu güzel.” dediği için burnumu kırmıştı. Annem, bizi babamdan korumaya çalışırdı. Hem çalışır hem de bizim bakımımızı yapardı. Bu psikolojiyle derslerimde çok başarılı olamadım. Müziğe hem ilgim hem de yeteneğim vardı. Lise 2. sınıfta annem, babamdan boşanmayı başardı. Babam da hırsızlıktan cezaevine girince derslerimize yönelebildik. Dayılarımın ve teyzelerimin desteğiyle müzik öğretmenliği için hazırlandım. İlk yılımda kazandım. Şu an mesleğimi severek yapıyorum. Hayatımızı mahveden bir erkekle yaşamak zorunda kalmasaydık belki o zaman farklı bir yaşamım olabilirdi. Mesleğimde çok başarılıyım. Özel dersler vermeye çalışıyorum ama kadın olmam, eş olmam, anne olmam istediklerimi yapmama ve hedeflerime ulaşmama engel oluyor”(K16).

Eğitimde başarısı daha iyi olan kadının, ekonomik destek gerektiren uzun soluklu üniversite okumaları daha da zorlaşmaktadır. Aileler genelde fedakarlığı erkek çocukları için yapmaktadır. Bu durum başarılı biri olsa da kadının meslek seçimindeki tercihlerini sınırlamaktadır. K17 görüşmecisinin konuşmaları bu durumu örnekler niteliktedir.

“ Eczacıyım. Başarılı bir öğrenciydim. Tıp fakültesini de kazanabilirdim. Ailemin beni okutamayacağı kaygısı vardı. Maddi durumumuz çok iyi değildi. Ben de daha kısa zamanda bitirebileceğim bir bölüm olsun diye tercih ettim. Bu tercihimde, okuyan bir akrabamın yol göstermesi ve ailemi ikna etme çabalarıyla gerçekleşti. Kendi iş yerimi açabilmem de evlendikten sonra eşimin maddi destek sağlamasıyla gerçekleşti”(K17).

Ailelerin ekonomik durumlarının daha iyi düzeyde olması genelde çocuklarının eğitim başarılarını olumlu etkilemektedir. Bu ortamda eğitim sürecini tamamlayan kadın, yine de ailenin ve toplumun benimsediği rol paylaşımına uygun meslek seçmeye

zorlanmaktadır. Kadın ne kadar başarılı olursa olsun bir erkeğin onu koruyup gözetmesi gerekir, düşüncesi ailelerde ve toplumda hakimdir. Bu da mesleki başarıyı olumsuz etkilemektedir. K18 görüşmecisinin konuşması bu durumu örneklemektedir.

“Babam inşaat sektöründe olduğu için ben de mimarlık bölümünü tercih ettim. Babam beni vazgeçirmek istedi. Kadın olmamın bu mesleği yürütmeme engel olacağını, bu sektöre uygun olmayacağımı düşünüyordu. Ben de ısrar ettim. Babamı ikna ettim. Şimdi bu alanda başarılı olmama rağmen beni sürekli kolladığını göstermek istiyor. Buna ihtiyacımın olduğuna inanıyor. Ben de aksini ispatlamak için daha bağımsız işler yürütmeye çalışıyorum. Bu durum bazen çatışmamıza yol açıyor. Hala kadın olarak kendimi ispatlamaya çalışıyorum. Yani meslek seçimimizi yaparken ya bu rolü kabullenip yapıyoruz ya da kabullenmeyip tersini yapmaya çalışırken engellerle karşılaşyoruz. Sonuç olarak toplumsal cinsiyet rolümüzün doğurduğu sonuçlarla uğraşmaktan, sağlıklı kararlar alamıyor mesleki başarıımızı istediğimiz düzeye taşıyamıyoruz. Bu zorluklar, toplumsal yaşam içerisinde ve meslek dünyamızda bizlerin erkek karşısında daha başarısız görünmemize yol açıyor”(K18).

Aynı mesleği paylaşan, özel sektörde çalışan kadın ve erkeklerin mesleki başarıları toplum nazarında farklılaşmaktadır. Genelde kadın ve erkeğin aynı iş yerini paylaştığı meslek dallarında çalışan, kadın; patron ise erkek olarak kabul edilmektedir. Aynı işi yapsalar da kadın, erkeğin gölgesinde kalma riskiyle karşılaşmaktadır. K19 görüşmecisinin konuşması bu durumu örneklemektedir.

“ Ailemde okuyan sayısı çoktu. Ben de isteyerek bu mesleği tercih ettim. Tıp alanında meslek sahibi olan kardeşlerim vardı. Ben de farklı bir alanda çalışmak istedim. Ancak evlendikten sonra eşime zaman ayırma konusunda sıkıntı yaşadım. Bürom var. İşlerimi oradan yürütüyorum. Eşim: “Çocukların büyüdü, bu işi bırak.” diye diyor. Kendisi de mimar. Ailemiz için kendisinin çalışmasının yeterli olacağını düşünüyor. Eşimle aynı büroyu paylaşıyoruz. İş için gelenler, genelde eşimi muhatap alıyorlar, erkek olduğu için. Onun sekreteri ya da yardımcısı konumuna düşüyorum çoğunlukla. Bu da eşimin işi bırakıp evimde oturmam gerektiği düşüncesini perçinliyor. Ama ben ısrarla devam ettirmeye çalışıyorum”(K19).

Toplumsal cinsiyet rolün öğreticisi kadındır. Ancak okuyarak olmasa da bu rolün olumsuz sonuçlarını fark eden ya da bunu değiştirmek isteyen anneler olabilmektedir. Bu da aile içerisinde çatışmalara neden olmaktadır. Bu mücadele gerçekleşirken eğitim

başarısı olumsuz etkilenen yine kadın olmaktadır. Bu da meslek tercihini sınırlandırmaktadır.

Aile ve çevre, toplumsal cinsiyet rolün ana belirleyicileridir. Ama daha büyük travma kadının bu rolü kabullenişidir. K20,K21 görüşmecilerinin görüşleri bu durumu örneklemektedir.

“Anestezi teknikeriyim. Çok başarılıydım. Benim okumamı istemeyen bir abim vardı. Babam yetkilerini abime devretmişti. Bunun getirdiği sonuçları mutlulukla izliyordu. Annem pasifti, onlarla baş edemezdi. Abim okumamam için ne gerekiyorsa onu yapardı. Büyük engeller ve psikolojik sıkıntı içerisinde okul okudum. Daha güzel yerlere gelebilirdim diye düşünüyorum. Yükselmek için yine sınavlara hazırlanacağım. Erkek olmuş olsaydım şu anki mesleğim, kesinlikle doktorluktu. Toplumsal cinsiyet rolünün kadına dayatmaları öyle iki cümle, iki yaşanmışlıkla izah edilecek gibi değil. Çok boyutlu ve derinlikli bir konu olduğunu düşünüyorum. Her alanımızı etkiliyor maalesef”(K20).

“Ağız ve diş sağlığı bölümünün 2. Sınıf öğrencisiyim. Bölümü seçmemde toplumsal cinsiyet rolünden bahsedemesem de düşük puan almam tamamen toplumsal cinsiyet rolün bana dayattığı kadın profilidir. Evimiz devamlı doludur. Gelen giden hiç eksik olmaz. Annem de: “Bunu kızım yaptı, şunu kızım hazırladı.” Diyebilmek için nefes almamıza izin vermedi. Annem için toplumun beni rolüme uygun davrandığımı görmesi, beni beğenmesi, meslek seçimimden daha önemliydi. Bu da ancak 2 yıllık bir bölüm kazanmama sebep oldu”(K21).

“Türk dili ve edebiyatı bölümü 2. Sınıf öğrencisiyim. Bölümümü seçmemde toplumsal cinsiyet rolünün etkili olduğunu düşünüyorum. Aile içerisinde erkekler, sayısal dersleri daha iyi yapar, düşüncesi sürekli dillendirilirdi. Okulda da hep bu ön yargıyla sayısal dersleri başaramayacağım kaygısıyla bu bölüme yöneldim. Bölümümü seviyorum. Severek okuyorum”(K22).

Kadının toplum içerisindeki cinsiyet rolü, toplumsal ve siyasal gelişmelerden de etkilenmektedir. Ezilenlerde yana olan toplumsal düşünce ve gelişmeler kadını da olumlu etkilemektedir. Bu gelişmeler kadının kendine olan güvenini artırmada ön açıcı olmaktadır. Bu sonuç meslek seçimine de olumlu katkı sunabilmektedir. K23 görüşmecisinin görüşleri bu durumu örneklemektedir.

“İlkokul mezunuydum. Erkek kardeşim okumama izin vermemişti. Komşumuzun yardımıyla ve ailemin haberi olmadan açıktan okuyordum. Erkek kardeşim üniversiteyi kazandıktan sonra politik çevresinden çok etkilendi. Sürekli olarak kitaplar okuyordu.

Bana utanarak bakmaya başladı. Okumam için elinden geleni yapacağını söyledi. Ben bu arada gizli bir şekilde açık öğretimde okuyordum zaten. Bunu söyleyince çok sevindi. Biraz vicdanı rahatladı. Beni dershaneye gönderdi. Şimdi çocuk gelişimi bölümünde öğrenciyim. Eve destek çıkmak için el işi yapıp satıyorum. 2 çocuğum var. Eşim okumamı destekliyor. Bir erkeğin baş edemeyeceği zor şartlar içerisinde olsa da kadın başarabiliyor. Çünkü kadının yaşamının her aşaması zorluklarla doludur. Bu gerçeği de onu, zorluklar karşısında daha sabırlı ve güçlü kılıyor. Kadınlar bize kabul ettirilmeye çalışıldığı gibi ne güçsüz ne de acizdirler. Bir erkekten çok daha güçlü bir iradeye sahipler”(K23).

Kadın bazı meslek dallarına, çocuk yaşta yönelmekte ya da yönlendirilmektedir. Çocukluk sürecinde şekillenen toplumsal cinsiyet rolü, kadını yaşamı boyunca etkilemektedir. Meslek seçiminde de bu etki devam etmektedir.

“Moda ve Tasarım Bölümü, 1. Sınıf öğrencisiyim. Bu mesleği seçmemde toplumsal cinsiyetin rolü çok etkilidir. Oyuncak bebeklerime kıyafet yapmam, arkadaşlarımla oynadığım oyunlar beni etkiledi”(K24).

Ülkemizde başörtüsü ya da türban olarak adlandırılan giyim şekli nedeniyle toplumsal tartışmalar ve kısıtlamaların var olduğu süreçler yaşanmıştır. İdeolojik olarak kutuplaşmalara neden olan bu süreçlerde de yine üzerinde tartışma yürütülen kadın ve onun giyimi olmuştur. Toplumsal hesaplaşma, erkek egemen zihniyet temelinde, kadın yaşamına müdahaleler olarak şekillenmiştir. Günümüzde bu tartışmaların yönü değişse bile kadın her zaman mağdur olan taraf olmuştur. K25 görüşmecisinin görüşleri bu durumu örneklemektedir.

“Liseyi açıktan bitirdim. Başörtüsü sıkıntısından kaynaklı okulu bırakmak zorunda kalmıştım. Önceki kısımlarda da anlattım. Çok tekrar yapmayayım. Toplumsal cinsiyetin rolü, yaşamımızın her alanını etkiliyor. Ve şekillendiriyor. Meslek seçme şansım yoktu. Bir tanıdık aracılığıyla ağız ve diş hastalıkları hastanesinde otomasyoncu olarak görevime başladım. 3 yıl oluyor herhalde kadromuzu alalı. Yükselme için çabalamaya hiç gücüm kalmadı. Bu seviyeye bile gelmek benim için büyük bir savaştı. Erkek egemen sistem bir ahtapot gibi kadının her alnına giriyor ve kadını hiçbir şekilde rahat bırakmıyor. Bu durumdan kurtulmak için toplumsal bir kadın mücadelesi gerektiriyor”(K25).

Kadın sorunu sınıfsal sorundan bağımsız olmamakla birlikte daha derin köklere sahiptir. Sınıf içerisinde, sınıf sorunudur. Ezilen toplumsal sınıflardaki bireylerin yaşam içerisinde seçenekleri sınırlanmaktadır. Toplum içindeki ekonomik ve sınıfsal farklılıklar,

kadın açısından sadece sorunların türünü değiştirmektedir. Kadın bu sınırlamalar içerisinde ayrıca sınırlanmaktadır. K26, K27 görüşmecileri bu durumu örneklemektedir.

“ Zor şartlarda liseyi bitirebildim. Bir yandan ev işleri bir yandan okul beni zorluyordu. Ailemin de beni üniversiteye göndermek gibi bir derdi de yoktu. Çok başarılı bir öğrenci de değildim. Yapabileceğim en iyi meslek kuaförlük olur diye düşündüm. Bu mesleği seçtim. Aileme kalsa bu işi de yapmam. Neyse ki kadına yönelik bir iş olduğundan çok da müdahale etmiyorlar. Annem gibi evde oturup değersizleşmek istemiyorum. Gücümün yettiği kadar annemin düştüğü duruma düşmemek için mücadele edeceğim” (K26).

“Ortaokulu ancak okuyabildim. Küçük yaşta kuaförlerde çırak olarak çalıştım. Bu mesleği öğrenmek istiyordum. Şimdi kendi iş yerimi işletiyorum. Aileme maddi destek sağlıyorum. Bir kadının yapabileceği meslek anlayışıyla kuaför oldum. Kendimi alanımda geliştirmeye çalışıyorum. Zaten rolüme uygun bir mesleğim var. Bu alanda kendimi daha rahat geliştirebilirim” (K27).

Kadın yaşamındaki zorluklardan, sınıfsal çıkarsamalar elde etse de bunu düşünsel bir temele oturtmakta zorlanmaktadır. Bunun nedeni de yaşadığı ekonomik sıkıntılarla uğraşmasıdır. Kendini ve sorunlarını tanımlamaya da zaman bulamamaktadır. Ezilen sınıftaki bir erkek işçi, daha genel çıkarımlara ulaşma imkânı bulabilse bile kadın bu durumda bile engellerle karşılaşmaktadır. Çocuk bakıcılığı, temizlik işçiliği, kadın açısından kendini yalnız gördüğü meslek alanları olmaktadır.

Kadın, bazen sınıf mücadelelerinin öznesi ya da konusu bile olmayacak kadar ezilmektedir. Bu da kadın sorunun ve buna bağlı olarak toplumsal cinsiyet rolün nedenlerinin daha derin köklerinin bulunduğunu göstermektedir. K28,K29,K30 görüşmecilerinin görüşleri bu durumu örneklemektedir.

“Okul okuyamadım. Ancak ilkokulu bitirmeme izin verdiler. Aileme maddi destek için gidip çalışan ailelerin çocuklarına bakıyorum. Açıktan okumayı düşünüyorum. Belki hazırlanırsam bitirdikten sonra üniversiteyi de kazanırım. Çocuk gelişimini kazanırsam eğer bildiğim bir işi de yapmış olurum en azından. Aylık 1000 lira alıyorum. Sosyal güvencem yok. Haftanın 6 günü gidiyorum. Çocuklarla ilgileniyorum. Çok da seviyorum onları. Zaten yapabileceğim bir iş de yok. Ya çocuk bakarım ya da temizlik yaparım. Kadın olduğumdan farklı iş alanlarını da öğrenemedim”(K28).

“Günlük temizlik işlerine gidiyorum. Herhangi bir sosyal güvencem yok. Ailem muhafazakar bir aileydi. Kadınların okuması gündeme bile gelmedi. Şimdilerde biraz değiştiler. Yeğenlerim okuyor. Ev temizliğine gittiğimde korkunç bir pazarlık yaparlar benimle. Dışarıda yedikleri bir yemek parası bile değildir bana ödedikleri ücret. Eve geldiğimde de yine aynı işleri yapmaya devam ediyorum. Eşim de ağır işlerde çalışıyor ama eve geldiğinde dinlenebiliyor, bize bağırıp çağırabiliyor. Kendini bu şekilde rahatlatabiliyor. Kadınsan eğer ancak nefes almana izin veriliyor”(K29).

“Evde annelik yaptım, temizlikçilik yaptım, çocukların her türlü davranışından ben sorumlu tutuldum. Karşılığında bir ücret alamadım. Bunlar benim yapmam gerekenlerdi. Eşim öldükten sonra maaşını alıyorum 5 yıldır. Aldığım parayla idare etmeye çalışıyorum. Kadının maaşının az olsa da olması güzel şey. Okusaydım eğer çok güzel yerlere gelirdim”(K30).

Kadın açısından iç içe geçmiş sorunlar, yaşamını etkilemektedir. Ekonomik olarak alt sınıflarda bulunan kadınların, seçtikleri meslek dalları da bu duruma göre şekillenmektedir. Ekonomik nedenler daha görünür olsa bile asıl sorun: Kadın açısından ataerkil zihniyettir.

11. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Toplumsal cinsiyet rol tanımının ve genel kabulün yarattığı cinsiyet eşitsizliği durumu kadına yönelik meslek ayrımcılığını da beraberinde getirmiştir. Cinsiyet eşitsizliği sadece ülkemizde değil dünyadaki mücadelelerle de ilerleme kaydedilmeye çalışılan bir sorundur. Kadınların toplumsal cinsiyet rolü kapsamında sosyal statüsü, etnik kimliği, ekonomik farklılıkları bu durumu değiştirmemektedir.

İktidarın kaynağı olan erkek egemen zihniyetin yarattığı sınıfsal, dinsel ve ulusal ezilmişlikler içerisinde gizlenmiş ama bunların hepsini de aşan, aynı zamanda bu sorunların çözülebilmesi için de doğru başlangıç noktası olabilecek bir sorundur kadın sorunu.

Çalışmada, toplumsal cinsiyet rolünün kadınların yaşamlarına cinsiyet eşitsizliğinin nasıl yansıdığı, eşitsizliğe maruz kalmanın eğitim, meslek seçimi ve meslekte yükselme süreçlerinde nasıl bir ilişki sergilediğini niteliksel yöntem kullanarak betimlemeye çalıştık.

Çalışmada, toplumsal cinsiyet ve kuramsal yaklaşımlar ele alınmıştır. Toplumsal cinsiyet rollerini etkileyen faktörler araştırılmıştır. Türkiye’de kadınların meslek seçimindeki tutumunda toplumsal cinsiyet rolü kapsamında belirli meslek gruplarında kadın ve erkek sayıları, oranları tablolar şeklinde verilerek toplumsal cinsiyet rolünün meslek seçimindeki etkileri vurgulanmıştır. Diyarbakır ili örneği ile Diyarbakır iline ait genel bilgiler verilerek Diyarbakır ilinde farklı eğitim düzeyi ve farklı mesleklerden 30 kadınla yarı-yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Çalışmanın temelini oluşturan toplumsal cinsiyet rolünün meslek seçimine etkisinin farklı yönlerine ve farklı yaşam tecrübelerine yönelik soruların yanı sıra demografik yapıyı gözetken sorularla yaş, eğitim, medeni durum gibi farklı değişkenler ile ilgili bilgiler elde edilmiştir.

Toplumlarda toplumsal cinsiyet rolün etkisini, kuramlarla çözümleme çalışmalarını detaylı bir şekilde incelemeye çalıştık. Toplumsal cinsiyet rolün oluşum sürecinin neden ve sonuçları; biyolojik, sosyolojik, psikolojik ve ekonomik temellendirmelerle kuramsal çalışmaların konusu olmuştur. Günümüzde de güncelliğini koruyan bir konu olma özelliğine sahiptir. Araştırmamız neticesinde de toplumsal cinsiyet rolün etkisini yaşamın hemen her alanında yansıması olduğunu bulabilmekteyiz. Toplumsal cinsiyet rolün oluşumunun yarattığı değer yargıları, kalıp yargılar toplumlarda yetişen bireyleri etkilemektedir. Bu tanımlamaların ana dayanak noktası erkek egemen toplumsal anlayıştır.

Erkek egemen toplum kadını bir kalıba koymakta ve kadının kendini gerçekleştirmesi, kendini tanıması önünde set oluşturmaktadır. Erkek egemen sistem erkeği, özne olarak belirlemektedir. Kadın ise nesnedir. Erkeğin gölgesinde kalan kadın kendini tanıma ve gerçekleştirme için her alanda mücadele etmekte ve ağır bedeller ödemek zorunda kalmaktadır. Erkeğin özne olarak belirlenmesi kadın karşısında daha başarılıymış algısını yaratmıştır. Erkeklerle özne misyonunu belirleyen ve bu anlayışı içselleştiren iktidar olgusu, nesne olarak kabul görülen kadına hükmetme arzusu şeklinde yaşamda yansımaları bulmaktadır. Kadının nesne olarak görülmesi yaşam içerisinde boyun eğen, zayıflık gösteren, korunmaya ihtiyacı olan birey olarak yansımaları göstererek kadına hapis hayatı yaşattırmaktadır. Erkeklerle özdeşleşmiş iktidar olgusu yaşamda güce dayalı ne varsa erkeğe özgü kabul edilmiş; boyun eğen, korkan, itaat eden ne varsa kadına özgü özellikler olarak dayatmıştır. İktidar olgusu “erkekleşme” diye tabir edilen davranışların tamamı erkek olarak tanımlanmış ve yaşamın her alanına yansımalarıdır. Toplumlarda güçlü olan, ezen, şiddet uygulama hakkına sahip tüm hareketler erkek olarak tanımlanıp erkeğe yakıştırılan davranışlardır. Güçsüz olan, ezilen, şiddet görmesi gereken her hareket kadına özgü davranışlar olarak görülmüştür. Toplumsal cinsiyet rolün yaşamın her alanında olduğu gibi meslek seçiminde ve karar alma sürecinde de etkisi belirleyicidir. Diyarbakır ilinde 30 kadınla yapmış olduğum yarı yapılandırılmış görüşme, bu düşünceleri doğrulamıştır. Değişik meslek gruplarında ve değişik eğitim düzeyindeki kadınlarla yapmış olduğumuz görüşmelerin açığa çıkardığı; kadının kendini tanıması, kendini gerçekleştirmesi önünde büyük engellerin varlığına işaret etmektedir. Kadınlar erkek egemen sistemin etkisini yaşamlarında hiçbir zaman atamadıklarını belirtmişlerdir. Erkek egemen sistemin devamlılığının sağlanması, kuşaktan kuşağa aktarılması kadının nesne olarak tanımlanması görevi kadına kabullendirilip kadın eliyle yapılmıştır. Bu gerçekliğin toplumsal devamlılığı sağlanmıştır. Diyarbakır ilinde geçmişten şimdiye kadına bakış açısının değişip değişmediği görüşmecilerin cevaplarına istinaden Diyarbakır’da kadına bakış açısında ilerleme yaşanmasının ana nedeni sol/sosyalist bakış açısının yarattığı olumlu düşünsel gelişmelerdir. Bu yaklaşım kadına bakış açısında toplumu ileriye taşımıştır. Sol/sosyalist görüş kadının kendini tanıması, gerçekleştirebilmesi önündeki engeli araladığı ve kendilerini bu ortamlarda daha rahat var edebildiklerini belirten görüşmeciler, ancak bunun yeterli olmadığını, sol düşüncenin de kadına bakışı ve kadına yaklaşımları tam anlamıyla kadını kurtuluşa götürmeye yetmediğini belirtmişlerdir. Dolayısıyla, sol görüşünde irdelenmesi ve kadına bakış açısında yeni perspektifler

belirlemesi gerekmektedir. Kadınların kendini tanıması ve gerçekleştirmesi yönünde toplumsal ve kültürel bir düzelme olmadığı sürece yapılan yasal düzenlemeler kadını rahatlatma yönünde bir adım olarak ileri götürsede tam anlamıyla bir çözüm üretmeyecek ve kadın sorunu kendini göstermeye devam edecektir. Bu durumun değiştirilebilmesi özne nesne olgusunun yok edilmesine bağlıdır. Özne olgusunun erkeğe benimsettiği ve erkekleşme olarak kabul edilen iktidar olgusunun yok edilmesiyle mümkün olabilecek bir gerçeklik karşımıza çıkmaktadır. Toplumsal ve kültürel düzenlemelerle her birey kendini sorgulamalı attığı her adımda şuan iktidar olgusuyla hareket edip etmediğini saptamalıdır. İktidar olgusunun her alanda yok edilmesi için kadınların birlikte mücadele etmesi gerekmektedir. Kadının egemen olduğu anacıl toplumların yapısı incelendiğinde iktidar olgusunun olmadığı eşitlikçi bir dünya modeli görülmektedir. Anacıl toplumlarda özne nesne ilişkisi yoktur. Tüm bireyler eşittir. Anacıl toplumlar devletleşme tarihinden öncesine denk düşer. Kadının elindeyken bir güç aracı olarak kullanılmayan insana, doğaya dair bilgiler, erkeğin eline geçtiğinde ise güce dayanak olarak kullanılmaya başlanınca iktidar ve iktidar olma olgusu doğmuştur. İktidar olgusunun başlamasıyla bilge kadın öldürülmüş, ondan arta kalanlarda evlere hapsedilmiştir. Bilge kadının yerini alan iktidar, erkek güce dayalı her şeyi ilerleterek varlığını güç olgusundan alan devletleri ortaya çıkarmıştır. Erkek eliyle oluşturulan devletler, erkek egemen düşüncüyü koruması altına almıştır. Koruma altına alınan düşünce yapısı günümüzde de varlığını sürdürmektedir. Erkeği özne olarak gören erkek egemen sistem, kadını nesneleştirmiştir. Kadının kendini tanıması, gerçekleştirmek istemesi çok ağır bedeller ödemesine neden olmuştur. Kadının kabul edilen kadın rolünden çıkması her alanda dolaylı ya da direkt olarak yasaklanmıştır. Bu nedendir ki içinde iktidar olgusu barındıran her hareket her tavır erkektir, erildir ve kadının hapsedilmesidir. Kadının içerisindeki iktidar olgusu da eril düşüncüyü besler niteliktedir. Kadının doğumundan ölümüne kadarki süreçte topluma uygun cinsiyet rolü kapsamında topluma uygun davranması yönünde bir güce maruz bırakılması, cezalandırılması, kendini tanıması yönünde en büyük engeldir. Görüşmecilerimizden 30 kadın da kadın ve erkeğe farklı yaklaşımlar sergilendiğini belirtmişlerdir. Toplumsal cinsiyet rolünün benimsetilmesinde aile kurumunun büyük önem taşıdığı belirtilmiştir. Aile içerisinde kadın ve erkeklerle farklı yaklaşımlarda ve yakıştırmalarda bulunularak cinsiyet rollerinin benimsetildiği, yaşam örnekleriyle ifade edilmiştir. Aile içerisinde başlayan ve yaşam boyunca devamlılığını sürdüren bu yaklaşımlar kadını şekillendirmiştir. Aynı yaştaki kadın ve erkek çocuklara yakıştırmalar

farklı olmuştur. Kadın çocuk, erkeğe özgü kabul edilen bir davranışı sergilediğinde ayıplanır, cezalandırılır, gerekirse terbiye adı altında şiddete maruz bırakılır. Kadına özgü kabul edilen davranışları erkek çocuk yaptığında ayıplanır, erkeğe yapılan ayrımcılığı fark eden erkek çocuk, kadına özgü kabul edilen davranışları güçsüzleşme olarak öğrendiğinden bunu gönüllü olarak yapmak istemeyecektir. Erkeğe özgü kabul edilen tavır ve davranışlar, erkeğe daha ileriye gidebilme özgürlüğünü sunar. Aksini yaşayan erkek çocuk için ise ailesi, akranları ve toplum bir kadına karşı yaptırım hakkını nasıl kendinde görüyorsa erkek çocuğa da aynı davranışları daha incitici şekilde sergiler. Toplumdaki erkek bireyler, iktidarlarının sarsılması görüntüsüyle yüzleşmekten korkarlar ve kadına özgü kabul görülen tavırları sergileyen erkeği daha sert ve daha acımasız yargırlar. İktidara dayalı erkekliği pekiştirme davranışları eğitim kurumlarında da kendini gösterir. Görüşmecilerden eğitim alabilen kadınlar bu görüşü doğrulayarak yaşamışlıklarından örnekler vermişlerdir. Eğitim hayatlarında sınıftaki oturma düzeninden, ders kitaplarına kadar toplumsal cinsiyet rolünün benimsetilmesinde eğitim kurumlarının büyük etkisi olduğunu belirtmişlerdir. Görüşmeciler toplumsal cinsiyet rolünün benimsetilmesinde medyanın etkisinin de bulunduğunu, tavır ve davranışlarının görsel ve yazılı medyadan etkilendiğini belirtmişlerdir. Kadınlar, yaşamlarında arkadaş seçiminden iş ve eş seçimine kadar karar alma süreçlerinin çoğunda medyayı etkili bulmuşlardır. Kadın yaşamının her alanında toplumsal cinsiyet rolünün getirdiği ağır yük altında kalmıştır. Kadın toplum tarafından kabul görmek “iyi kadın” olarak adlandırılmak için bir de erkek egemen sistemi kuşaktan kuşağa aktarma misyonunu üstlenmeye maruz bırakılmıştır. Kadının kendini tanıması önündeki toplumsal cinsiyet rolü engeli, erkek egemen anlayışın devamını sağlamış, kadın kendini hapseden bu anlayışa destek sunmak zorunda bırakılmıştır. Toplumsal cinsiyet rolünün kadın tarafından kabulü, kadın erkek arasındaki eşitsizlik durumunu kadının da istemi buymuş gibi bir sonucu önümüze sermektedir. Erkek egemen sistemle birlikte yoğrulan kadının içine düştüğü iktidar (güç) olgusu onu da bazı davranışlarında “erkekleştirerek” kadının doğasından kopmasına yol açmıştır. İktidar olgusu, yaşamın her alanında kendini göstermektedir. Bir kadının bir çocuğa bağırarak veya şiddet uygulayarak “erkekleşerek” istediğini yaptırması da kadında oluşturulan iktidar olgusuna bir örnek niteliğindedir. Çocuk bu durumda “kadındır” ve aynı kadının eşi eve geldiğinde, kadına bir şey yaptırmak istediğinde bağırıp şiddet uygulamaya başlar; kadın burada yine “kadındır.” Eğitim sürecinde de bir öğrencinin durumu da aynıdır. Öğrenciden istenen; ödev yapması, öğretmenini dinlemesi, konuşurken söz hakkı istemesi öğretmenin

anlattıklarını öğretmenin istediği şekliyle algılamasıdır. Öğretmen ise bağırır, söz hakkı verir, öğrencisinin bilgisinin yetersizliği karşısında haz alır. Öğretmen “erkektir” öğrenci “kadın”. Bir devlet içerisinde yaşayan halkların, egemen düşüncenin karşısında farklı düşünen bireyin karşısında devlet, kendi görüşünü benimsetmek için bağırır, döver, hapse atar, öldürür, kabul ettirene kadar. Farklı olan ötekiler ise kendini var edebilmek için azar ıştır, dayak yer, hapse girer, ölür. Yani burada devlet “erkek” ötekiler “kadındır.”Fabrikada çalışan bir erkek işçiye düşünelim ezilir, azar ıştır, emeğinin karşılığını alamaz, ses çıkaramaz toplumsal cinsiyet rol kapsamında işçi fabrikadaki durumu nedeniyle bir “kadın” durumundadır. Fabrikadan çıkıp evine döndüğünde evdeki kadına bağırır, küfrederek döver. Fabrikada “kadın” olan işçi, evde iktidardır ve “erkektir”. Bu yüzdendir ki erkek işçiler ile kadın işçiler aynı derecede ezilmemektedir. Kadın toplumsal cinsiyet rolünden kaynaklı bir de erkek eliyle ezilmektedir. Görüşmecilerimizden K29’ un yaşamındaki kesit örnek olarak gösterilebilir.

“Günlük temizlik işlerine gidiyorum. Herhangi bir sosyal güvencem yok. Ailem muhafazakâr bir aileydi. Kadınların okuması gündeme bile gelmedi. Şimdilerde biraz değiştiler. Yeğenlerim okuyor. Ev temizliğine gittiğimde korkunç bir pazarlık yaparlar benimle. Dışarıda yedikleri bir yemek parası bile değildir bana ödedikleri ücret. Eve geldiğimde de yine aynı işleri yapmaya devam ediyorum. Eşim de ağır işlerde çalışıyor ama eve geldiğinde dinlenebiliyor, bize bağırıp çağırabiliyor. Kendini bu şekilde rahatlatabiliyor. Kadınsan eğer ancak nefes almaya izin veriliyor”(K29).

Günlük yaşantı içerisinde erkek egemen bir toplumun varlık sebeplerinden en büyüğü olan iktidar olgusu, erkeğinde günlük yaşam içerisinde birçok alanda “kadın” rolünde olmasına neden olur. Yani bir iktidar tarafından ezilir. Ancak erkeğin evde iktidar duygusunu tatmin edeceği kadının olması ve bu yönüyle kendini yeterince rahatlatması diğer alanları görmesini engellemekte ve bu nedenle erkek egemen bir toplumdan vazgeçememektedir. Kadınların erkek egemen zihniyetle mücadelesi neticesinde kazanımlar olmasına rağmen, kadının kendini tanıyıp gerçekleştirmesi için yeterli toplumsal sonuçlar ortaya çıkmamıştır. Günlük yaşantımızda kadın mücadelesini küçülten gereksiz gören konuşmalara rastlarız. Kadınların durumlarından memnun olduğu, erkek egemen sisteme uyumlu oldukları dillendirilir. Kadınların özgürlük istemedikleri vurgulanır. Evet, kabaca bakıldığında böyle görülebilir. Ancak toplumsal rolün kadını belirli bir alana hapsedtiği ve kendini tanıması, kendini gerçekleştirmesi gibi süreçlerin

önünde bir set oluşturduğunu görmezden gelerek kadın mücadelesinin boşa çıkarılmaya çalışılması doğru bir tutum değildir.

Kadın, her alanda olduğu gibi meslek seçiminde de toplumsal cinsiyetin rolünün engeliyle karşılaşmaktadır. Görüşmecilerimizin belirttiği gibi yaşamlarının her alanına sinen toplumsal cinsiyet rolleri, onların meslek seçimlerinde de belirleyici olmuştur. Kadının yaşadığı aile yapısı, eğitim gördüğü kurumlar, toplumsal ve çevresel yaklaşımlar, kadının hangi mesleği seçeceği konusunda belirleyici olmuştur. Görüşmeciler meslek seçiminde ve meslekte yükselme de yaşadıkları zorlukları yaşam örnekleriyle anlatmışlardır. 30 kadında kadın olmalarından kaynaklı yaşadıkları zorlukların, meslek seçiminde belirleyici olduğunu vurgulamışlardır. Araştırmamızın sonucunda da görüldüğü üzere kadın sorununun hafife alınamayacak düzeyde kapitalist sistemle bütünleşik olduğu açığa çıkmıştır. Kadının erkek egemen sistemle mücadelede ağır bedeller ödeyerek elde ettiği yasal düzenlemeler anlamlı ve değerli olsa da; var olan düzenlemeler kadının kendini gerçekleştirmesi için yeterli değildir. Kadın kendini erkek egemen sistemin istemi dışında tanımlayabilmeli ve daha kararlı bir mücadele ağı örebilmelidir. Görünen ve görünmeyen tüm yönleri ile iktidara (güce) dayalı ne varsa kendinden başlayarak mücadele edebilmelidir. Toplumda özne- nesne ilişkisinin olmadığı eşitlikçi, anacıl (insancıl) bir toplum inşa etme yolunda ilerlemeli ve mücadele ağını örerek kendini gerçekleştirmeye çalışmalıdır.

12. KAYNAKLAR

- Akkaş, İ.**, 2019. Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramları çerçevesinde ortaya çıkan toplumsal cinsiyet ayrımcılığı, *Elev Akademi Dergisi*, ICOAEF, s.102
- Aktaş, G.**, 2015. Feminist söylemler bağlamında kadın kimliği: erkek egemen bir toplumda kadın olmak, *Edebiyat Fakültesi Dergisi* cilt:50:1, A:Haziran s:64-68
- Aydemir, Y.P.**, 2013. Antropolojide sınıf ve toplumsal cinsiyet gerilim hattında marksist ve feminist yaklaşımlar Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Antropoloji Bölümü, *İnsan Bilim Dergisi*, 2:108-120, İstanbul,
- Bakır, K.**, 2015. Emma Goldman'ın anarşizminde kadının özgürleşme trajedisi Artvin Çoruh Üniversitesi, *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi* (2), 49-78
- Butler, J.**, 2008. Cinsiyet belası feminizm ve kimliğin altüst edilmesi, Metris Yayınları 2008 s:50-66
- Connell, R.W.**,1998. Toplumsal cinsiyet ve iktidar toplum, kişi ve cinsel politika Ayrıntı Yayınları s:68,78,167,170
- Çakır, S.**,2008. Kapitalizm ve patriyarkaya karşı sosyalist feminizm İstanbul Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Toplum ve Demokrasi, 2(4), Eylül Aralık, s.185-196
- Çakır, S.**, 2014. Feminizm: ataerkil iktidarın eleştirisi, Sosyal İdeolojiler: 19.yüzyıldan 20.yüzyıla
- Dökmen, Z.Y.**,2015. Toplumsal cinsiyet sosyal psikolojik açıklamalar İstanbul: Remzi yayınevi
- Ecevit, Y.**, 2011. Toplumsal cinsiyet sosyolojisi, (Editörler. Yıldız Ecevit, Nadide Karkıner), Anadolu Üniversitesi Yayını, No:2307 Açık Öğretim Yayın No:1304
- Ecevit, Y.**, 2013. Emek, iç toplumsal cinsiyet çalışmaları,(Editörler. Yıldız Ecevit, Nadide Karkıner), Anadolu Üniversitesi Yayını, No: 2312.24-47
- Engels, F.**, 2003. Ailenin, özel mülkiyetin ve devletin kökeni, Eriş yayınları
- Eşel, E.**, 2005. Kadın ve erkek beyninin farklılıkları, Klinik Psikoformakoloji Bülteni C.15, 138-152
- Giddens, A.**, 2012. Sosyoloji Kırmızı Yayınları İstanbul s:510-515
- Güldü, Ö., Kart, M.**, Toplumsal cinsiyet rolleri ve siyasal tutumlar: sosyal psikolojik bir değerlendirme Ankara Üniversitesi *SBF Dergisi* 64-3
- Güneş, F.**, 2017. Feminist kuramda ataerkil tartışmaları üzerine eleştirel bir inceleme Fırat Üniversitesi, *Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 27, Sayı 2,sayfa 245-256

- Harrarı, Y. N.,** 2015. Hayvanlardan tanrılara sapiens Kolektif Kitap Yayınları
- Keskin, F., Ulucan, A.,** 2016. Kadının toplumsal inşasına yönelik kuramsal yaklaşımlara dair bir değerlendirme, *Akdeniz İletişim Dergisi*
- Millet, K.,** 1973. Cinsel politika, Payel Yayınları:30 Çağdaş Kadın Kitapları:6
- Ötken, Ş.,** 2009. Toplumsal cinsiyet ve iktidar Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin toplumsal cinsiyet düzeni, *Uluslararası Sosyal Araştırma Dergisi*, 2/8
- Özdemir, Ö.,** 2017. İki sistemli kuram olarak sosyalist feminizm dergipark.org.tr/en/download/article-file 419592
- TUİK.,** 2019. Toplumsal cinsiyet istatistikleri
- Türnüklü, A.**2000. Eğitim bilim Araştırmalarında Etkin olarak kullanılabilecek nitel bir araştırma tekniği: Görüşme, Dokuz Eylül Üniversitesi, Buca Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü. Sayı:24 ss.543
- Uluocak, Ş., Gökulu, G., Bilir, O., Karacık, N., Özbay, D.,** 2014. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve kadına yönelik şiddet; Paradigma Akademi İstanbul
- URL-1,** 2020.<https://studylibtr.com/doc/575932/nitel-arastirma-yontemleri/> 27 Aralık 2020
- URL-2,** 2020.<https://docplayer.biz.tr/421042-nitel-analizler-icerik-ve-betimsel-analiz.html/> 27 Aralık 2020
- URL-3,** 2021.[https://www.neoldu.com/diyarbakir-tarihi-33949 h.htm](https://www.neoldu.com/diyarbakir-tarihi-33949-h.htm). 02 Ocak 2021
- URL-4,** 2021.<https://www.nufusu.com/il/diyarbakir-nufusu>. 2 Ocak 2021
- URL-5,** 2021.<https://tr.wikipedia.org/wiki/diyarbakir>. 02 Ocak 2021
- URL-6,** 2021.<https://tr.wikipedia.org/wiki/diyarbakir>. 02 Ocak 2021
- URL-7,** 2021.www.astrolojidergisi.com/enlem-boylam.htm. 2 Ocak 2021
- URL-8,** 2021.[https://www.diyarbakir.bel.tr/diyarbakir/genel-bilgiler/coğrafi-bilgiler.html](https://www.diyarbakir.bel.tr/diyarbakir/genel-bilgiler/co-grafi-bilgiler.html) 02 Ocak 2021
- URL-9,** 2021.<https://www.milliyet.com.tr/gundem/diyarbakir-surlari-vehevsel-bahceleri-unesco-dunya-kultur-mirasi-listesinde-2083302> 2 Ocak 2021
- URL-10,** 2021.<https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-44403/diyarbakir-kalesivehevsel-bahceleri-diyarbakir.html> 02 Ocak 2021
- URL-11,** 2021.<https://www.neoldu.com/diyarbakir-surlari-hakkinda-bilgi-33950h.htm> 2 Ocak 2021
- URL-12,** 2021.<https://tr.wikipedia.org/wiki/diyarbakir> 02 Ocak 2021

- URL-13**, 2021.<https://www.nufusu.com/il/diyarbakir-nufusu> 2 Ocak 2021
- URL-14**, 2021.<https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-44403/diyarbakir-kalesivehevsal-bahceleri-diyarbakir.html> 02 Ocak 2021
- URL-15**, 2021.<https://mgm.gov.tr/veridegerlendirme/ilve-ilceler-istatistik.aspx?m=DİYARBAKIR> 03 Ocak 2021
- URL-16**, 2021.https://tr.wikipedia.org/wiki/diyarbakir#bitki_örtüsü 03 Ocak 2021
- URL-17**, 2021.sgb.meb.gov.tr/www/resmi-istatistikler/icerik/64 04 Ocak 2021
- Ünlü, S.**, 2001. Psikoloji, Anadolu Üniversitesi Açık öğretim Fakültesi Yayın No.1288
- Vatandaş, C.**, 2007. Toplumsal cinsiyet ve cinsiyet rollerinin algılanışı Kocatepe Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü
- Yıldırım, N., Akgün, S.**, 2013. Sivil toplum kuruluşu gönüllülerinin sosyal sistemin meşrutiyetine ilişkin algıları, adil dünya inançları ve sosyal baskınlık yönelimleri, *Journal of socialwork*, vol 54, issue1 115-128
- Yörük, A.**, 2009. Sosyoloji notları 3 Aylık *Yaygın Sosyoloji Dergisi* Nisan Ayı Ankara,2009

Ek-1:

“Kadınların Meslek Seçimindeki Tutumunda Toplumsal Cinsiyetin Rolü: Diyarbakır ili örneği” Başlıklı Yüksek Lisans Tez Çalışması İçin Görüşme Yapmak Üzere Yarı Yapılandırılmış Soru Formu

Adı soyadı:

Yaşı:

Medeni durumu:

Eğitim durumu:

Mesleği:

1. Toplumsal cinsiyet rolünde kadın ve aile ilişkisi
2. Toplumsal cinsiyet rolünde kadının eğitim kurumlarından İlkokul, Ortaokul, Lise dönemlerindeki ilişkisi.(Okula devam edenler için)
3. Toplumsal cinsiyet rolünde kadının yazılı, görsel medyayla ilişkisi.
4. Diyarbakır ilinde kadın algısı, algıda değişim ve değişime etki eden toplumsal gelişmeler
5. Toplumsal cinsiyet rolünde kadının meslek seçimi ve meslekte yükselme ile ilişkisi